

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

TARIMDA SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİM İÇİN GENÇ ÇİFTÇİLERİN YAŞAM
MEMNUNİYETİ VE GÖÇ ETME EĞİLİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER:
TRA2 VE TR61 BÖLGESİ ARAŞTIRMASI

Zeynep ÇELİK KAYSİM

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ANKARA
2024

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Doktora Tezi

TARIMDA SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİM İÇİN GENÇ ÇİFTÇİLERİN YAŞAM MEMNUNİYETİ VE GÖÇ ETME EĞİLİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: TRA2 VE TR61 BÖLGESİ ARAŞTIRMASI

Zeynep ÇELİK KAYSİM

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK

Bu çalışmada TRA2 ve TR61 bölgelerinde genç çiftçilerin yaşam memnuniyeti ve göç etme eğilimini etkileyen faktörler incelenmiştir. Bu çalışmayla genç çiftçilerin yaşam koşulları ile yaşam memnuniyeti ilişkisinin incelenmesi, iş doyumu ve yaşam memnuniyeti ilişkisinin incelenmesi, kırsal alan algısının ve göç etme eğilimlerinin incelenmesi, çiftçiliği sürdürme tercihlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve karşılaştıkları dezavantajların incelenmesi amaçlanmıştır. Sosyoekonomik gelişmişlik endeksine göre en gelişmiş ve en az gelişmiş alt bölgeler olan TR61 ve TRA2 bölgelerinden tarımsal nüfus ve tarımsal üretim potansiyeli dikkate alınarak bölgeyi temsil gücü kuvvetli olan Antalya ve Iğdır illeri Gayeli Örneklem Yöntemi ile seçilmiştir. Çalışma kapsamında tabakalı örnekleme yoluyla hesaplanan Antalya'da 142, Iğdır'da 130 genç çiftçiyle yüz yüze yapılan anketlerle veriler toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, faktör analizi ve ki-kare bağımsızlık testlerinden yararlanılmıştır. Bulgulara göre yapılan iş karşılığında takdir edilme ve yapılan iş karşılığında alınan ücret düşük iş doyumuna, çiftçiliğin daima meşgul etmesi ve işini yaparken kendi yöntemlerini kullanabilme ise yüksek iş doyumuna yol açmaktadır. Kırsal yaşam tarzının istek ve beklentilerle uyumu ile çiftçiliğin bireye uygunluğu yaşam memnuniyetini etkileyen önemli değişkenlerdir. Bulgular Iğdır'daki çiftçilerde göç etme isteğinin Antalya'ya göre 1,7 kat daha fazla olduğunu, özellikle 34 yaş ve altındaki gençler arasında eğitim olanaklarından ve sosyal olanaklardan, çiftçilikten ve çiftçiliğin sağladığı olanaklardan, köyde yaşamaktan memnun olmayan, güvende hissetmeyen, çiftçiliği severek ve isteyerek yapmayan ve kırsal yaşamın istek ve beklentilerine uymadığını belirten gençlerin göç etme isteği fazla olduğunu göstermektedir. Kırsal göçün negatif etkilerini önlemeye yönelik oluşturulacak politikalarda, bölgeler arası farklılıkları dikkate alan, merkezi bir yaklaşım yerine gençleri sürece dahil eden bir yaklaşım önerilmektedir.

Eylül 2024, 161 sayfa

Anahtar Kelimeler: Genç çiftçi, yaşam memnuniyeti, göç etme eğilimi, iş doyumu

ABSTRACT

PhD Thesis

FACTORS AFFECTING LIFE SATISFACTION AND MIGRATION TENDENCY OF YOUNG FARMERS FOR SUSTAINABLE PRODUCTION IN AGRICULTURE: TRA2 AND TR61 REGIONS RESEARCH

Zeynep ÇELİK KAYSİM

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK

In this study, the factors influencing the life satisfaction and migration tendencies of young farmers in the TRA2 and TR61 regions were examined. The objectives of this research include investigating the relationship between the living conditions of young farmers and their life satisfaction, exploring the relationship between job satisfaction and life satisfaction, examining perceptions of rural areas and migration tendencies, identifying factors influencing the preference to continue farming, and analyzing the disadvantages faced by young farmers. Considering the agricultural population and production potential, the provinces of Antalya and Iğdır, which strongly represent their regions, were selected through Purposive Sampling from the TR61 and TRA2 regions, the most and least developed subregions according to the socioeconomic development index. Data were collected through face-to-face surveys with 142 young farmers in Antalya and 130 in Iğdır, calculated via Stratified Sampling. Descriptive statistics, factor analysis, and chi-square independence tests were employed in data analysis. According to the findings, low job satisfaction is associated with the lack of appreciation and low wages for the work done, whereas high job satisfaction is linked to being constantly engaged of farming and being able to use one's own methods in their work. The compatibility of the rural lifestyle with desires and expectations, and the suitability of farming to the individual, are significant variables affecting life satisfaction. The research findings indicate that the desire to migrate among farmers in Iğdır is 1.7 times higher compared to those in Antalya. This is particularly true among young people aged 34 and under who are dissatisfied with educational and social opportunities, farming and its benefits, living in the village, who do not feel safe, do not enjoy farming, and who find that rural life does not meet their desires and expectations. In policies designed to mitigate the negative impacts of rural migration, an approach that incorporates young people into the process, rather than a centralized strategy, and takes into account regional differences is recommended.

September 2024, 161 pages

Key Words: Young farmer, life satisfaction, migration tendency, job satisfaction

TEŞEKKÜR

Doktora öğrenimim boyunca ve çalışmanın her aşamasında gerek akademik gerek sosyal olarak sonsuz hoşgörüsüyle yoluma ışık tutan, değerli fikir ve görüşleriyle bana yol gösteren tez danışmanım Prof. Dr. Bülent GÜLÇUBUK'a, süreç boyunca kolaylaştırıcı yaklaşımlarıyla tez izleme komitesi üyeleri değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet YILDIZ ve Doç. Dr. Yener ATASEVEN'e,

Ankara'da bana kendi evimde hissettiren ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Şeyma KAHVECİ AKKAYA, Arif AKKAYA, Hüden BOZBEY, Rıdvan Oğuz BİLGE ve Pınar BİLGE'ye,

Tanıdığım günden bu yana bana daima farklı ve dinamik bir bakış açısı kazandıran ve saha çalışmasındaki yardımlarıyla değerli öğrencim Furkan ARAT'a,

Tüm süreç boyunca sonsuz desteği ve anlayışıyla yanımda olan sevgili eşim Ali'ye ve alan araştırması sırasında çalışmama içtenlikle katılım gösteren genç çiftçilere teşekkürü bir borç bilirim.

Zeynep ÇELİK KAYSİM

Ankara, Eylül 2024

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ETİK.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.2 Araştırmanın Kapsamı	7
1.2.1 Araştırma alanı hakkındaki bilgiler	8
1.2.2 Araştırmanın zorlukları	14
2. KAYNAK ÖZETLERİ	16
2.1 Yaşam Memnuniyeti ve İş Doyumu.....	16
2.2 Genç Çiftçi - Kırsal Gençlik, Göç - Kırsal Göç ve Tarımda Kalma.....	23
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	38
3.1 Materyal	38
3.2 Yöntem	38
3.2.1 Örneklem büyüklüğünün hesaplanması	38
3.2.2 Verilerin analizi	40
4. KAVRAMSAL TEMELLER.....	43
4.1 Genç Çiftçi	43
4.2 Yaşam Memnuniyeti	48
4.3 İş Doyumu	52
4.4 Göç	56
5. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	62
5.1 Sosyo-Demografik Bulgular	62
5.1.1 Yaş	62
5.1.2 Cinsiyet ve medeni durum	63
5.1.3 Eğitim durumu	64
5.1.4 İkamet yeri	66
5.1.5 Tarım dışı gelir ve iş	66
5.1.6 Çiftçilik deneyimi	68

5.1.7	Gelir düzeyi.....	69
5.1.8	Arazi mülkiyet durumu	70
5.1.9	Aile yapısı	71
5.1.10	Sosyal güvence	74
5.1.11	Tarımsal amaçlı örgütlere katılım	75
5.2	Tarımsal Faaliyetle İlgili Bulgular.....	76
5.2.1	Arazi varlığı	76
5.2.2	Traktör ve ekipman varlığı	77
5.2.3	İşletme tipi.....	78
5.2.4	Tarımsal danışmanlık	82
5.2.5	Yenilikçilik	84
5.2.6	Desteklerden yararlanma	84
5.2.7	Tarımsal üretimde karşılaşılan sorunlar	88
5.3	Yaşam Memnuniyeti Bulguları.....	89
5.3.1	Ekonomik durum	89
5.3.2	Ev memnuniyeti.....	92
5.3.3	Çevre memnuniyeti	93
5.3.4	Eğitim memnuniyeti.....	94
5.3.5	Sağlık memnuniyeti.....	95
5.3.6	Ulaşım memnuniyeti ve güvenlik	97
5.3.7	Kültürel olanaklar ve çevreyle ilişkiler	99
5.3.8	Kırsal yaşam ilgisi	101
5.3.9	Genel yaşam memnuniyeti.....	102
5.3.10	İş doyumu.....	104
5.4	Kaygı, Beklentiler ve Göç Bulguları.....	107
5.4.1	Gelecek endişesi	107
5.4.2	Göç etme isteği ve göç algısı	109
5.5	Faktör Analizi.....	115
5.5.1	İş doyumu değişkenlerinin faktör analizi.....	115
5.5.2	Yaşam memnuniyeti değişkenlerinin faktör analizi	124
6.	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	137
	KAYNAKLAR	148
	ÖZGEÇMİŞ.....	161

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
CEJA	European Council of Young Farmers (Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi)
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)
GÇPD	Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi
ILO	International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü)
KUZEL	Kırsal Kalkınmada Uzman Eller
NIFA	National Institute of Food and Agriculture United States Department of Agriculture (Birleşik Devletler Tarım Bakanlığı Ulusal Gıda ve Tarım Örgütü)
OTP	Ortak Tarım Politikası
SPECA	The Secondary Education, Two-Year Postsecondary Education, and Agriculture in the K-12 Classroom Challenge Grants (Ortaöğretim, Ortaöğretim Sonrası 2 Yıllık Eğitim ve K-12 Tarım Mücadele Hibeleri)
SWLS	Satisfaction With Life Scale (Yaşam Memnuniyeti Ölçeği)
TOB	Tarım ve Orman Bakanlığı
WFO	World Farmers Organisation (Dünya Çiftçiler Örgütü)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1 Düzey-2 sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (Anonim 2017).....	8
Şekil 1.2 Iğdır il haritası (Microsoft Excel programı kullanılarak hazırlanmıştır)	9
Şekil 1.3 Antalya il haritası (Microsoft Excel yardımıyla hazırlanmıştır).....	12

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1 Iğdır ilinde yetiştirilen bazı meyvelerin üretim alan ve miktarları	10
Çizelge 1.2 Iğdır ilinde yetiştirilen bazı sebzelerin üretim alan ve miktarları	10
Çizelge 1.3 Iğdır ilinde yetiştirilen bazı tahıllar ve yem bitkilerinin üretim alan ve miktarları.....	11
Çizelge 1.4 Iğdır ilinde büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanları varlığı.....	11
Çizelge 1.5 Antalya ilinde yetiştirilen bazı meyvelerin üretim alan ve miktarları	13
Çizelge 1.6 Antalya ilinde yetiştirilen bazı sebzelerin üretim alan ve miktarları	13
Çizelge 1.7 Antalya ilinde büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanları varlığı.....	14
Çizelge 3.1 Tabakalara göre örnek büyüklüğü	39
Çizelge 3.2 İlçelere ve tabakalara göre anket dağılımı	40
Çizelge 5.1 Yaş gruplarına göre dağılım	62
Çizelge 5.2 Cinsiyete göre dağılım	63
Çizelge 5.3 Medeni duruma ve cinsiyete göre dağılım.....	64
Çizelge 5.4 Öğrenim durumu	65
Çizelge 5.5 İkamet yeri	66
Çizelge 5.6 Tarım dışı gelir, tarım dışı gelirin kaynağı ve tarım dışı iş.....	67
Çizelge 5.7 Deneyim.....	68
Çizelge 5.8 Gelir düzeyi.....	69
Çizelge 5.9 Arazi mülkiyet durumu	71
Çizelge 5.10 Hane halkı büyüklüğü	72
Çizelge 5.11 Aile tipine göre dağılım	72
Çizelge 5.12 Tarımsal üretimde aile desteği	73
Çizelge 5.13 Sosyal güvence	74
Çizelge 5.14 Örgütlenme durumu	75
Çizelge 5.15 Arazi varlığı	77
Çizelge 5.16 Traktör ve buna bağlı ekipman varlığı.....	78
Çizelge 5.17 İşletme tipi	78
Çizelge 5.18 Bitkisel üretim faaliyet kolu.....	79
Çizelge 5.19 Bitkisel üretim faaliyetine göre arazi varlığı	80
Çizelge 5.20 Hayvansal üretim faaliyeti	81
Çizelge 5.21 Hayvansal üretim faaliyetine göre hayvan varlığı	82
Çizelge 5.22 Tarımsal danışmanlık.....	83
Çizelge 5.23 Yenilikçilik	84
Çizelge 5.24 Desteklerden yararlanma	85
Çizelge 5.25 GÇPD'den yararlanma.....	87
Çizelge 5.26 TOB destekleri hakkındaki düşünceler.....	87
Çizelge 5.27 Tarımsal üretimde karşılaşılan sorunlar.....	88
Çizelge 5.28 Borçluluk durumu	90

Çizelge 5.29 Kişisel ekonomik durum ve refah değerlendirmesi	90
Çizelge 5.30 Ev memnuniyeti	92
Çizelge 5.31 Çevre memnuniyeti	93
Çizelge 5.32 Eğitim memnuniyeti	95
Çizelge 5.33 Sağlık memnuniyeti	96
Çizelge 5.34 Ulaşım memnuniyeti ve güvenlik	98
Çizelge 5.35 Kültürel olanaklar ve çevreyle ilişkiler	99
Çizelge 5.36 Kırsal yaşam ilgisi	102
Çizelge 5.37 Yaşam memnuniyeti değerlendirmesi.....	103
Çizelge 5.38 Minnesota iş tatmini ölçeği, Antalya	104
Çizelge 5.39 Minnesota iş tatmini ölçeği, Iğdır	105
Çizelge 5.40 Gelecek endişesi, çocuklar için beklentiler.....	107
Çizelge 5.41 Hayatından memnuniyet düzeyi	108
Çizelge 5.42 Çocuklar için beklentiler	109
Çizelge 5.43 Göç istekliliği ve nedenleri	110
Çizelge 5.44 Göç edenler hakkındaki düşünceler	111
Çizelge 5.45 İş doyumu rotasyonlu faktör matrisi	115
Çizelge 5.46 Yaşam memnuniyeti rotasyonlu faktör matrisi.....	124

1. GİRİŞ

Tarım, nüfusun beslenme ihtiyacını karşılaması ve ürettiği ürünlerle diğer sektörleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemesi nedeniyle önemli bir üretim faaliyetidir. Nüfusun beslenme ihtiyacını karşılamak, gıda arzını güvence altına almak ve bunları sağlamak için kırsal alanlarda yaşayan nüfusu yerinde tutmak tüm ülkeler için önem arz etmektedir. İklim değişikliği, nüfusun artması, tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılması, kırsal nüfusun yaşlanması ve kırsal gençlerin göç etmesi nedeniyle gıda arzının gelecekte tehlikeye gireceği bilinmektedir. Türkiye’de de tarım sektörü ve kırsal alanlar birbirine bağımlı olup, tarım dışı istihdam ve gelir imkanlarının çok kısıtlı olduğu kırsal alanlarda yaşayanların temel geçim kaynağı tarım sektörüdür. Bu sebeple tarımın gıda arzını garantiye almasının yanında kırsal nüfusu yerinde tutma ve istihdam sağlama gibi işlevleri nedeniyle önemli rollerinin olduğu söylenebilir (Ataseven 2016).

Tarım sektörü giderek yaşanan tarım nüfusu ve genç nüfusun kırsal alanları terk etmesi sorunuyla karşı karşıyadır. Çiftçilerin yaş ortalaması Avrupa Birliği’nde 51,4 Amerika Birleşik Devletleri’nde 58,3 Birleşik Krallık’ta 59, Kenya’da 62 Güney Kore’de 65 Japonya’da 67’dir (Anonymous 2023a, b). Göçle genç ve üretken nüfusun azaldığı kırsal alanlar zamanla boşalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmakta olup, tarımda sürdürülebilir bir üretim yakın gelecekte göçlerden etkilenecektir. Bir ülke nüfusunun en güçlü kesimi olan gençler tarım sektöründe en büyük işgücünü oluşturmaktadır. Ancak gençler yaşam koşullarını iyileştirmek veya daha iyi olanaklara sahip olabilmek için şehirlere göç etmeyi tercih etmektedirler. Kırsal alanlarda genç nüfusun azalması ve dolayısıyla gençlerin şehirlere göç etmesi ekonomik, sosyal ve kültürel birçok nedenle açıklanabilir. Tarımdan elde edilen gelirin düzensizliği ve yetersizliği, girdilerin pahalı ve üretim maliyetlerinin yüksek olması gibi tarımsal faktörlerin yanında; tarımsal faaliyetin bir iş olarak getirdiği zorluklar, kırsal alanların kentsel alanlara göre sosyoekonomik ve kültürel birçok konuda dezavantajlı konumda olması nedeniyle gençler tarımdan uzaklaşmakta ve kentlere göç etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri gibi birçok gelişmiş ülkede genç çiftçi sayısının son yıllarda teknolojik, sosyal ve ekonomik değişikliklerin bir sonucu olarak azaldığı çeşitli çalışmalarla ortaya konmuştur (May vd. 2019, Mills-Nova 2011, Chen vd. 2014, Mihi-Ramirez ve Kumpikaite 2014, Leonard vd. 2017, Morais vd. 2017). AB ülkelerinde tarım sektörünün temel sorunlarından biri genç çiftçilerin sayısının yetersizliğidir. Bu durumu tersine çevirmek için bir dizi AB politikaları geliştirilmiş olsa da “genç çiftçi sorunu” Avrupa tarımında büyük önem taşıyan bir konu olmaya devam etmektedir (Anonymous 2014, Kontogeorgos vd. 2017, Chatzitheodoridis 2020). Nitekim AB’de yer alan tüm tarım işletmelerinin %57,6’sı 55 yaş üstü çiftçiler tarafından yönetilmekte, yalnızca %11,9’u 40 yaş altındaki çiftçiler tarafından yönetilmektedir (Anonymous 2020a). Yaşlanan bir çiftçi nüfusuyla karşı karşıya kalan AB için daha fazla genci çiftçiliğe başlamaya ikna etmek önemli bir zorluktur ve gençleri çiftçiliğe teşvik etme çabaları günden güne artmaktadır (Anonymous 2023c). 2023-2027 yıllarını kapsayan yeni Ortak Tarım Politikası’nda da “Nesil Yenileme” başlığı Ortak Tarım Politikası (OTP)’nın 10 temel amacından biri olarak yer almaktadır. “Nesil Yenileme” başlığı, AB’deki genç çiftçilerin zorluklarını ve ihtiyaçlarını tanımlayıp ihtiyaç analizine ve daha ölçülebilir beklenen sonuçlara dayalı daha hedefli bir destek sisteminin nesiller arası yenilenmeyi nasıl teşvik edebileceği üzerine yoğunlaşır, genç çiftçilerin tarımda devamlılığını sağlamak, yeni çiftçileri çekmek ve kırsal alanlarda sürdürülebilir iş geliştirmeyi kolaylaştırmak amacı taşır ve tarım sektöründeki genç çiftçilerin başarısını nasıl teşvik edebileceğini ana hatlarıyla belirtir (Anonymous 2023d).

Benzer şekilde Türkiye’de de çiftçi yaşının ortalama 55 olduğu bilinmektedir (Akkaya ve Gülçubuk 2018). Yaşlı çiftçiler konusu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye tarımının karşı karşıya kaldığı en önemli problemlerden biridir, bu sebeple çiftçi nüfusunun gençleştirilmesi gerekmekte ve kırsal alanların sürdürülebilirliği için gençlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu gereklilik çeşitli politikaları ve yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiş, son yıllarda genç çiftçilere yönelik destek ve hibe programları uygulanmaya başlamıştır.

Gençleri ele alan politika belgeleri arasında 2006 yılında yürürlüğe giren 5488 numaralı Tarım Kanunu, Kırsal Kalkınma başlığı altında genç nüfusun ihtiyaçları konusuna değinmiştir ve kırsal alanlarda tarım ve tarım dışı istihdamı geliştirme, gelirleri artırma ve farklılaştırma, kadın ve genç nüfusun eğitim ve girişimcilik düzeylerini yükseltecek tedbirler alma konularında Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)'na sorumluluk verilmektedir (Anonim 2006). 2019 yılında düzenlenen III. Tarım ve Orman Şurası'nda genç nüfus konusunda aile işletmeciliğinin sürdürülebilirliğini sağlamak için kadın ve gençlerde girişimciliğin desteklenmesi ve başta çiftçilik olmak üzere tarım ve ormancılık sektöründe yürütülen faaliyetler için meslek standartlarının oluşturulması, çiftçilik mesleki eğitim kurumlarının açılması ve eğitim alan gençlerin teşvik edilmesi, tarım ve ormancılıkta mesleki eğitimin geliştirilmesi kararları alınmıştır (Anonim 2019a). Kalkınma planları arasında ise birçok başlıkta gençler ve genç çiftçiler konusunu ele alması ve gençlerin kalkınmanın önemli itici gücü olma potansiyellerini öne çıkarmayı amaçlaması bakımından On Birinci Kalkınma Planı önem arz etmektedir (Anonim 2019a). Bunlar arasında;

- Kırsal alanda yaşayan gençler arasında yenilikçi ve katma değeri yüksek üretimin cazip hale getirilmesine yönelik eğitim ve destek programlarının uygulanması,
- Kırsal alanda yaşam standartlarının yükseltilmesi için kırsal kalkınmaya ilişkin kurumsal ve yerel kapasitenin geliştirilmesi sağlanacak, kadınlara, genç çiftçilere vb. gruplara pozitif ayrımcılık uygulanması sağlanacak, üretici örgütlerinin sosyal dayanışma, iş birliği, eğitim ve finansman konularında öncü kurumlar olmasını sağlama,
- Kırsal toplumun beşerî sermayesinin geliştirilmesi için aile işletmelerine yönelik çiftçi eğitimi ve tarım danışmanlığı konularındaki faaliyetler güçlendirilecek, kadın ve genç girişimciler başta olmak üzere yetişkin nüfusun yaygın eğitim kurslarına erişiminin sağlanması,

- Kırsal alanda yaşayan kadın ve genç çiftçiler tarımsal eğitim-yayım faaliyetleri, kırsal destek projeleri ve tarımdaki iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinde öncelikli olarak desteklenmesi,
- Tarımda istihdam edilen genç nüfusun sosyal güvenlik sistemine dâhil edilmesinin kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılması,
- Başta kadın ve genç çiftçilere yönelik olmak üzere, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, teknoloji kullanımı, kaliteli ve sağlıklı ürün üretimi konularında eğitim verilmesi, yayım ve sertifika programları ile tarımsal becerinin geliştirilmesine yönelik kurslar düzenlenmesi hedefleri yer almaktadır.

Bu plandan sonra gelen On İkinci Kalkınma Planı'nda ise kırsal gençlerin özel olarak ele alındığı ve yalnızca "Kırsal bölgelerde yaşayan genç kadınlar olmak üzere gençlerin çalışma hayatına girmelerinin desteklenmesi, kırsala tersine göçü sağlayıcı, ekonomik ve sosyal hayatı canlandırıcı projeler geliştirilmesi" olmak üzere tek bir politika hedefine yer vermiş olması sebebiyle kırsal gençler ve genç çiftçiler açısından On Birinci Kalkınma Planı'nın kapsayıcılığına ulaşamamıştır (Anonim 2024a).

Gençleri ele alan politika ve hedeflerin bir somut örneği olarak TOB; genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesi, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması ve kırsalda yaşayan genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak kırsal alanda gerçekleştirilen tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesi kapsamında 2016-2018 yılları arasında uygulanan Genç Çiftçi Projelerinin Desteklemesi (GÇPD) hibe programı gösterilebilir (Anonim 2016). Hibe kapsamında Türkiye genelinde toplamda 47.775 genç çiftçiye 1.4 milyar TL'yi aşan hibe desteği verilmiştir (Anonim 2019c).

Genç çiftçilere verilen hibe desteği kırdan kente göçün azaltılmasına imkân sağlayabilir. Ancak genç çiftçilere yönelik hazırlanan bu politika belgelerinin ve destekleme

programlarının yanında kırsal alanlarda yaşayan gençlerin ne gibi problemlerinin olduğuna, neye ihtiyaç duyduklarına, kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan gençler arasında fırsat eşitsizliğinin giderilmesi adına hangi konulara odaklanılacağına da bakılması sürdürülebilir bir kırsal kalkınmanın hedefleri arasında olmalıdır. Genç çiftçilere yönelik maddi destek programları onları tarımda tutmak için tek başına yeterli değildir; gençlerin istek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Gençler hem mevcut hem de gelecekteki çevresel, sosyal, politik, örgütsel ve ekonomik düzenlerde toplum içinde önemli bir güç olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte güçlü yanlarından, enerji ve yaratıcılıklarından yararlanmak için karşılaştıkları dezavantajları da ele almak gerekir. Bu nedenle Türkiye’de gençliğin durumunu tartışırken, bölgesel ve yerel farklılıkların büyüklüğünün göz önünde tutulması gerekmektedir. Örneğin; Ankara’da yaşayan bir genç ile Iğdır’da yaşayan başka bir genç arasında veya daha genel bir ifadeyle kırsal alanlar ve kentsel alanlarda yaşayan gençler arasında yaşam kalitesi ve olanaklar açısından kapatılması oldukça zor farklar bulunmaktadır. Değişen dünyayı algılama biçimi ve bunun sonucu olarak genç nüfusun kırsal yaşama ve tarımsal üretime bakış açısı derin şekilde etkilenmiştir. Bu oluşan yeni bakış açısının doğal bir sonucu olarak kırsal alanda yaşayan genç nüfus değişen koşullar karşısında kırsal yaşam olgusunu sorgulamakta ve bu yaşam biçimine olası alternatifler arama çabasıdadır. Kırsal yaşam ve kent yaşamı arasındaki farklılıkların gün geçtikçe belirginleşmesi, sosyo ekonomik eşitsizlikler ve değişen koşullara uyum çabası özellikle kırsalda yaşayan genç nüfus için ciddi sorgulamalara neden olup; gençlerin kırsal alanlar ve kırsal alanlarda yaşamaya dair algıları, profesyonel bir meslek olarak tarımı devam ettirme isteği, geleceğe dair beklenti, tutum, davranış ve motivasyonları bu bağlamda özenle ele alınması gereken konulardır. Bu nedenle tarımda genç çiftçilerin yaşam koşullarının, çalışma biçimlerinin, göç etme eğilimlerinin ve gelecek kaygılarının ortaya konulması sürdürülebilir tarımsal üretim açısından önem taşımaktadır.

1.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bir iş olarak tarımla uğraşan gençlerin kırsal alanda yaşamının gerektirdiği tüm şartlar göz önüne alındığında, gerçekleştirdiği tarımsal faaliyetten memnuniyet seviyeleri, istek

ve ihtiyaçları, beklentileri ve dolayısıyla genel olarak yaşamlarından duydukları memnuniyet tarımsal faaliyete devam edip etmeyeceklerini, tarımdan ayrılıp başka işlere yönelme ve göç etme konusundaki eğilimlerini ortaya koyacaktır. Bu ilişkiden yola çıkılarak tarımda çalışan genç çiftçilerin yaşam memnuniyetlerinin incelenmesi, yaşam koşulları ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin incelenmesi, iş doyumunu ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin belirlenmesi, gençlerin kırsal alanlara dair algılarının ve kırsal alanlardan göç etme eğilimlerinin ortaya konması, iş doyumunu ile profesyonel bir iş olarak çiftçiliği devam ettirme tercihlerinin temelinde yatan faktörlerin belirlenmesi, karşılaştıkları dezavantajların ele alınarak kırsal alanlarda yaşamını devam ettiren gençlerin tarımda iş doyumunu faktörlerinin belirlenmesi, bu konudaki politikaların incelenmesi ve mevcut sorunlara yönelik çözüm önerilerinin getirilmesi amaçlanmıştır. Gençlerin sosyoekonomik durumları ile ekonomik motivasyonları arasında bir ilişkinin var olup olmadığı incelenecek konular arasındadır. Bu çalışmayla ortaya konulan bilgiler politika yapıcı ve uygulayıcılara, karar vericilere, yerel yönetimlere ve mülki idarelere yol göstericilik yapabilecektir.

Yaşam memnuniyetini inceleyen farklı alanlarda çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen literatürde genç çiftçilerle ilgili yapılmış çalışma bulunmamaktadır. Genç çiftçilerin iş doyumuyla ve çiftçiliğe devam etme kararlarıyla ilgili yapılan araştırmaların kısıtlı sayıda olması ve genç çiftçilerin göç etme eğilimleriyle ilgili araştırmaların eksikliği göz önüne alındığında bu tez çalışması bu alandaki boşluğu doldurabilecek bir nitelikte olması bakımından önem arz etmektedir. Genç çiftçilerin yaşam memnuniyeti, iş doyumunu ve göç etme eğilimi arasındaki ilişkiyi şu ana kadar ortaya koyan tek çalışma olması bu tez çalışmasını özgün bir çalışma yapmaktadır.

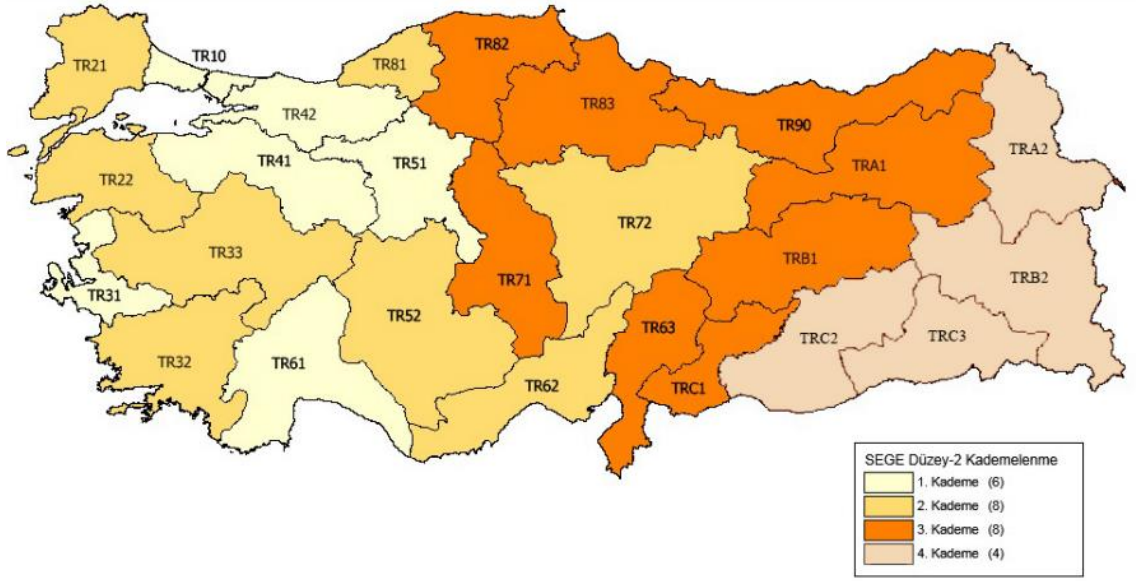
Araştırmada “Genç çiftçilerin yaşam memnuniyeti ve göç etme eğilimi ne düzeydedir?” ve “Genç çiftçilerin göç etme isteğinde yaş gruplarının etkisi ne düzeydedir?” sorularına yanıt aranacak olup, bu tez çalışmasından ne elde edileceğine dair üç temel yargı öne sürölmektedir.

- ✓ Yaşam memnuniyeti düşük olan genç çiftçilerin tarımdan ayrılma ve göç etme eğilimleri yüksek düzeydedir.
- ✓ Görece daha genç olan çiftçilerin tarımdan ayrılma ve göç etme isteği yüksek düzeydedir.
- ✓ Sosyoekonomik olarak az gelişmiş bölgelerde göç etme isteği fazladır.

Tez çalışması altı ana başlıktan oluşmuştur. Araştırmanın amacı, önemi ve hipotezleri bilgilerini içeren “Giriş” bölümünün ardından, “Kaynak Özetleri” bölümünde tez çalışmasının hazırlanması sürecinde yararlanılan kaynaklara dair bilgiler verilmekte olup, tez çalışmasının literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılan yönlerinin gösterilmesi açısından önemlidir. “Materyal ve Yöntem” bölümünde çalışmanın birincil ve ikincil verilerinin temini ile örneklem büyüklüğünün hesaplanması ve verilerin analizinde kullanılan yöntem açıklanmaktadır. “Kavramsal Temeller” bölümünde genç çiftçi, yaşam memnuniyeti, iş doyumunu ve göç kavramları ele alınmıştır. Farklı paydaşlarca tanımlanan gençlik kavramı, yaşam memnuniyeti ile ilişkili kavramlar, göç teorileri hakkında öz bilgiler de bu kısımda ele alınmıştır. Tez çalışmasının beşinci bölümünde alan araştırmasından elde edilen bulgular üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise bulgular ve öneriler üzerinde durulmuştur.

1.2 Araştırmanın Kapsamı

Çalışma alanının seçiminde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nün sonuncusunu 2017 yılında hazırlamış olduğu “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”ndan yararlanılmıştır. Bu endekste ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu illerin (Düzyey-3) gruplandırılmasıyla oluşan Düzyey-2 istatistiki bölge birimleri gelişmişlik kademelerine göre dört kademe olarak gruplandırılmıştır (Anonim 2017).

Şekil 1.1 Düzey-2 sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (Anonim 2017)

Buna göre istatistiki bölge birimleri arasından birinci kademe (en gelişmiş) alt bölgeler ile dördüncü kademe (en az gelişmiş) alt bölgeler arasından tarımsal nüfusun yoğun olduğu alanlar göz önüne alınarak TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) ve TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgeleri kapsama alınmıştır. Bu amaçla bu bölgelerden tarımsal nüfus ve tarımsal üretim potansiyeli dikkate alınarak bölgeyi temsil gücü kuvvetli olan Antalya ve Iğdır illeri seçilmiştir.

1.2.1 Araştırma alanı hakkındaki bilgiler

Iğdır

Doğu Anadolu Bölgesi'nde ve Türkiye'nin en doğusunda yer alan, Azerbaycan, İran ve Ermenistan olmak üzere üç ülkeye sınırı olan Iğdır, 1992 yılında Kars'tan ayrılarak il statüsü kazanmış ve Türkiye'nin 76. ili olmuştur. Merkez, Tuzluca, Karakoyunlu ve Aralık olmak üzere dört ilçe ve yedi belediyesi bulunmaktadır (Şekil 1.2).

Şekil 1.2 Iğdır il haritası (Microsoft Excel programı kullanılarak hazırlanmıştır)

Türkiye'nin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı'nın yüzölçümünün üçte ikisi Iğdır il sınırları içerisinde yer almaktadır. Çevresini kaplayan Ağrı Dağı, Zor Dağı, Pamuk Dağı gibi dağlık alanlara göre kuytu konumda olması nedeniyle mikroklima oluşturan Iğdır'da bölgenin diğer kesimlerinde görülen şiddetli karasal iklim etkileri görülmez. Tamamen Aras Nehri havzası içerisinde bulunan Iğdır 3664 km² yüzölçümüne sahiptir. Nüfusu 209.738 olup bu nüfusun %41,2'si köylerde yaşamaktadır. Net göç hızı %9,35 olup, kişi başına düşen GSYH'si 5539\$ ile 13.110\$ olan ülke ortalamasının çok altındadır (Anonim 2024b).

Ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olan Iğdır'da 1.056.998 da tarım alanı bulunmaktadır ve bölgedeki en önemli bitkisel üretim alanlarından biridir (Anonim 2024c). Geçmişte ovada yetiştirilen çeltik, şeker pancarı ve pamuk gibi ürünler çeşitli sebeplerle önemini yitirmiş zaman içerisinde azalarak sona ermiştir. Günümüzde bitkisel üretimde yaygın olarak kayısı, elma, şeftali, karpuz, domates, kavun, buğday, silajlık mısır ve yonca üretimi yapılmaktadır. Özellikle kayısı Iğdır için önemli bir yere sahip olup, Iğdır kayısı 2018 yılında coğrafi işareti menşe tescili almıştır. Ayırt edici özelliği sofralık olarak iri meyvelere sahip olması ve yeme kalitesinin yüksek olmasıdır (Anonim 2024d). Türkiye'de kayısı üretimin alanlarının %2,9'u, taze kayısı üretiminin %5,1'i

Iğdır'da yapılmakta olup, ağaç başına 139 kg verimi ile Türkiye ortalamasının 3 katı verime sahiptir (Anonim 2023).

Çizelge 1.1'de Iğdır'da ekonomik öneme sahip meyvelerden kayısı, elma ve şeftalinin son 5 yıllık üretim alan ve miktarları verilmiştir (Anonim 2024b). 2023 yılı verilerine göre 38.441 ton kayısı, 18.259 ton elma, 4016 ton şeftali üretimi gerçekleşmiştir.

Çizelge 1.1 Iğdır ilinde yetiştirilen bazı meyvelerin üretim alan ve miktarları

Yıllar	Kayısı		Elma		Şeftali	
	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)
2019	35600	39658	18940	24585	1855	3870
2020	35300	40207	18983	25395	1778	3952
2021	38540	42989	18669	25980	1985	3814
2022	40550	40844	14930	20187	2038	3961
2023	40618	38441	12493	18259	2190	4016

Çizelge 1.2'de Iğdır'da ekonomik öneme sahip sebzelerden domates, karpuz ve kavunun son 5 yıllık üretim alan ve miktarları verilmiştir (Anonim 2024b). 2023 yılı verilerine göre 35.805 ton domates, 33.201 ton karpuz, 10.683 ton kavun üretimi gerçekleşmiştir.

Çizelge 1.2 Iğdır ilinde yetiştirilen bazı sebzelerin üretim alan ve miktarları

Yıllar	Domates		Karpuz		Kavun	
	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)
2019	9178	33732	7903	22986	10895	17091
2020	9497	33666	8583	27925	10663	23477
2021	8496	30009	7741	25708	9600	21104
2022	8915	35217	9702	37013	7343	17902
2023	8977	35805	8400	33201	4360	10683

Çayır ve mera alanlarının yeterli gelmemesi nedeniyle yem bitkileri yetiştiriciliği Iğdır'da önem arz etmektedir. Çizelge 1.3'te Iğdır'da ekonomik öneme sahip tahıllar ve yem bitkilerinden yonca, silajlık mısır ve buğdayın son 5 yıllık üretim alan ve miktarları

verilmiştir (Anonim 2024b). 2023 yılı verilerine göre 787.584 ton yonca, 234.025 ton silajlık mısır, 51.798 ton buğday üretimi gerçekleşmiştir.

Çizelge 1.3 Iğdır ilinde yetiştirilen bazı tahıllar ve yem bitkilerinin üretim alan ve miktarları

Yıllar	Yonca		Silajlık Mısır		Buğday	
	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)
2019	277431	1509736	54143	268505	201555	39247
2020	281150	1495400	63270	309183	191770	56799
2021	285420	1510476	63140	276360	134890	41438
2022	186410	1003231	50355	283115	134735	49260
2023	150197	787584	40050	234025	163200	51798

Hayvansal üretimde yaygın olarak küçükbaş hayvancılık yapılmakta olup, yaygın olarak Mor Karaman cinsi koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bunu büyükbaş hayvancılık ve kümes hayvancılığı izlemektedir. Çizelge 1.4’te son 5 yılın hayvan sayıları verilmiştir (Anonim 2024b). 2023 yılı verilerine göre küçükbaş hayvan varlığı 860.936 baş, büyükbaş hayvan varlığı 65.578 baş ve 92.050 adet kümes hayvan varlığı bulunmaktadır.

Çizelge 1.4 Iğdır ilinde büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanları varlığı

Yıllar	Büyükbaş (baş)	Küçükbaş (baş)	Kümes (adet)
2019	155719	1149668	102875
2020	157426	1279203	248320
2021	100400	1402380	117528
2022	85744	1320397	103532
2023	68578	860936	92050

Antalya

Akdeniz Bölgesi’nin batısında yer alan Antalya yüzölçümü bakımından Türkiye’nin beşinci büyük ilidir. Yüzölçümü 20.177 km² olup, 19 ilçe ve belediyesi bulunmaktadır

(Şekil 3.3). Nüfusu 2023 yılı verilerine göre yaklaşık 2.7 milyondur (Anonim 2024c). Net göç hızı %11,04, ortalama hane halkı büyüklüğü 2,94'tür. Kişi başına düşen GSYH 11495\$ ile ülke ortalamasının altındadır (Anonim 2024b).

Şekil 1.3 Antalya il haritası (Microsoft Excel yardımıyla hazırlanmıştır)

İlin toplam alanının dörtte üçünü kaplayan Toroslar nedeniyle çoğunlukla dağlık bir yapıya sahip olup, genel olarak Akdeniz iklimi hakimdir. Elverişli iklimi ve verimli toprakları nedeniyle birçok bitkisel ürünün üretimi ekonomik olarak yapılabilir. Yaklaşık 3,56 milyon da tarım alanına sahip Antalya'da 2021 yılı itibariyle 19,4 milyar TL bitkisel üretim değeri ile Türkiye'de toplam bitkisel üretimin %3,52'sini oluşturmaktadır (Anonim 2024b).

Örtüaltı üretimde 2023 yılı itibariyle 311.042 da ile Türkiye'de en fazla örtüaltı üretim yapılan alan Antalya'da yer almaktadır. 2023 yılı verilerine göre Türkiye'de muz üretiminin %46'sı, portakal üretiminin %25'i ve nar üretiminin %21,1'i Antalya'da yapılmaktadır. Çizelge 1.5'te Antalya'da yaygın olarak yapılan meyvecilik faaliyetlerinden muz, portakal ve narın son 5 yıllık üretim alan ve miktarları verilmiştir (Anonim 2024b). 2023 yılı verilerine göre 427.694 ton muz, 134.985 ton nar ve 578.105 ton portakal üretimi gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 1.5 Antalya ilinde yetiştirilen bazı meyvelerin üretim alan ve miktarları

Yıllar	Muz		Nar		Portakal	
	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)
2019	35605	201954	55500	130031	128207	508903
2020	50676	296456	55703	141044	131611	522395
2021	57518	375750	62519	160621	136636	544612
2022	61420	382366	63018	173058	132358	444903
2023	62869	427694	63797	134985	130062	578105

2023 yılı verilerine göre Türkiye’de domates üretiminin %31,9’u, hıyar üretiminin %30,7’si ve patlıcan üretiminin %28,8’i Antalya’da yapılmaktadır. Çizelge 1.6’da Antalya’da yaygın olarak yapılan sebzeçilik faaliyetlerinden domates, hıyar ve patlıcanın son 5 yıllık üretim alan ve miktarları verilmiştir (Anonim 2024b). 2023 yılı verilerine göre 479.145 ton hıyar, 235.276 ton patlıcan ve 2,6 milyon ton domates üretimi gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 1.6 Antalya ilinde yetiştirilen bazı sebzelerin üretim alan ve miktarları

Yıllar	Hıyar		Patlıcan		Domates	
	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)	Alan (da)	Miktar (Ton)
2019	41822	538137	23990	196088	196916	2528905
2020	35996	495585	23102	218063	185977	2570910
2021	38383	479061	22499	246993	193792	2800392
2022	49347	509239	19705	208231	170939	2548601
2023	43158	479145	21396	235276	169225	2600555

Antalya’nın dağlık bölgeleri hayvancılık açısından tercih edilen özelliklere sahip olup, dağlık olması sebebiyle yaygın olarak küçükbaş hayvancılık faaliyeti yapılmaktadır. Çizelge 1.7’de son 5 yılın hayvan sayıları verilmiştir (Anonim 2024b). 2023 yılı verilerine göre küçükbaş hayvan varlığı 1,24 milyon baş, büyükbaş hayvan varlığı 166.182 baş ve 474.608 adet kümes hayvan varlığı bulunmaktadır.

Çizelge 1.7 Antalya ilinde büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanları varlığı

Yıllar	Büyükbaş (baş)	Küçükbaş (baş)	Kümes (adet)
2019	192037	1273635	534248
2020	190687	1312814	532839
2021	185421	1505768	449562
2022	169413	1408902	494723
2023	166182	1240844	474608

1.2.2 Araştırmanın zorlukları

Bu tez çalışmasında araştırma alanından veri toplama sırasında yaşanan bazı zorluklar bulunmaktadır. Bu zorlukların ne olduğu ve gidermek için neler yapıldığı şu şekilde sıralanabilir;

- *Bazı genç çiftçilerin anket cevaplamaya yetecek kadar zaman ayıramamaları:* Bu durumun aşılması için anketin yaklaşık olarak ne kadar zaman alacağı açıklanmış, soruları yanıtlamak için vakit ayırabileceği ve kendi tercih ettiği başka bir zaman ve/veya mekanda görüşmeye yeniden gidilmiştir.
- *Bazı genç çiftçilerin resmi prosedürler ve bürokratik konularda beklenti içerisinde olmaları:* Bu zorluğu gidermek için anket çalışmasının ne amaçla yapıldığı detaylı şekilde açıklanmıştır.
- *Bazı genç çiftçilerin anketi tamamlama konusunda isteksizliği:* Bu zorluğun aşılması tamamlanmayan anketlerin yerine anketi yanıtlamaya gönüllü olan başka çiftçilerle görüşme yapılarak ve hesaplanan örneklem hacminin %10'u kadar yedek anket yapılarak gerçekleştirilmiştir.
- *Bazı kadın genç çiftçiler ile yapılan görüşmelerde eşinin de yanında bulunması nedeniyle üzerlerinde baskı hissetmeleri ve kadın çiftçileri görüşmeye ikna etmenin zorluğu:* Bu zorluğun giderilmesi için anket çalışmasının ne amaçla yapıldığı detaylı şekilde açıklanmış, kadın çiftçilerle kendi tercih ettiği mekanda baş başa görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

- *Çiftçi Kayıt Sisteminden alınan veriler doğrultusunda ulaşılan çiftçilerin gerçek ikamet yerinin köyler olmaması: Köy muhtarlıkları aracılığıyla çiftçilerle iletişim kurulmuş ve çiftçilerin ikamet ettikleri yerlerde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.*

Diğer yandan İl Tarım ve Orman Müdürlükleri'nden genç çiftçi sayılarına ait veri talebine çok uzun sürede yanıt alınması, veriler temin edildikten sonra tüm dünyada yaşanan koronavirüs pandemisi sahadan veri toplanmasını geciktirmiş ve güçleştirmiştir.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Tez çalışması genç çiftçi, yaşam memnuniyeti, iş doyumu ve göç temeline dayanmakta olup birbirleriyle çok yönlü bir ilişki içerisindedir. Literatür araştırması sırasında sıklıkla birbiri ile iç içe geçmiş ve yakın ilişki içerisinde olan kavramlar bu bölümde iki gruba ayrılarak incelenecektir. Bu amaçla yaşam memnuniyeti ve iş doyumu kavramları kaynak özetlerinin birinci kısmını; genç çiftçi, kırsal gençlik, göç, kırsal göç ve tarımda kalma kavramları ise kaynak özetlerinin ikinci kısmını oluşturmakta olup kronolojik olarak incelenmiştir. Bu sayede farklı alanlarda yapılmış çalışmalardan elde edilen bulgular ve önerilerin karşılaştırılması fırsatı sunulmaktadır.

2.1 Yaşam Memnuniyeti ve İş Doyumu

Neugarten vd. (1961), psikolojik iyi oluşu ve yaşam memnuniyetini tanımlamak ve ölçmek için çeşitli terimleri ve kriterleri araştırmıştır. Yaşlanma araştırmalarında yaşam memnuniyetini ölçmenin önemli bir belirleyici olduğu kanısına varılmıştır. Bu nedenle, değer yargılarını belirleyerek doğru ve geçerli ölçütler geliştirmeye çalışılmıştır. Yaşam memnuniyetini değerlendirmek için sosyal katılım ve bireyin orta yaş aktivitelerine devam etme düzeyi gibi kriterler kullanılmıştır.

Locke (1969), çalışmasında iş tutumlarına kavramsal bir yaklaşım getirerek, memnuniyet, memnuniyetsizlik, değer, duygu ve değerlendirme kavramlarını tartışmaktadır. Mevcut iş doyumu teorisi, önceki teorilere göre farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca, çalışmada değer hiyerarşileri, değerlerin dinamik yapısı, genel iş doyumu, Herzberg'in iki faktör teorisi ve memnuniyet ile değerlerin ölçümü gibi konular da detaylı olarak ele alınmaktadır.

Hulin (1969) çalışmasında Kanada'da beyaz yakalı olarak çalışanlarda iş doyumu ve yaşam memnuniyeti ilişkisini incelemiş ve topluluk özelliklerinin iş doyumu üzerindeki etkileriyle ilgili çeşitli hipotezler test edilmiştir. Çalışma verilerine göre iş doyumu ve

genel yaşam memnuniyeti üzerinde cinsiyetler arasında farklılık bulunmakta olup bu verilerin iş doyumu ve motivasyon teorisiyle ilgisine ilişkin bir tartışma sunulmaktadır.

Shin ve Johnson (1978), çalışmasında dört temel mutluluk teorisini deneysel olarak test ederek yaşam kalitesi üzerine bir teori önermektedir. Bu teoride yaşam memnuniyetini bireyin öncelikle yaşamını pozitif değerlendirmeleri ve bireyin yaşamının diğerleriyle ve geçmişle yapılan olumlu karşılaştırmalarının bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Bireyin cinsiyet, yaş ve gelir gibi kişisel özellikleri ile sahip olduğu kaynaklar, yaşam kalitesini değerlendirme ve karşılaştırma üzerinden büyük ölçüde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Borjas (1979), çalışmasında sendika üyeliğinin iş tatmini ve ücretler üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin bireylerin işten ayrılma olasılıklarıyla olan ilişkisini analiz etmekte ve sendika üyelerinin genellikle daha düşük iş tatmini bildirdiklerini ortaya koymaktadır.

Diener vd. (1985), çalışmasında "Yaşam Doyumu Ölçeği" (SWLS) adlı ölçeğin geliştirilmesi ve doğrulanması üzerine odaklanmaktadır. SWLS, genel yaşam doyumunu ölçmek için özel olarak tasarlanmış olup, pozitif duygu durumları veya yalnızlık gibi diğer konuları ele almamaktadır. Ölçeğin farklı yaş grupları için uygun olduğu belirtilmiş ve ölçeğin potansiyel diğer kullanım alanları üzerinde tartışılmıştır.

Stones ve Kozma (1986), çalışmasında yaşam memnuniyeti ile konut memnuniyeti, finansal memnuniyet, bireyin sağlığa dair algısı, sosyal faktörler ve aktivite düzeyi gibi beş farklı değişken arasındaki ilişkileri test etmişlerdir. Çalışma, 408 katılımcı üzerinde 18 aylık bir süre boyunca yapılan nedensel modelleme analizleri ile test edilmiştir. Yaşam memnuniyetinin nasıl değerlendirildiği, kullanılan mutluluk ölçeğinin içeriği ve diğer değişkenlerle olan ilişkileri üzerine tartışmalar yapılmıştır.

Pavot ve Diener (1993), bireylerin genel yaşam memnuniyetini değerlendirmek için katılımcıların kendi tercihlerine göre memnuniyet seviyelerini ağırlıklandırmasına olanak

tanıyan bir ölçek geliştirmiştir. Çalışmaya göre geliştirilen yaşam memnuniyeti leği, diğer ölçekler ve öznel iyi olma hali değerlendirmeleriyle güçlü bir geçerlilik göstermekte ve bireylerin kendi yaşamlarını değerlendirme yeteneklerini kullanmalarını sağlamaktadır.

Judge ve Watanabe (1993), çalışmasında iş doyumunu ile yaşam tatmini arasındaki nedensel ilişkiyi incelemiştir. Ulusal dzneyde yapılan araştırma, iş ve yaşam tatmininin önemli ölçüde karşılıklı ilişki içerisinde olduğunu göstermiştir. Çalışmanın apraz kesit bulguları, güçlü bir iş ve yaşam tatmini ilişkisi işaret ederken, 5 yıllık analizler iş doyumunun yaşam tatmini üzerindeki etkisinin daha zayıf olduğunu göstermiştir. Bu sonuçlar, iş doyumunu ile genel yaşam tatmini arasındaki dinamiklerin anlaşılmasına katkı sağlamakta ve önceki araştırmalarla ilişki kurmaktadır.

Clark ve Oswald (1996), bireylerin yaşam memnuniyetinin, işinden kazandığı ücretlerini başkalarıyla karşılaştırmalarına bağlı olduğu hipotezini incelemektedir. 5.000 Britanyalı işçinin verileri analiz edilerek iki temel sonuca ulaşılmıştır: İlk olarak, işçilerin memnuniyet düzeyleri, başkalarının kazançlarına kıyasla kendi kazançları düşük olduğunda azalmaktadır. İkinci olarak, gelir sabit tutulduğunda, daha yüksek eğitim seviyesine sahip olanların memnuniyet seviyeleri düşüş göstermektedir. Makale, iş tatmininin ekonomik temellerini anlamaya yönelik bir başlangıç yapmayı hedeflemiştir.

Veenhoven (1996), yaşam memnuniyeti üzerine yapılmış literatürü inceleyen derleme çalışmasında altı temel soru üzerinde durulmuştur: 1.Yaşam memnuniyetini araştırmanın amacı nedir? 2.Yaşam memnuniyeti nasıl tanımlanabilir? 3.Yaşam memnuniyeti ölçülebilir mi? 4.İnsanlar ne derece memnunlar? 5.Yaşamda memnun veya memnuniyetsiz olmamıza ne sebep olur? 6.Yaşam memnuniyeti düzeyi artırılabilir mi? Bu sorular, bireysel ve toplumsal dzneyde incelenmiştir ve araştırma bulguları tartışılmıştır.

Diener vd. (1999), çalışmasında Wilson'ın subjektif iyi olma haline ilişkin vardığı sonuçlara karşı mevcut kanıtları gözden geçirmekte ve eğilimleri, adaptasyonu, hedefleri ve başa çıkma stratejilerini vurgulayan modern subjektif iyi olma hali teorilerini tartışmaktadır. Çalışmada subjektif iyi olma halinin yaşam memnuniyeti, olumlu duygular ve olumsuz duygular gibi farklı bileşenlerini açıklanmaya çalışılmıştır.

Koustelios (2001), çalışmasında Yunanistan'daki öğretmenlerin iş doyumu düzeyini ve kişisel özelliklerle ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada uygulanan çoklu regresyon analizi, cinsiyet, yaş gibi kişisel faktörlerin iş tatminini farklı yönlerde önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Gelecekteki araştırmaların, iş tatminini anlamak için kişisel özelliklerin yanı sıra organizasyonel etmenleri de içermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Vieira (2005), çalışmasında bireylerin işe uyumsuzluklarının genel iş tatmini üzerinde ne kadar önemli olduğunu incelemektedir. Ücret, güvenlik, işin türü ve çalışma saatleri gibi işle ilgili özelliklerin iş doyumu üzerinde etkileri olduğu belirtilmektedir. Makale, iş tatmini üzerindeki bu ilişkileri anlamak için işe uyumsuzlukların rolünü derinlemesine incelemektedir.

Kahneman ve Krueger (2006), çalışmasında bireylerin tutarsız tercihler yapma eğiliminde olduğunu, deneyimlerinden öğrenmekte zorlandıklarını ve kendi yaşam memnuniyetlerini başkalarınıninkiyle kıyasladıklarını tespit etmişlerdir. Analiz edilen verilerle makro ve mikro ekonomik sorunlar incelenmiş olup, yaşam memnuniyeti ölçümlerinin ekonomik araştırmalardaki giderek artan rolünü vurgulamıştır.

Baştemur (2006), çalışmasında Kayseri'de görev yapan emniyet personellerinin iş doyumu ile yaşam tatmini arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkiyi etkileyen faktörleri detaylı olarak incelemiştir. Bulgular, iş doyumu ile yaşam tatmini arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır; yani iş tatmini arttıkça yaşam tatmini de artmaktadır.

Çalışma sisteminin ise hem iş doyumunu hem de yaşam tatmini üzerinde önemli farklılıklar yarattığı tespit edilmiştir.

Van Praag ve Ferrer-i-Carbonell (2008), çalışmasında bireylerin gelir değişikliklerine nasıl tepki verdiklerini ve bu değişikliklerin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma, gelirin artış veya azalışına bağlı olarak yaşam memnuniyeti normlarının nasıl adapte olduğunu değerlendirmekte ve çeşitli fayda fonksiyonu modellerini test etmektedir. Bulgular, gelir değişikliklerinin mutluluk üzerindeki etkisinin asimetric olduğunu ortaya koymakta ve finansal memnuniyet normlarının kısa sürede uyum sağlayabileceğini göstermektedir.

Kahyaoğlu (2008), tez çalışmasında gelir düzeyi, yaş, cinsiyet, iş durumu ve eğitim gibi faktörleri genellikle yaşam memnuniyetini etkileyen değişkenler olarak belirtmektedir. TÜİK'in yaptığı hane halkı yaşam memnuniyeti araştırması ele alınarak bu faktörlerin yaşam memnuniyetine olan etkisini sıralı probit modeli ile incelenmiş ve sonuçların ekonomik ve istatistiksel açıdan değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Eğimli (2009), kamu ve özel sektör çalışanlarının iş doyumunu düzeyleri ve iş doyumunu etkileyen faktörleri inceleyen çalışmasında, kamu ve özel sektör çalışanlarının iş doyumunu açısından farklılık gösterdiği, işyerine karşı olumlu tutum göstermeleri bakımından cinsiyetler arasında farklılık olduğu, ücret ve iş doyumunu arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğu, iş doyumunu ve yönetim anlayışı arasında ise anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca çalışanların iş doyumunu etkileyen faktörler önem derecesine göre belirtilmiştir.

Ferreira vd. (2013), çalışmasında Avrupa'da hava kalitesi ile bireylerin öznel iyi olma hali arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Avrupa Sosyal Araştırması'nın üç dalga verilerini, Avrupa'nın bölgesel düzeydeki kükürt dioksit konsantrasyonları ve iklimini içeren yeni bir veri seti ile birleştirilerek orijinal bir analiz oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda

düşük hava kalitesinin bireylerin kendilerinin bildirdiği yaşam memnuniyetini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Kırcı Çevik ve Korkmaz (2014), çalışmasında iş-yaşam doyumu ilişkisini ve bu ilişkiyi etkileyen faktörleri teorik ve deneysel olarak incelemiştir. İş ve yaşam doyumu arasındaki muhtemel nedensel ilişkiyi ve bu değişkenlerin belirleyicilerini belirlemek için çift sıralı probit modeli kullanılarak yapılan araştırma, iş doyumu ile yaşam doyumu arasında olumlu bir ilişki bulgusu ortaya koymuştur. Evli olmama, kamu sektöründe çalışma, gelirinden memnuniyet, sağlık durumu ve hane geliri gibi faktörlerin hem iş hem de yaşam doyumunu artırdığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, yaş arttıkça yaşam doyumunun azaldığı ancak iş doyumunun arttığı tespit edilmiştir.

Kantak vd. (2015), çalışmasında iş ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi üç farklı organizasyonel düzeyde incelemektedir. Bulgular, iş doyumu ile yaşam memnuniyeti arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Aydiner Boylu ve Paçacıoğlu (2016), araştırmasında yaşam kalitesini etkileyen faktörleri ele almıştır. Çalışmada kadın olmanın, yaşlılığın, boşanmanın veya dul kalmanın, düşük eğitim ve gelir düzeyinin, zayıf sosyal destek ağlarının, kötü konut koşullarının, kronik hastalıkların varlığının, düşük iş doyumu ve yetersiz boş zaman aktivitelerinin yaşam kalitesini önemli ölçüde azalttığını göstermiştir.

Uyguç vd. (2016), çalışmasında, iş doyumu ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılan kuramlar literatüre bağlı kalarak incelemiştir. Bu çalışmayla her bir modelin farklı bireyler için geçerli olabileceği öne sürülmüştür. Bulgular, kişisel özelliklere bağlı olarak iş doyumu ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin değişiklik gösterebileceğini göstermektedir.

Voukelatou vd. (2021), çalışmasında objektif ve subjektif iyi olma hali yaklaşımlarını ayrıştırarak, ilgili boyutlarını, bu ölçüm için kullanılan yeni veri kaynaklarını ve bunlarla

ilgili yapılan çalışmaları ele almaktadır. Ayrıca, iyi olma halinin yeterince keşfedilmemiş boyutları ve veri kaynaklarına odaklanarak, bu unsurların kamu politikası ve sosyal gelişim için nasıl kullanılabilceğini tartışmayı hedeflemiştir.

Almagro vd. (2024), çalışmasında yükseköğretim kurumlarında iş doyumunu, örgütsel bağlılık, yenilikçi iş davranışı ve örgütsel etkinlik arasındaki kompleks ilişkileri detaylı olarak incelemiştir. Bulgular örgütsel bağlılık, yenilikçi iş davranışı ve örgütsel etkinlik düzeylerinin genellikle yüksek iş tatminine neden olduğunu göstermiş ve bu faktörlerin kurumsal etkinliği artırmada önemli rol oynadığını ortaya koymuştur.

Meriç (2024), iş tatmini, yaşam kalitesi ve tükenmişlik arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yürüttüğü çalışmanın sonuçlarına göre, iş tatmini ile yaşam kalitesi arasında zayıf olsa da anlamlı ve aynı yönlü bir ilişki bulunmuş, yaşam kalitesi ile tükenmişlik arasında ise anlamlı ve ters yönlü ancak zayıf bir ilişki gözlemlenmiştir. İş tatmini ile tükenmişlik arasında ise anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

Yaşam memnuniyeti ve iş doyumunu kavramları farklı bakış açılarıyla ve farklı disiplinlerden birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmalarda yaşam kalitesi, iyi olma hali, mutluluk, memnuniyetsizlik gibi kavramlar üzerinde tanımlar geliştirilmiş, subjektif olarak değerlendirilen bu kavramların ölçümü üzerinde tartışılmış ve ölçekler geliştirilmesi gibi konular ele alınmıştır. İş doyumuyla ilgili çalışmalarda özel sektörden kamuya, eğitim, finans, sağlık sektörleri gibi çok geniş bir çerçevede çalışanların yaş, cinsiyet, medeni durum gibi bireysel özelliklerin yanında işe uygunluk, ücretler, organizasyonel katılım gibi iş doyumunu etkileyen ve ilişkili faktörler ele alınmış, iş doyumunu ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar ön plana çıkmıştır. Ancak yaşam memnuniyeti ve iş doyumunu kavramları tarım sektörü özelinde ayrıca incelenmesi gereken konulardır. Tüm dünyada giderek yaşlanan tarım nüfusu göz önüne alındığında çiftçilerin yaşam memnuniyetinin, çiftçilikten duyduğu iş doyumunu ve iş doyumunu ile yaşam memnuniyeti arasında bir ilişkinin olup olmadığının incelenmesi, sorunların tespiti ve bununla ilgili gerekli adımların atılabilmesi açısından elzemdir. Bu

sebeple bu tez çalışması genç çiftçilerin yaşam memnuniyetini ve iş doyumunu ele alması sebebiyle literatürün farklı ve daha önce ortaya konulmamış bir yanını ele almaktadır.

2.2 Genç Çiftçi - Kırsal Gençlik, Göç - Kırsal Göç ve Tarımda Kalma

Genç Çiftçi- Kırsal Gençlik

Leavy ve Hossain (2014), çalışmasında küçük ölçekli işletmelerin verimliliğini artırmanın ve yeni nesil çiftçileri teşvik etmenin yoksulluk ve gıda güvenliği açısından neden kritik olduğunu incelenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki gençlerin tarımı bıraktığı gözlemlenmektedir. Tarımsal dönüşüm ve küçük işletmelerin verimliliği, yetenekli gençlerin tarıma katılımına ve kalıcı olmalarına yönelik politikalara dayandığı tespit edilmiştir. 2007 yılından beri artan gıda fiyatlarının etkisi altında, bu araştırma gençlerin ve ailelerinin tarıma yönelik tutumlarını değerlendirmekte ve gençlerin tarımı cazip bir seçenek olarak görmesini sağlayacak koşulları araştırmaktadır. 23 farklı bölgeden yaklaşık 1500 kişiyle yapılan görüşmeler, gençlerin tarıma ilgisizliğinin nedenlerini ve onları bu sektöre çekecek koşulları ortaya koymuştur.

Bezu ve Holden (2014), çalışmasında Güney Etiyopya'daki kırsal gençlerin arazi erişimi ve geçim olanaklarını incelemiştir. Bulgular, güneydeki kırsal gençlerin tarımsal araziye kısıtlı erişimine sahip olduğunu, bu durumun gençleri tarımdan vazgeçmeye zorladığını göstermiştir. Araştırma kırsal bölgedeki gençlerin sadece %9'unun tarımı gelecekteki geçim kaynağı olarak seçmeyi planladığını ortaya koymuştur. Ayrıca, son altı yılda genç çiftçi göçünün keskin bir artış gösterdiği belirtilmiştir.

Zagata ve Sutherland (2015), Avrupa'daki genç çiftçi sorununu değerlendirmek için son literatür ve Eurostat verilerinin istatistiksel analizini yapmaktadır. Eurostat verileri, Almanya, Fransa, İsviçre, Finlandiya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da genç çiftçi eksikliği olmadığını ancak Portekiz, İtalya, Romanya ve Yunanistan'da küçük ölçekli işletmelerin yaygın olduğu yerlerde genç çiftçi eksikliği olduğunu göstermektedir.

Genç çiftçilerin, genellikle modern ve kârlı çiftlikler işlettiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucu olarak genç çiftçilerin tarımsal yeniliklerdeki rolüne dair araştırmaların artırılması ve AB'ye yeni üye olan ülkelerdeki çiftlik miras süreçlerinin incelenmesi önerisi sunulmuştur.

Kontogeorgos vd. (2017), AB'de genç çiftçilerin azalmasını ele alarak OTP kapsamında geliştirilen önlemleri ve teşvikleri incelemiştir. Yunanistan'ın kuzey, orta ve güney bölgelerinde yapılan anket çalışması, genç çiftçilerin tarım kooperatiflerine katılımını etkileyen faktörleri araştırmış ve kooperatiflere olan düşük güvenin; aktif katılım ve bağlılık oranlarının düşük olmasına yol açtığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için genç çiftçilerin beklentilerini anlamak ve tarım kooperatiflerini teşvik etmek için gerekli önlemleri belirlemek açısından önemli veriler sunmaktadır.

Berk (2018), çalışmasında genç çiftçilerin tarımı bırakmasını etkileyen faktörleri incelemektedir. 2017 yılında Niğde ilinde tarım faaliyetleri yürüten 15-40 yaş arasındaki 85 genç çiftçiyle görüşmelerle sağlanan veriler kullanılmıştır. Sonuçlar, çocuk sayısının, şehir merkezinde ev sahibi olmanın ve aylık gelir seviyesinin tarımdan çıkış üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Genç çiftçiler, çocuklarına daha iyi yaşam koşulları sunmayı önceliklendirmektedir. Araştırmada kırsal yatırım destekleri artırılması, tarım eğitimleri teşvik edilerek girişimcilik ve yenilikçilik eğitimlerinin genişletilmesi, uzaktan eğitim modülleri ve dijital tarım gibi yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi önerileri getirilmiştir.

Nag vd. (2018), araştırmasında Hindistan'ın Doğu eyaletlerinden gelen kırsaldaki genç çiftçilerin tarım sektöründe kalma veya ayrılma kararlarını neyin etkilediğini incelemiştir. Yapılan 120 kişilik bireysel görüşmeler sonucunda elde edilen verilere göre, kırsal alandaki gençlerin %41,67'si gelecekte tarımdan ayrılmayı düşündüğünü belirtmiştir. Araştırma, arazi sahipliği, tarıma başlama süreci, hayvancılık ve bitkisel üretime yönelik tutum gibi faktörlerin bu kararı belirlemede önemli rol oynadığını ortaya koymuştur.

Kan vd. (2018) çalışmasında TR 71 Bölgesi'nde GÇPD'den yararlanan genç çiftçilerle görüşülmüş ve verilerin analizinde faktör ve Uyum Analizleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kırsal alanda gençlerin tarıma teşvik edilmesi açısından Genç Çiftçi Projesi Desteği önemli bir katkı sağlasa da, bu desteklerin ekonomik olarak sürdürülebilir işletmeler oluşturmayı hedeflemesi, tarımın optimizasyonunda girişimci ruhun geliştirilmesi, bu anlamda tarım sektörünün ve girişimci bireylerin daha fazla desteklenmesi önerilmiş olup, yeterli üretim finansmanına sahip olmayan küçük işletmelerin sadece hibe ödülleriyle desteklenmesinin bir sosyal yardım olmanın ötesine geçmeyeceği öne sürülmektedir.

Kan vd. (2019) çalışmasında Türkiye'de GÇPD kapsamında genç çiftçi desteği yararlanıcılarının seçiminde kullanılan kriterleri değerlendirmeyi amaçlamış ve proje desteğinden yararlanan genç çiftçilerin hangi özelliklere sahip olduğunu ve seçim kriterlerinin destek programının amaçlarına ne ölçüde hizmet ettiğini belirlemek için bir anket hazırlamıştır. TR 71 Bölgesi'nde 248 genç çiftçi ile görüşülmüş olup sonuçlar, GÇPD'den en çok yararlanan başvuru sahiplerinin sırasıyla kadın, evli, 18-30 yaş arası, nüfusu 1.000 veya daha az olan kırsal kesimlerden olanlar, tarımsal üretim konusunda eğitim almış olanlar, engelli/şehit yakını/gazi olanlar ve yıllık geliri 10.000 TL veya daha az olan işletmelerden olanlar olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya göre GÇPD'nin kırsal kesimdeki gençleri teşvik ederek tarıma yeni bir soluk getirdiği belirtilmiş, ancak bu desteğin ekonomik olarak sürdürülebilir ve uygulanabilir işletmeler oluşturmayı hedeflemesi gerektiği önerilmiştir.

Papadopoulou vd. (2019) çalışmasında Kuzey Yunanistan'da destekleme politikalarından yararlanan genç çiftçilerin iş doyumunu ve bunu etkileyen faktörleri incelemektedir. Sonuçlar, genç çiftçilerin işlerinden pek memnun olmadıklarını ve kurumların uyguladığı destekleme politikalarının iş memnuniyetsizliklerinin temel nedeni olduğunu göstermektedir. Çalışmaya göre genç çiftçilerin yaptıkları işin içeriğini ve doğasını sevdiği ve kentleşmiş kırsal alanda ikamet etme, çiftçilik mesleğini sürdürme niyeti, başarı duygusu, eğitim olanakları ve iyimserliğin doyumunu üzerinde olumlu etkileri bulunduğu, ancak dağlık bölgelerdeki gençlerin iş tatminsizliğinin güçlü olduğu ve

çiftçiliğe devam etme olasılıklarının daha düşük olduğunu belirtilmektedir. Çalışmada her bölgenin yerel ihtiyaçlarına odaklanan entegre kırsal kalkınmaya ihtiyaç olduğu önerisi getirilmiştir. Bu çalışma genç çiftçilerin iş doyumu üzerine şimdiye kadar yapılmış tek çalışma olduğundan bu tez çalışmasına ışık tutmaktadır.

Salvago (2019), çalışmasında gençlerin tarımla ilişkilerini anlamak amacıyla Tayland'ın Prachinburi Eyaleti'nde yaşayan genç çiftçilerin görüşlerini incelemiştir. Araştırma sonuçları katılımcıların çoğunun şu anda tarım yapmadığını, ancak önümüzdeki on yıl içinde birçoğunun kısmi veya tam zamanlı tarım yapmayı planladığını göstermiştir. Ayrıca, katılımcıların üçte birinin daha iyi fırsat olsaydı tarım yapmaya başlamayı düşüneceklerini ifade ettiklerini tespit etmiştir. Gençlerin tarımı tercih etme kararlarının mevcut koşullar ve daha iyi fırsatlar altında nasıl değişebileceğini anlamak için önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir.

Setiawan vd. (2019), çalışmasında genç çiftçilerin kırsal alanlarda kalmayı ve tarımsal faaliyetleri geliştirmeyi tercih etmelerinin arkasındaki belirleyici faktörleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Niteliksel ve niceliksel yöntemlerin birleştirildiği çalışmada, veriler anket çalışması aracılığıyla elde edilmiştir. Bulgular, genç çiftçilerin karakteristik özelliklerinin, yenilikçiliklerinin ve çevresel koşulların kırsal alanda kalma motivasyonlarını etkileyen temel etkenler olduğunu göstermiştir.

Akkaya (2020), Ankara ili Polatlı ilçesinde GÇPD'nin gençlerin göç kararı üzerindeki etkisini araştırdığı tez çalışmasında, GÇPD'nin çiftçilerin %38,3'ünü kırsaldan kente göç etmekten vazgeçirdiği ve %5'inin ise şehirden kırsala göç ettiği sonuçlarına ulaşmaktadır. Çalışmaya göre GÇPD'nin göç kararları üzerinde olumlu etkileri olmasına rağmen başvuru sürecinde yaşanan sorunların gençlerin benzer bir hibe desteğine tekrar başvurmayacağı belirtilmektedir.

Chatzitheodoridis ve Kontogeorgos (2020), AB'nin uzun bir süredir uyguladığı "Yeni Girişimciler Politikası" ile tarım sektörüne yeni çiftçileri kazandırmasını sonuçlarını

araştırmaktadır. Bu çalışmada, Yunanistan'da düzenlenen bir eğitim semineri sırasında 254 yeni çiftçi ile yapılan anketle genç çiftçilerin bu politikaya yönelik memnuniyetini ve katılım motivasyonlarını değerlendirmişlerdir. Analizler sonucunda, çevre koruma bilincine sahip çiftçilerin daha memnun olduğu tespit edilmiştir.

Başaranoğlu ve Yılmaz (2020), çalışmasında Isparta'da tarımla uğraşan genç çiftçilerin özelliklerini ve çiftçiliğe olan eğilimlerini incelemiş ve yaptığı analizlerle genç çiftçilerin ikamet ettikleri yer, aile büyüklüğü ve işletme gelirleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, gençlerin tarım dışı iş teklifleri aldıklarında çiftçiliği bırakma eğiliminde olmaları ve sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesinin gençlerin tarımda kalma eğilimlerini artırdığı belirlenmiştir. Bu faktörler, çiftçilik yapma eğilimleri üzerinde belirleyici etkiler yapmış ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar saptanmıştır.

Kan vd. (2021) çalışmasında Kırıkkale'de büyükbaş hayvancılık desteğinden yararlanan genç kadın çiftçilerin durumunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda, genç çiftçilere verilen destek sonrasında hayvan sayısında önemli bir artış olduğu belirlenmiş ve genç çiftçilerin en önemli sorununun üretim girdilerinin temininde yaşadıkları mali zorluklar olduğu ortaya konmuştur. Araştırma sonuçları projenin genç kadın çiftçilerin tarımsal faaliyetlerde daha fazla yer almalarını teşvik ettiğini ortaya koymuştur. Projenin seçim aşamasında daha etkili kriterlerin belirlenmesi, teşvikten yararlananların proje süresince ve sonrasında takip edilip denetlenmesi ve başarılı olanların çiftliklerini büyütmelerine destek sağlanması önerilmektedir.

Bernsen vd. (2022), çalışmasında ekonomik koşulların kırsal topluluklar üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Geleneksel kırsal topluluklardan gelen ortaokul ve lise öğrencilerinin 2,000'den fazla anket yanıtını analiz edilmiştir. Araştırma, gençlerin gelecekteki yerleşim tercihlerini belirlemek için okul ve toplum algıları, yer bağlılığı ve eğitim hedeflerinin rolünü keşfetmiştir. Bulgular, toplum algıları ve yer bağlılığının gençlerin kırsal yerleşim tercihleriyle pozitif bir ilişki gösterdiğini, ancak eğitim hedeflerinin bu tercihleri olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

Göç-Kırsal Göç

Aslan ve Boz (2004), çalışmasında Adana iline yapılan kırsal göçün sosyoekonomik ve sosyokültürel sebeplerini anlamak ve göç eden ailelerin kırsal alana dönüş niyetlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ailelerin büyük çoğunluğu göç kararını etkileyen en önemli sosyoekonomik faktör olarak sosyal güvence eksikliğini, sosyokültürel faktör olarak ise çocukların köyde iyi eğitim alamamasını göstermiştir. Şehre göç edenlerin büyük çoğunluğunun kırsal alana dönme niyeti olmadığı ortaya konmuştur.

Peker (2004), çalışmasında kırsaldan göçün nedenleri ve sonuçlarını değerlendirmiş ve Türkiye'deki göç sebeplerinin diğer ülkelerden farklı olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada aktarıldığına göre şimdiye kadar göçün tarımsal işletmelerin başarısını olumsuz etkileyip etkilemediği konusunda net bir sonuca varılamamıştır.

Pazarlıoğlu (2007), çalışmasında İzmir'de iç göçe etki eden faktörleri incelemiştir. Çalışmaya göre göç nedenleri arasında en önemli faktörün ekonomik olduğu ve iş arama amacıyla göç edildiği, göç edenler arasında kalifiye iş gücünün az olduğu ve göç edenlerin çoğunun yaşam kalitesini iyileştirme beklentisini gerçekleştiremediği araştırmanın sonuçları arasındadır.

Polat (2007), tez çalışmasında Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden sanayileşmiş batı bölgelerine yapılan göçün motivasyonları ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini derinlemesine ele almaktadır. Ağrı Alt Bölgesi'nde yapılan çalışmada, bölge halkının %74,5'inin göç eğiliminde olduğunu ve bu göçün ekonomik faktörlerden ziyade sağlık ve eğitim gibi sosyal nedenlerle daha yakından ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, terör ve etnik köken farklılıklarının göç nedeni olarak önemli olmadığı belirlenmiş olup, gelir dağılımındaki eşitsizliğin göç kararlarını etkilediği vurgulanmaktadır. Araştırma, bölgedeki sosyo-ekonomik sorunlara çözüm önerileri sunarak önemli bir katkı sağlamaktadır.

Güllülü vd. (2007), tez çalışmasında Ağrı Alt Bölgesi'nde gelir dağılımı ve göç dinamiklerini incelemiştir. Araştırma bulgularına göre bölgedeki insanların %74,5'inin göç etme eğiliminde olduğunu, bu göçün ana nedenlerinin ekonomik faktörlerden ziyade sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersizliği gibi sosyal sebepler olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, bu bulgulara dayanarak çeşitli çözüm önerileri sunmuştur.

Gülçubuk ve Yasan (2009), çalışmasında göç hareketlerinin kadının yaşamını nasıl etkilediği üzerinde tartışmalarda bulunmuştur. Çalışmada işgücü anketleri, nüfus sayımları, gelir dağılım istatistikleri ve konusu 1990 sonrası politikalarda mevsimlik veya gezici tarım işçilerini ele alan çalışmalardan yararlanılarak tarımda ve kırsal yaşam içerisinde kadının yeri, çalışma koşulları ve emek piyasasındaki yeri konusunda bilgiler sunulmuştur.

Thissen vd. (2010), araştırmasında ortaöğretim öğrencilerinin göç niyetlerini incelemektedir. Gençlerin göç niyetleri, sosyal geçmişleri, göç tarihleri, iş imkanlarına yönelik algıları ve ev bölgeleriyle olan kimlik bağları lojistik regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre algılanan iş fırsatlarının ve yerel bağlılığın gençlerin göç niyetlerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Bunların dışında gençlerin göç niyetlerini etkileyen faktörler arasında göç tarihi, eğitim düzeyi ve bölge algıları da önemli bir rol oynamaktadır. Sonuçlar bölgesel farklılıkların gençlerin göç kararları üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymuştur.

Kocaman ve Yanık (2012), araştırmasında sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi oldukça düşük olan iki kırsal köy, kültür ve teknik çalışmalar açısından genel sorunlarının ele alınması amacıyla seçilmiş olup köylerin kültür ve teknik yönlerindeki eksiklikler anketlerle belirlenmiş ve bu sorunların köylerden göç isteğine olan etkileri incelenmiştir. Göç isteğinin minimize edilmesi için altyapı düzenlemeleri önerilmiştir.

Aşkın vd. (2013), araştırmasında Türkiye'de önemli boyutlara ulaşan kırsal göçün nedenleri iki değişkenli probit model kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın

bulgularına göre kırsal göç, şehirdeki çekici unsurlar (istihdam imkanları, eğitim olanakları, ulaşım ve sağlık hizmetleri) ile kırsaldaki itici unsurların (yetersiz gelir, yoksulluk, arazilerin küçüklüğü, ürün pazarlama sorunları, tarım dışı iş olanaklarının eksikliği vb.) bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Kırsal göçün önlenmesi için, kırsal bölgelerdeki bu sorunların giderilmesine yönelik sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Mihi-Ramirez ve Kumpikaite (2014), araştırmasında küreselleşmenin istihdam üzerindeki etkisini ve Avrupa'dan gelen öğrencilerin göç motivasyonlarını analiz etmiştir. Veriler, öğrencilerin globalleşmeyi önemli bir hedef olarak gördüğünü ve göçün başlıca sebeplerinin ekonomik nedenler olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, göç kararlarını etkileyen diğer faktörlerin analiz edilen ülkeye göre değişiklik gösterdiği belirlenmiştir.

Chen vd. (2014), çalışmasında Çin'deki kırsal göçün arazi kullanım şekillerine etkilerini incelemektedir. Çalışmada aktarıldığına göre kırsal göç Çin'i tarıma dayalı bir toplumdan kentsel ve endüstriyel bir topluma dönüştürmüş olup bu dönüşüm, kentsel alanlarda artan arazi talebi ve kırsal bölgelerde boşalan köyler gibi zıt arazi kullanımı trendlerine yol açmıştır. Araştırma kırsal göçün arazi talebi, ekonomik gelişme ve gıda güvenliği üzerindeki önemini vurgulamakta ve gelecekteki araştırmalar için çok ölçekli bir yaklaşım önermektedir.

De Brauw (2014), çalışmasında Etiyopya'da göçle tarımsal üretkenlik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Özellikle genç göçmenler arasında göç ile tarımsal üretkenlik arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Göç başlangıcında kredi kısıtlamalarının etkisinin, özellikle az araziye sahip haneler için daha belirgin olabileceğini öne sürmüştür.

Yulafcı (2014), tez çalışmasında Samsun'da kırdan kente göçün sebeplerini ve tarımsal yapı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, göç eden haneler, genellikle İstanbul, Bursa, Ankara ve Kocaeli gibi büyük şehirleri tercih etmiştir. Göçü tetikleyen en önemli faktörler arasında arazi ve hayvan kaynaklı geçim sıkıntıları önemli

bir yer tutmaktadır. Göç eden hane reislerinin genç yaşta olduğu, hane nüfuslarının az olduğu ve eğitim düzeylerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Köylerdeki göçü azaltmak için tarımsal üretimin güçlendirilmesi, eğitim, yayım ve sulama gibi teknik altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi önerilmiştir.

Folefack (2015), çalışmasında Kamerun'daki kırsal göçün etkilerini analiz ederek, şehirde vasıfsız işçi sayısının önemli ölçüde arttığını, kırsal bölgelerde ise gıda üretimi ve ihracatının azaldığını ortaya koymuştur. Kırsaldaki işçi ücretleri artarken, şehirdeki vasıfsız işçi ücretleri düşmektedir. Bu sonuçların kırsaldan göçün bu alanlarda işgücü kıtlığına neden olduğunu ve ekonomik dengesizlikler yarattığını göstermektedir. Çalışmada kırsal göçü azaltmak ve kırsal bölgelerdeki üretkenliği artırmak için gelişmiş sağlık hizmetleri, adil arazi dağılımı, kredi ve sübvansiyonlar gibi politikalar geliştirilmesi önerilmektedir.

Bednarikova vd. (2016), çalışmasında Rusya Altay Krayı'ndaki tarım öğrencilerinin göç etme veya kırsal alanlara geri dönme kararlarını etkileyen faktörleri incelemiştir. Ebeveynlerinin tarım eğitimi desteği vermesi, ailelerinin tarım arazisine sahip olması, öğrencilerin tarımda çalışmayı planlaması ve ebeveynlerin yaşadığı yerde kendi işlerini kurmanın zor olmadığına inanmaları durumunda, öğrencilerin göç etme olasılıklarının azaldığı tespit edilmiştir. Kadınlar, erkeklere kıyasla daha yüksek göç eğilimi göstermektedir. Tarım köklerine sahip olmak, öğrencilerin ailelerinin yaşadığı yere dönme ve aile geleneğine devam etme olasılığını artırmaktadır. Tarım okulları ile tarım işletmeleri arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, iş kurma kredilerine erişim ve kırsal alanlarda daha iyi yaşam koşulları, tarım eğitimi almış gençlerin kırsal alanlarda kalmasını ve tarımda çalışmasını teşvik edebilir sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bhandari ve Ghimire (2016), çalışmasında hane halkının tarım teknolojilerini kullanmasının göç etme üzerindeki etkisi incelenmiştir. İş gücü ikamesi teorisine dayanarak, bu tür teknolojilerin kullanımının bireysel göç oranını artıracığı hipotezi incelenmiştir. Göç üzerindeki etkileri değerlendirmek için Nepal'in hızla değişen kırsal ve tarım yapılan bölgelerinden elde edilen ayrıntılı panel verileri kullanılmıştır. Diğer göç

faktörlerinden bağımsız olarak, tarım teknolojisi kullanımının özellikle traktör kullanımının göçü önemli ölçüde artırdığı tespit edilmiştir.

Kan vd. (2016), araştırmasında Konya'da kırsal kesimden yaşanan göç sebeplerini ve bu göçlerin tarımsal yapı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, köylerde iş imkanlarının yetersizliği ve geçim sıkıntısının, göçü tetikleyen en önemli faktörler olduğu belirlenmiştir. Göç eden hane reislerinin genç ve daha yüksek eğitim seviyesine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Tarımsal faaliyetlerin güçlendirilmesi için köylerde eğitim, yayım ve sulama gibi teknik altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kharaishvili vd. (2017), çalışmasında Gürcistan'da gençler arasında özellikle tarım sektöründe ciddi bir sosyoekonomik sorun olarak ortaya çıkan işsizliği ele almaktadır. Araştırma, tarım sektöründe genç istihdamı ve işsizlik oranlarını yaş ve cinsiyet bazında detaylı bir şekilde incelemektedir. Kırsal kesimdeki işsizlik oranlarının son on yılda azaldığını gösteren bulgulara rağmen, bu alandaki işsizlik sorunu kentlere göre daha büyük bir endişe kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Makale, kırsal kesimdeki genç işsizlik oranlarını tespit etmiş ve işgücü ile eğitim kaynaklı göç nedenlerini değerlendirmiştir. Anket sonuçlarına dayanarak, tarım sektöründeki genç istihdamını artırmak, işsizlik oranını düşürmek ve göç süreçlerini optimize etmek için öneriler sunulmuştur.

Kosec vd. (2017), çalışmasında Etiyopya'nın kırsal bölgelerinde gençlerin miras beklentisinde oldukları arazilerin göç ve istihdam üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çalışmaya göre miras yoluyla kalabilecek büyük arazilerin uzun mesafeli ve kentsel göç olasılığını azalttığını, tarım sektöründe istihdamı artırırken tarım dışı sektördeki istihdamı azalttığını ortaya koymuştur. Eğitim kararı bu durumdan etkilenmemektedir. Bu etkiler özellikle erkekler ve yaşça daha büyük gençler için geçerlidir. Arazi mirasının etkisi, daha az aktif arazi piyasalarına sahip, büyük şehirlere uzak ve düşük toprak kalitesine sahip bölgelerde daha belirgin görülmektedir. Bu bulgular, Etiyopya'da meslek ve göç kararlarının belirlenmesinde itici faktörlerin önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Martin vd. (2017), çalışmasında Tunus'ta tarım sektörünün ekonomik ve toplumsal önemine odaklanmakta olup tarımın Tunus'un gayrisafi yurtiçi hasılasına katkısı ve toplam istihdam içindeki rolü detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmaya göre tarımda karşılaşılan yapısal zorluklar, özellikle su kaynaklarının kıtlığı, yeni teknolojilere erişimde zorluklar ve arazi dağılımındaki adaletsizlikler önemli faktörler olarak öne çıkmıştır. Kırsal bölgelerde gençler arasında yaygın olan göç, erkekler için iş fırsatlarına yönelikken, kadınlar için evlilik ve aile nedenleriyle gerçekleşmiştir.

De Brauw (2019), çalışmasında göçün ve tarımı bırakma kararının ekonomik gelişme sürecinin doğal bir parçası olduğunu vurgularken, politika yapımcıların kırsal göçün tarımsal üretimi azaltabileceği endişelerini ele almaktadır. Genel olarak, göçün tarımsal üretimi olumsuz etkilemediği, çoğu hane halkının kayıp iş gücünü telafi etmek için çeşitli stratejiler geliştirdiği görülmektedir. Gelecekteki politikalarda kırsal göçün pozitif etkilerini güçlendirme ve olumsuz etkilerini azaltma üzerine odaklanılması gerekliliği vurgulanmıştır.

Güreşçi (2019), çalışmasında gözlenen yoğun ve ileri düzeydeki göçün sosyal nedenlerini anlamayı hedeflemektedir. Çalışmada göç nedenlerini belirlemek için toplanan verilerden sosyal veriler (hane halkı büyüklüğü, yaş, eğitim seviyesi, sosyal güvence, sağlık durumu, akrabalık ilişkileri, kent ve köy yaşamı gibi) ile ekonomik ve tarımsal verileri birleştirilerek detaylı istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, sosyal faktörlerin kırsal göç üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Kvartiuk vd. (2020), çalışmasında, özellikle değerler ve tutumlar açısından, vasıflı kırsal gençlerin göçle ilgili bireysel karar alma süreçlerini incelemektedir. Hem nitel hem de nicel veriler kullanarak, yurt dışına göç etme niyetlerini etkileyen ana faktörleri belirlenmiştir. Gelir farklılıklarının yanı sıra, sosyal bağlar, bireysel değerler ve tutumların da göç niyetleriyle bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Tarımda çalışmak istemeyen ve kırsal yaşam tarzını benimsemeyen tarım öğrencilerinin farklı fırsatlar arayışıyla yurt dışına göç etmeye daha eğilimli olduğu anlaşılmıştır.

Çevik (2020), tez çalışmasında Tokat ilinin kırsal bölgelerinde yaşayan gençlerin göç eğilimleri ve bu göçlerin tarımsal yapı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışma bulgularına göre, katılımcıların %46.3'ü köylerinden göç etmeyi düşündüklerini belirtmiş ve %76.2'si tarımsal gelirden memnun olmadıklarını belirtmiştir. Göç etmeyi düşünen gençler, göç edecekleri yerde iş bulma konusunda bazı endişeler taşıdıklarını ancak iş bulabileceklerine inandıklarını belirtmişlerdir. Araştırma, gençlerin göç kararlarını etkileyen faktörler arasında yaş, eğitim seviyesi, göç edilecek yerde akrabalık ilişkileri, ekonomik beklentiler ve sosyal durumun önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Şahin vd. (2020), çalışmasında kırdan kente göçlerin işsizlik üzerindeki etkilerini vurgulayan "Todaro Paradoksu" kavramını literatürde değerlendirmiştir. Kriz yılları, kentsel istihdam oranı, kentsel işsizlik oranı ve kırsal nüfusun payı gibi değişkenlerle yapılan analizler, Türkiye'de bu dönemde bu faktörler arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur.

Baybaş ve Boz (2023), çalışmasında göç eden kişilerin eğitim ve iş amaçlarıyla genç yaşlarda göç ettiği; bireylerin çocukları için iyi bir gelecek beklentisi ve daha iyi sağlık koşullarının beklentisi gibi sosyokültürel faktörlerin göç sürecinde etkili olduğu belirtilmektedir. Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması halinde göçün azalacağı ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Tarımda Kalma

Çukur (2016), çalışmasında Muğla ili Milas ilçesinde süt sığırcılığıyla uğraşan çiftçilerin tarımda kalma eğilimleri incelenmiş olup çiftçilerin tarımsal üretime devam etme niyetlerini etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamıştır. Elde edilen sonuçlar, sağılan inek sayısı, silaj üretimi, Milas'a seyahat sıklığı, tarım dışı gelir ve organik tarım bilgisinin, çiftçilerin tarımda kalma eğilimlerini belirlemede önemli rol oynadığını göstermektedir. Bu faktörlerden bazıları çiftçilerin tarımda kalma isteklerini olumlu yönde etkilerken, bazıları ise olumsuz etkiler göstermiştir. Araştırma, tarım sektörünün

toplumsal, ekonomik ve ekolojik açıdan önemini vurgulayarak, çiftçilerin tarımda kalma kararlarının kırsal ekonominin devamlılığı ve gıda güvenliği için kritik olduğunu ortaya koymuştur.

Altıntaş vd. (2019), çalışmasında TR-83 bölgesindeki Genç Çiftçi Projesi'ne başvuran üreticilerin tarımda kalma eğilimlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bulgular, genç çiftçilerin çoğunun tarımsal üretimi devam ettirmeyi planladığını ortaya koymuş olup bazı üreticilerin kırsaldan şehre göç etme niyetinde olduğu ve bu niyetin genç yaş gruplarında daha belirgin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, düşük eğitim seviyesine sahip, tarım dışı geliri olmayan ve köyde yaşam standartlarından şikayetçi olan üreticiler arasında göç eğiliminin daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir.

Eren Yalçın vd. (2020), çalışmasında Gaziantep ve Şanlıurfa illerindeki GÇPD'den yararlanan gençlerin tarımda kalma ve göç etme eğilimlerini incelemiştir. Araştırma bulgularına göre genç çiftçilerin büyük çoğunluğunun (%88.9) tarımsal üretimi sürdürmeyi planladığını ve %39'unun kırsaldan kente göç etme niyetinde olduğunu ortaya koymuştur.

Sav (2021), tez çalışmasında Antalya ilindeki büyükbaş, küçükbaş hayvan yetiştiricileri ile örtüaltı üreticilerinin tarımda kalma eğilimlerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel, coğrafi ve tarımsal politika faktörlerinin bu eğilimleri nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Üreticilerin memnuniyet düzeylerini belirlemek için yapılan çalışmada, büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık ve örtüaltı üretim sektörlerinde farklı örneklem gruplarıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, ekonomik faktörler ve tarımsal politika üzerindeki düşük memnuniyet düzeylerini gösterirken, coğrafi ve kırsal altyapı faktörlerinin daha olumlu geri dönüşler aldığını ortaya koymuştur.

Demir (2022), tez çalışmasında, kırsal bölgelerde yaşayan gençlerin tarıma ve kırsal yaşama yönelik bakış açılarını, göç niyetlerini ve bu niyetlerin arkasındaki

motivasyonları araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların büyük çoğunluğu kırsal alanlardan göç etme niyetinde olduğunu belirtmiş, göç edenlerin çoğunluğunun tarım dışı sektörlerde çalışma planları olduğu görülmüştür. Yaş ve hane gelir düzeyi ile g niyeti arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş olup, ekonomik faktörlerin gençlerin g kararlarında etkili olduğu ortaya konmuştur.

Gökçe (2022), tez çalışmasında kırsal gençlerin kırsal alandan göç etme eğilimlerini ve bu eğilimlerin nedenlerini araştırmayı hedeflemiştir. Araştırma kapsamında, gençlerin yaşadıkları yerleşim birimlerinin özellikleri ve ailelerinin sosyo-ekonomik yapıları da detaylı olarak incelenmiştir. Anketler aracılığıyla elde edilen veriler, G Davranış Endeksi üzerinden değerlendirilmiş ve sonuçlar çeşitli çizelgelerle sunulmuştur. Bulgular, gençlerin büyük çoğunluğunun (%60.1) kırsal alanlardan göç etme eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Göç etmeyi planlayan gençlerin çoğunluğunun tarım dışı işlerde çalışmayı hedeflediği belirtilmiş olup, ayrıca g etme niyetinin gençlerin yaşları, eğitim seviyeleri ve cinsiyetleri gibi faktörlere bağlı olarak değiştiğini göstermiştir.

Dünyanın hemen hemen her yerinde kırsal alanlarda nüfusun yaşlanması, köylerin boşalması, yaşlı ifti sorunu gibi kırsal alanların sürdürülebilirliğini etkileyen benzer durumlar söz konusuyken genç ifti, kırsal gençlik, kırsal g ve tarımda kalma kavramları i ie geçmiş ve kırsal sürdürülebilirliğin bileşenleri olarak birlikte ele alınması gereken konulardır. Bu sebeple birbiriyle ilişkili çok sayıda faktörü barındırmakta olup birbirlerinden bağımsız değerlendirilememektedir. Yapılan çalışmalarda verimliliğin arttırılması, gençleri çiftçiliğe teşvik etme, genç çiftçileri tarımda tutmaya yönelik çeşitli destekleme politikaları, gençlerin kırsal alanlarda kalmaya devam etmeleri için ihtiyaç ve isteklerinin belirlenmesi, tarımı bıraktıklarına neden olan faktörler, tarımda kalma ve ayrılma kararlarını etkileyen faktörler ve ge iten sebeplerin tespitine odaklanmıştır. Gençler lkeleri için büyük bir potansiyel kaynağa sahiptir, ancak kırsal alanlarda gençler dezavantajlı konumda yer almakta, dolayısıyla kentlere göç etmekte ve kırsal alanlar bu potansiyelden yararlanamamaktadır. Bu sebeple genç çiftçileri ve kırsal göçü temele alan çalışmalarda bahsedilen konular yeterli gelmemektedir. Bu tez çalışmasında genç çiftçilerin yaşam memnuniyetlerinin ortaya

konması, profesyonel bir meslek olarak çiftçilik yapmalarının bir göstergesi olarak iş doyumunun ölçülmesi, kırsal yaşama ve çiftçiliğe dair algı, tutum ve beklentilerinin ortaya konması, bu faktörlerin göç etme veya tarımda kalma kararını ne doğrultuda etkilediğini ele alması konuya gençleri esas alan bir bakış açısı getirmekte olup, bu yönüyle literatürün farklı ve daha önce ortaya konmamış bir yanını ele alıyor olması nedeniyle tez çalışmasını daha önce yapılmış çalışmalardan ayırmaktadır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Bu tez çalışmasının birincil veri kaynaklarını Antalya ve Iğdır illerinde çiftçilik yapan gençler ile yüz yüze yapılan anketler oluşturmaktadır. Anket kapsamında görüşülecek genç çiftçilere ulaşmak için gerekli birincil veriler İl Tarım ve Orman Müdürlüklerinden alınmıştır. Anketlerden elde edilen bilgiler bilgisayar ortamında işlenerek analiz edilmiştir. Araştırmanın ikincil veri kaynakları bu konuda daha önce yayınlanmış mevzuattan, makalelerden, raporlardan, araştırmalardan ve tezlerden elde edilen verilerden elde edilmiştir.

3.2 Yöntem

3.2.1 Örneklem büyüklüğünün hesaplanması

Tarım ve Orman Bakanlığı genç çiftçileri 18-40 yaş aralığında olan, kırsal alanda ikamet eden/etmek isteyen ve tarımsal faaliyet gösteren/göstermek isteyen gerçek kişiler olarak tanımlanmıştır (Anonim 2018). Bu sebeple Antalya ve Iğdır Tarım ve Orman İl Müdürlükleri'nden sağlanan verilere göre 18-40 yaş aralığında ve Çiftçi Kayıt Sistemi'ne kayıtlı olan Antalya'da 5015, Iğdır'da 922 çiftçi araştırmanın ana kitlesini oluşturmuştur. Örneklem hacminin hesaplanmasında Tabakalı Örnekleme Yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örneklemede orantılı paylaşırma yöntemine göre hesaplanan örnek büyüklüğü aşağıda belirtilen formül ile hesaplanmıştır (Yamane 1967).

$$n = \frac{N \sum N_h S_h^2}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2}$$

Bir araştırmada evreni tabakalara ayırmak için cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, ikamet edilen yer gibi ölçütler kullanılabilir. Tarım ekonomisi araştırmalarında Tabakalı

Örnekleme Yöntemi sıklıkla kullanılmakta, tabakalara ayırmada işletme faaliyetlerinde doğrudan etkide bulunması nedeniyle arazi büyüklüğü bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Ancak bu tez çalışmasında genç çiftçilerin yaşam memnuniyetleri ve göç etme eğilimleri inceleneceğinden arazi büyüklüğü bir kriter olarak kabul edilmemiş, Tarım ve Orman Bakanlığı'na göre genç çiftçi olarak kabul edilen 18-40 yaş aralığındaki çiftçilerin farklı yaş gruplarında farklı özellikler gösterebileceği kabul edilerek; 18-25, 26-33 ve 34-40 yaş aralıkları olmak üzere üç tabakaya ayrılmıştır. Tabakalar arasındaki fark önceden öngörülemez olduğundan, tez çalışmasının güvenilirliğini artırmak amacıyla ana kitleye ve her tabakaya ait varyans ve ortalamalar hesaplanarak %1 hata payı ve %95 güven aralığında çalışılması kararlaştırılmış ve buna göre örneklem hacmi Antalya için 129, Iğdır için 118 olarak elde edilmiştir. Hesaplanan örneklem hacminin % 10'u kadar yedek anket yapılmasına karar verilmiştir. Her bir tabakaya düşen örnek hacmi Çizelge 3.1'de verilmiştir.

Çizelge 3.1 Tabakalara göre örnek büyüklüğü

Tabaka Sınırları (Yaş)	Antalya			Iğdır		
	Frekans	Örnek Hacmi	Yapılan Anket	Frekans	Örnek Hacmi	Yapılan Anket
18-25	236	6,1	8	51	6,5	7
26-33	1606	41,4	45	288	36,9	41
34-40	3173	81,8	89	583	74,7	82
Toplam	5015	129,3	142	922	118,1	130

Araştırma alanında yapılan anketlerin ilçelere ve tabakalara göre dağılımı Çizelge 3.2'de gösterilmiştir. İlçelere ve tabakalara göre anket yapılan çiftçilerin seçiminde tabakaların ve ilçelerin araştırma alanındaki oransal dağılımı korunarak hesaplanmıştır.

Çizelge 3.2 İlçelere ve tabakalara göre anket dağılımı

Tabaka Sınırları (Yaş)	Antalya				İğdır		
	Aksu	Serik	Kumluca	Aralık	Karakoyunlu	Merkez	Tuzluca
18-25	6	1	1	2	3	1	1
26-33	18	13	14	15	6	12	8
34-40	30	33	26	12	15	24	31
Toplam	54	47	41	29	24	37	40

3.2.2 Verilerin analizi

Tez çalışmasında genç çiftçilerin sosyoekonomik özellikleri frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler yardımıyla bulunmuştur.

Genç çiftçilerin iş doyumunun belirlenmesi amacıyla Minnesota İş Doyumu ölçeğinin 20 faktörlü kısa formu kullanılmıştır (Weiss vd. 1977). Her faktörün ortalama değeri doyumunun bir göstergesi olup, literatüre göre bir faktörün ortalama skoru 3,50'nin altında ise tatminsizlik faktörü 3,50'nin üzerinde ise tatmin faktörü olarak değerlendirilmektedir (Pearson ve Seiler, 1983, Papadopoulou vd. 2019). İş doyumunu ölçeği farklı alanlarda çok sayıda araştırmada kullanılmıştır, ancak tarımın doğası gereği diğer işlerden farklı bir yapısının olması nedeniyle ölçeğin maddeleri tarıma göre uyarlanmıştır. Beşli Likert ölçeği kullanılarak toplanan verilerde bu faktörlerin güvenilirliği Cronbach alfa değerleri hesaplanarak test edilmiştir. Maddelerin iç tutarlılığının bir ölçüsü olan Cronbach alfa katsayısı $0 < R_2 < 0,40$ ise güvenilir değil, $0,40 < R_2 < 0,60$ ise düşük güvenilirlikte, $0,60 < R_2 < 0,80$ ise oldukça güvenilir, $0,80 < R_2 < 1,00$ ise yüksek güvenilirlikte olarak değerlendirilir (Uzunsakal ve Yıldız 2018). Ölçeğin tüm maddelerinde Cronbach alfa değeri 0,8'den büyük çıkmış olup, ölçek tutarlı ve yüksek güvenilirliktedir.

Yaşam memnuniyeti ise daha önce yapılmış çalışmalardan yola çıkılarak bireylerin memnuniyetini etkileyebilecek olan 30 yargısal ifadeyi içermekte olup, genç çiftçilerden

daha sağlıklı bir yanıt alabilmek adına üçlü Likert ölçeği kullanılarak hesaplanmıştır. İş doyumunu ve yaşam memnuniyetini ölçen verilere faktör analizi ve Ki-kare testleri uygulanmıştır. Ki kare testlerinde $p < 0,010$ kabul edilmiştir.

Faktör analizi çok sayıda değişkenin daha az sayıda faktör sayısına indirgeyen istatistiki bir analiz olup, doğrudan gözlenen değişkenlere dayanarak doğrudan gözlenmeyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılır (Akgül ve Çevik 2003). Faktör analizi, analizin amacı dikkate alındığında açımlayıcı ve doğrulayıcı olmak üzere iki temel yönetime ayrılmaktadır (Büyüköztürk 2002). Bu araştırmada açımlayıcı faktör analizi yöntemi kullanılmıştır.

İş doyumunu ölçmeye yönelik 20 farklı değişken faktör analizi yardımıyla dört faktöre indirgenmiştir. Yaşam memnuniyetini ölçmeye yönelik oluşturulan 30 değişken ise yedi faktöre indirgenmiştir. Verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ile incelenmiştir. KMO katsayısı, veri matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığını, veri yapısının faktör çıkarma için uygunluğu hakkında bilgi verir ve bu katsayı 0 ile 1 arasında değişmektedir. KMO değerlerinin 0,8 ile 1,0 arasında olması örnekleminin yeterli olduğunu göstermektedir. 0,7 ile 0,79 arasındaki KMO değerleri orta, 0,6 ile 0,69 arasındaki değerler ise vasat, 0,6'nın altındaki değerler ise örnekleminin yeterli olmadığını ve iyileştirici önlem alınması gerektiğini göstermektedir (Shrestha 2021). Değişkenlerin faktör yapısının incelenmesinde elde edilen faktörlerin birbirleriyle korelasyona girmemesi ve doğru yorumlanabilmesi için rotasyona tabi tutulmuştur. Faktör rotasyonu yapılırken, Quartimax ve Varimax yöntemlerinin özelliklerini birleştirerek bunların iyi ve kötü yönlerini dengeleme olanağı sağlaması bakımından Equimax rotasyon yöntemi tercih edilmiştir. Rotasyon uygulanmış faktörlerin yorumlanabilmesi için maddelerin faktör yüklerine bakılmalıdır. Faktör yükleri pozitif ya da negatif işaretli olabilir, pozitif işaretli maddeler faktörle olan aynı yönlü ilişkiyi, negatif işaretli maddeler faktörle olan ters yönlü ilişkiyi belirtmektedir. Faktör yükünün en az kaç kabul edileceği araştırmacının kararına bağlıdır. Bu çalışmada karşılaştırmayı daha kolay yapabilmek için faktör yükü 0,30'un altında kalan maddelerin göz ardı edilmesine karar verilmiş, birden fazla faktöre etki eden maddelerin ise faktör yükü en

yüksek değeri alan faktöre dahil edilmesi uygun bulunmuştur. Verilerin faktör analizine hazırlanması sırasında birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Yaş aralıkları örnekleme yapılırken 18-25 yaş, 26-35 yaş ve 36-40 yaş aralıklarında olacak şekilde kabul edilmesine karşın faktör analizinde analize tabi tutulurken kategoriler örnekleme yapılmadan 34 yaş ve altı ile 35 yaş ve üzeri şeklinde olmak üzere yeniden düzenlenmiştir. Bu sayede çok az gözlem içeren tabakaların yeniden oluşturularak örneklemin her bir tabakayı yeterli düzeyde temsil etmesi sağlanmıştır.

Ki-kare testi niteliksel olarak belirtilen ve parametrik olmayan verilerin analizinde kullanılan, gözlenen ve beklenen frekanslar arasındaki farkın istatistik olarak anlamlı olup olmadığı temeline dayanan bir analiz yöntemidir. Ki kare testi genellikle iki değişken arasında bir ilişki varlığını test etmede, iki veya daha fazla grup arasında farklılığı test etmede, gruplar arasında homojenlik tespitinde, uyum iyiliğini test etmede, varyansla ilgili aralık tahmininde ve kontenjans katsayısının hesaplanmasında kullanılır (Güngör 2008). Bu çalışmada iki veya daha fazla kategoriye sahip değişkenlerin kategorilerinin birbirleriyle bağımlı ya da bağımsız olup olmadıklarını test etmek amacıyla ki-kare bağımsızlık testi kullanılmıştır. Ki kare bağımsızlık testinde yararlanılan test modelleri tablo tipine göre farklılık göstermekte olup, teorik değerlerin büyüklükleri uygulanacak test istatistiğinin hesaplanma biçimini farklılaştırır. Teorik değerlerin büyüklüğüne göre uygun olan testlerden biri seçilir (Özdamar 2009).

4. KAVRAMSAL TEMELLER

4.1 Genç Çiftçi

Gençlik kavramına dair çeşitli tanımlar bulunsa da herkes tarafından kabul edilen ortak bir tanımdan bahsetmek mümkün değildir ve bu tanımlar biyolojik, sosyolojik ve psikolojik sınıflandırmalardan ötürü farklılık gösterir.

Hedef grupları arasında gençlik olan her kurum gençliği farklı yaş grupları içinde ele almaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) istatistiksel amaçlar için gençliği 15-24 yaş arasındaki kişiler olarak tanımlamıştır (Anonymous 2021a, Anonymous 2024a). Benzer şekilde Türkiye de istatistiksel amaçlar için BM'nin belirlediği 15-24 yaş arasını gençlik dönemi olarak benimsemiştir. Ancak farklı kurumlarda uygulanan çeşitli politikalarda gençlik kavramının yaş aralığının genişletildiği görülmektedir. Örneğin Gençlik ve Spor Bakanlığı Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesinde gençliği 14-29 yaş aralığında bulunan bireyler olarak belirlemiştir (Anonim 2013).

Tarımsal bir politika konusu olarak gençlik diğer tüm kurumların genç tanımında belirlediği yaş aralığından daha geniş bir aralıkta değerlendirilmektedir. Nitekim, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ise 35 yaşın altındakileri genç üreticiler olarak tanımlamıştır. 2017'de ABD'de genç üretici olarak tanımlanan 321.261 üretici vardır ve ülkedeki 3,4 milyon üreticinin %9'unu oluşturmaktadır (Anonymous 2020b). Kırsal alanlarda yaşlanan nüfus sorununun önüne geçmek için genç çiftçileri destekleyen bir politika benimseyen ABD, bu sayede tarımsal üretimde devamlılığı sağlamayı amaçlamaktadır. ABD Tarım Bakanlığı'nın Ulusal Gıda ve Tarım Enstitüsü (NIFA) kanalıyla gençlere yönelik destek programları arasında önem arz eden başlıca iki hibe programından söz etmek gerekir. Bunlardan ilki olan Yeni Çiftçi ve Çiftlik Sahibi Geliştirme Programı ile, on yıldan az tecrübesi olan çiftçilere küçük ve aile çiftliklerinin devamlılığını sağlamak adına 49.000 ile 750.000 dolar arasında hibe desteği vermektedir.

Bu program sadece genç çiftçilere değil aynı zamanda çiftçiliğe yeni başlamış çiftçilere de destek sağlaması bakımından farklılık taşımaktadır. NIFA'nın gençlere yönelik bir diğer destek programı olan "Ortaöğretim, Ortaöğretim Sonrası 2 Yıllık Eğitim ve K-12 Tarım Mücadele Hibeleri (SPECAs) programı" ise,

- ABD'de gıda ve tarım bilimleri sistemine hizmet edecek niteliklere sahip bir iş gücünün varlığını sağlamaya yardımcı olmak için gıda ve tarım bilimlerinde orta öğretimi teşvik etmek,
- Daha fazla genci gıda ve tarım bilimlerinde ortaöğretim sonrası 2 yıllık bir eğitim veya daha yüksek bir dereceyi tamamlaması için gıda ve tarım bilimlerindeki programları teşvik etmek,

amaçlarıyla yararlanıcılara 50.000\$ ile 150.000\$ arasında hibe vermektedir (Anonymous 2023e). Verilen hibenin miktarından ziyade gençleri erken yaşta tarıma ve tarım bilimlerine teşvik etmesi, tarımda istenen nitelikli işgücünü sağlaması ve sektörün sürdürülebilirliği bakımından SPECAs programı, genç çiftçi problemi yaşayan tüm ülkeler için örnek teşkil edebilecek niteliktedir.

Genç çiftçilerin AB'deki durumuna bakıldığında ise OTP'de 40 yaşın altındaki bireyler genç çiftçi olarak tanımlanmaktadır. Ancak üye ülkelerin kendi düzenlemelerine göre üst sınırın 35-40 yaş arasında değiştiği de görülmektedir. Genç çiftçi olarak tanımlanabilmek için yaş kriterine ek olarak bir tarımsal işletmenin yöneticisi olmak ve uygun bir eğitim almış olmak ya da bir takım tarımsal becerileri geliştirmiş olmak şartları aranmaktadır. Yaşlanan çiftçi sorunuyla karşı karşıya kalan AB'de daha fazla genci çiftçiliğe başlamaya ikna etmek önemli bir zorluktur. AB'deki tüm tarım işletmelerinin yalnızca %12'si genç çiftçiler tarafından yönetilmekte ve genç kadın çiftçiler bunların yalnızca %3'ünü oluşturmaktadır. Tarım sektöründe genç çiftçiler tarafından uygulanabilir yeni ekonomik faaliyetlerin yaratılması ve geliştirilmesi, rekabet edebilirlik ve AB'nin tarım sektörünün, kırsal ve uzak bölgelerin uzun vadeli sürdürülebilirliği açısından hayati öneme sahiptir. Ancak günümüzde genç çiftçiler araziye erişim zorluğu, yüksek arazi fiyatları, düşük karlılık, krediye erişimin zor olması, temel hizmetlere ve sosyal destek hizmetlerine

erişmede zorluk gibi birçok önemli zorlukla karşı karşıya kalmaktadır (Anonymous 2024b). Gelir desteği gibi doğrudan ödemelerin yanında kırsal kalkınma programları dahilinde 40 yaş altındaki çiftçiler AB üye ülkelerinde desteklenmektedir. Toplamda 1 milyar Avro'ya ulaşacağı beklenen kırsal kalkınma programları genellikle genç çiftçilerin işe başlamasına yardımcı olacak ek önlemler sağlamakla birlikte kırsal işletmelerin gelişmesine yardımcı olmak için tasarlanmış hibeleri, kredileri veya garantileri veya çiftçiliğe en iyi nasıl girileceğine dair tavsiyeleri içerir (Anonymous 2021b). Yaşlanan çiftçi sorununun yanında kırsal alanların boşalmasıyla da karşı karşıya kalan AB'de kırsal alanları gençler için çekici hale getirmek amacıyla, OTP 2023-2027'nin özel hedeflerinden biri, AB ülkelerini kırsal alanlarda daha iyi çalışma ve yaşam koşulları yaratarak kırsal gençlerin göçünü önleyecek olan istihdamı, büyümeyi ve yerel kalkınmayı teşvik etmektedir (Anonymous 2024b).

AB dışında çeşitli kurum ve kuruluşlar genç çiftçiler ve kırsal gençlik için çeşitli eylem planları oluşturmuş, manifestolar yayınlamıştır. Kırsal alanları genç kadın ve erkekler için daha çekici hale getirmenin önemini vurgulamak amacıyla Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2022-2025 yıllarını kapsayan Kırsal Gençlik Eylem Planı yayınlamıştır (Anonymous 2022). Eylem planında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne katkıda beş tematik alanda bulunmayı amaçlanmış olup bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Gençlerin kırsal kalkınmaya katılımını desteklemek,
- Sürdürülebilirliğin üç temel direği (sosyal, çevresel ve ekonomik) kapsamında kapsayıcı bir yeşil ekonomide gençlerin istihdamını teşvik etmek,
- Gıda ve tarımda yenilikçi yaklaşım ve teknolojilerin kullanımına yönelik kırsal gençliğin kapasitelerini güçlendirmek,
- Gençler ve tarımsal girişimciler için kırsal hizmetleri desteklemek,
- Kırsal gençlik çalışma alanlarına hitap etmek için FAO'nun kurumsal kapasitesini geliştirmek.

Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi (CEJA) yayınladığı manifestoda; genç çiftçiler ve kırsal gençlerin önemi konusunda politikacılar ve paydaşlar arasında farkındalığı artırmak, kırsal toplulukların karşılaştığı zorlukları vurgulamak ve bu sorunlara somut çözümler sunmak amacıyla eğitim, kırsal yatırımlar, sosyal yapı, sağlık, bağlayıcılık, iklim değişikliği ve kırsal organizasyonlar olmak üzere yedi temel alana odaklanmaktadır (Anonymous 2019a).

Dünya Çiftçiler Örgütü (WFO) yayınladığı manifestoda, dünya üzerinde tüm çiftçilerin yaş ortalamasının 60 civarı olduğunu ve bu durumun uzun vadede endişe verici olduğunu belirtmektedir. Manifestoda aktarıldığına göre sürdürülebilir bir gelecek ve sosyal istikrarın sağlanması isteniyorsa genç çiftçiler 21. yüzyılın temel zorluklarına çözüm sağlayabilecek önemli bir kaynaktır ve yenilenmesi gereken tarım sektörünü modernize etmeye yönelik güçlü bir potansiyel sunmaktadır. Bu sebeple sürdürülebilir bir tarım için kilit rol üstlenen genç çiftçilerin yaşadığı zorluklara bir dizi çözüm önerisi sunmaktadır (Anonymous 2019b).

Türkiye’de genç çiftçi AB ve ABD’nin belirlediği yaş aralıklarına benzer olarak tanımlanmıştır. Kırsal Kalkınma Destekleri kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesine (GÇPD) ilişkin Resmî Gazete’de yayımlanan 2018/12 sayılı tebliğe göre “Genç Çiftçi” 18-40 yaş aralığında olan, kırsal alanda ikamet eden/etmek isteyen ve tarımsal faaliyet gösteren/göstermek isteyen gerçek kişiler olarak tanımlanmıştır. Tarımda sürdürülebilirliğin sağlanması, genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesi, gelir düzeyinin yükseltilmesi, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması ve genç kırsal nüfusun istihdamına katkı sağlayacak kırsal alandaki tarımsal üretime yönelik projeleri desteklemek amacı taşıyan GÇPD, 2016 –2018 yılları arasında 3 yıl süren, kırsalda yaşayan genç çiftçilerin uygulayacağı bitkisel, hayvansal, yöresel tarım ürünleri ve tıbbi ve aromatik bitki üretimine yönelik projelere 30.000 TL’ye kadar hibe ödenmesine ilişkin hususları kapsamıştır (Anonim 2018).

GÇPD Programının sona ermesinin ardından, Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Kırsal Kalkınmada Uzman Eller (KUZEL) Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Resmî

Gazete’de yayınlanan 2019/61 sayılı tebliğ ile yeni proje dönemi başlamıştır (Anonim 2019d). KUZEL projesi; tarım, ormancılık, gıda ve su ürünleri alanlarında eğitim veren meslek yüksekokulu veya üniversite mezunu genç nüfusun, kırsal alanda istihdamına katkı sağlamak, bu sektörlerde girişimciliği destekleyerek bu faaliyetlerin uzman kişiler tarafından yapılmasını teşvik etmek, tarımsal üretimin miktarını, kalitesini ve verimliliğini arttırmak, kırsal alanda tarımsal üretim yapan mevcut işletmelere örnek ve önderlik oluşturacak sürdürülebilir yatırımların desteklenmesi amaçlarını taşımakta olup, GÇPD’ye göre KUZEL projesinin hedef kitlesinin diplomalı gençler olması sebebiyle farklılık göstermektedir.

Bu noktaya kadar anlatılanlardan yola çıkılarak tüm dünyada sürdürülebilir bir tarımsal üretim için genç çiftçilerin kilit rol oynadığını söylemek mümkündür. Genç çiftçilerin tarım sektöründe olmaması çeşitli ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlara yol açabilir. Bu sorunlar kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir.

- Teknoloji ve yeniliklerin benimsenmesi: Genç çiftçilerin eksikliği, yeni tarım teknolojilerinin ve yenilikçi uygulamaların benimsenmesini zorlaştırabilir. Ayrıca genç çiftçilerin daha yüksek eğitim seviyeleri ve teknolojik bilgileri, tarım sektöründe yeniliklerin uygulanmasına katkı sağlar.
- Tarımsal üretim ve verimlilik: Genç çiftçilerin eksikliği, tarımsal üretimin azalmasına neden olabilir. Yaşlı çiftçilerin fiziksel kapasiteleri sınırlı olması üretimin azalmasına ve verimliliğin düşmesine neden olur.
- Gıda güvenliği ve çeşitlilik: Genç çiftçilerin eksikliği, toplam gıda arzının azalmasına neden olabilir. Ayrıca genç çiftçilerin yeni ürünler deneme ve çeşitlendirme eğilimi, tarımsal ürünlerin çeşitliliğini artırır, bu sebeple genç çiftçilerin eksikliği tarımsal üretim çeşitliliğini sınırlandırır.

- Büyüme ve istihdam: Genç çiftçilerin eksikliği, kırsal ekonominin duraklamasına ve tarım sektörünün büyüme potansiyelinin düşmesine yol açar. Ayrıca tarım sektörü gençler için bir istihdam kaynağıdır.
- Çevresel sürdürülebilirlik: Genç çiftçilerin çevre dostu ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını benimsemesi, çevresel korumaya katkı sağlar. Aynı zamanda doğal kaynakların verimli ve sürdürülebilir kullanımını sağlaması açısından genç çiftçiler önem arz etmektedir.
- Kırsal alanların boşalması ve nüfus dengesizliği: Gençlerin tarım sektöründe yer almaması, kırsal alanlardan şehirlere göçü artırabilir. Bu da kırsal nüfusun azalmasına ve yaşlanmasına yol açar ve kırsal alanların sosyal ve ekonomik yapısını olumsuz etkiler.

4.2 Yaşam Memnuniyeti

Yaşam memnuniyeti bireyin kendi belirlediği kriterlere göre yaşamını değerlendirmesi sonucunda duyduğu doyum anlamına gelmektedir. Kişinin beklentileri ile sahip olduklarının kıyaslanmasıyla ortaya çıkan bir sonuç olarak yaşam memnuniyeti kavramı ilk kez Neugarten vd. tarafından 1961’de incelenmiş, daha sonraları farklı alanlarda pek çok araştırmanın konusu haline gelmiştir.

Aynı zamanda yaşam doyumu olarak da adlandırılan yaşam memnuniyeti bireyin kendi belirlediği kriterlere göre yaşamını olumlu değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Diener vd. 1985, Veenhoven 1996). Shin ve Johnson (1978) yaşam memnuniyetini “bir kişinin kendi seçtiği kriterlere göre yaşam kalitesinin küresel bir değerlendirmesi” olarak tanımlamıştır. Yaşam memnuniyeti kişinin yaşamına dair subjektif bir değerlendirmedir. Pavot ve Diener’e göre (1993) yaşam memnuniyeti kişinin kendisine yüklediği kriterler ve yaşam koşullarını anlayışı arasındaki karşılaştırmasını içerir ve iyi olma hali ile ilişkilidir. Kişinin algıladığı yaşam koşullarının, kendi kendine dayattığı standartlarla

karşılaştırılması yapılır ve koşullar bu standartlara uygun olduğu ölçüde kişi, yüksek yaşam memnuniyeti duyar. Bu nedenle yaşam doyumu, değerlendirme kriterlerinin kişiye bağlı olduğu, kişinin hayatına ilişkin bilinçli, bilişsel bir yargıdır. Her ne kadar “iyi yaşamın” sağlık ve başarılı ilişkiler gibi önemli bileşenleri hakkında bir miktar fikir birliği olsa da bireylerin bu bileşenlere farklı ağırlıklar vermeleri muhtemeldir (Diener vd. 1985).

Yaşam memnuniyeti aynı zamanda bireyin yaşam kalitesi ve iyi olma hali ile de ilgilidir. DSÖ, yaşam kalitesini, bireyin içinde yaşadığı kültür ve değer sistemleri bağlamında, hedefleri, beklentileri, standartları ve kaygıları ile ilişkili olarak yaşamdaki konumuna ilişkin algısı olarak tanımlamaktadır (Anonymous 2024c). Veenhoven’a göre (1996) yaşam kalitesi terimi günümüzde iyi bir yaşam için gerekli görülen koşulların varlığı ve iyi yaşamın uygulanması olmak üzere iki anlama gelmektedir.

Yaşam kalitesi göstergeleri

Yaşam kalitesi ekonomiden psikolojiye farklı disiplinlerden birçok araştırmanın konusu haline gelmiştir ve çok geniş bir alanda yaşam kalitesi ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Tarihsel olarak yaşam kalitesi öncelikle ekonomistler tarafından ele alınmış, gelirin yaşam kalitesiyle büyük ölçüde ilişkili olması sebebiyle ekonomistler yaşam kalitesinin ölçülmesinde gayrisafi yurtiçi hasılayı bir gösterge olarak kullanmıştır. Ekonomi araştırmalarında yaşam kalitesinin göstergeleri olarak GSYİH, kişi başına düşen yıllık gelir, istihdam olanakları, aile varlıkları, ailede çalışan kişi sayısı, besin tüketimi ve sahip olunan dayanıklı tüketim malları gibi değişkenler kullanıldığını belirtilmiştir (Kahyaoğlu 2008). Ancak zaman içerisinde yaşam kalitesinin ölçülmesinde kullanılan ekonomik kriterlerin yetersizliği anlaşılmış ve sosyal politikaları yönlendirmek için sosyal göstergelerin gerekli olduğu ileri sürülmüştür.

Yaşam kalitesinin ekonomik olmayan göstergelerinin araştırılmaya başlanması 1970’lerin başında gerçekleşmiş, buna da “Sosyal Gösterge Hareketi” adı verilmiştir

(Veenhoven 1996a). Yapılan araştırmalar ekonomik göstergelerin yanında sosyal göstergelerin de sosyal politikalara yol gösterici olduğunu; eğitim, sağlık, istihdam, barınma, medeni durum ve benzeri birçok faktörün bireylerin yaşam kalitesini önemli düzeyde etkilediğini göstermiştir (Ferreira vd 2013, Dolan vd. 2008, MacKerron 2012, van Praag ve Ferrer-i-Carbonell 2008). Kahyaoğlu (2008) tarafından aktarıldığına göre; sosyolojik araştırmalarda yaşam kalitesinin göstergeleri olarak Oktik (2004) meslek dağılımı, coğrafi - mesleki hareketlilik, dengeli beslenme, sağlık koşulları, eğitim durumu, toplumsal ve mesleki faaliyetlere katılma, konut ve konut koşulları, kültür ve gelişme olanaklarının yer aldığını belirtmiştir. Gerek ekonomik gerek sosyolojik araştırmalarda insan psikolojisinin yaşam kalitesi üzerindeki rolü göz ardı edilmiştir. Psikolojik araştırmalarda bireyin subjektif algıları ve olayları değerlendirme biçimi üzerinde durulmuş ve yaşam kalitesi göstergeleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Diener vd. (1999) bireyin kendisi dışında gerçekleşen olaylar, durumlar ve demografik faktörlerin bireyin yaşam kalitesini nasıl etkileyeceğinden yola çıkarak yaşam kalitesinin göstergelerini kişilik, hedefler, adaptasyon ve başa çıkma olarak gruplandırmıştır. Yaşam kalitesi kavramı çevresel ve ekolojik açıdan da ele alınmaktadır. Gürültü, iklim koşulları, doğal afetler, hava kirliliği gibi çevre kalitesi faktörlerinin bireylerin yaşam kalitesi üzerinde beklenildiği doğrultuda önemli etkisinin olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Ferreira vd. 2013, Welsh 2007, Welsh ve Kühling, 2009, Van Praag ve Baarsma 2005, Rehdanz ve Maddison 2005, Luechinher ve Raschky 2009). Yaşam kalitesi kavramını sağlık açısından inceleyen çalışmalar da yaygın olarak bulunmaktadır. Sağlığa bağlı yaşam kalitesinin fiziksel, duygusal ve sosyal boyutları bulunmaktadır; bireyin sağlık hizmetlerine ulaşımı, kişinin kendi sağlığına ilişkin subjektif algılarını, sağlık hizmetlerini karşılayabilecek maddi yeterliliği ve bunlardan duyduğu memnuniyet düzeyleri gibi fiziksel sağlık dışındaki faktörleri de içermektedir.

Çalışma alanından bağımsız olarak araştırmacılar yaşam kalitesinin ölçülmesine yönelik objektif iyi olma hali ve subjektif iyi olma hali olmak üzere iki ana yaklaşım önermişlerdir (Voukelatou vd. 2021, Aydıner Boylu 2007). Objektif iyi olma hali bireyin yaşam kalitesinin ölçülebilir ve gözlemlenebilir bir değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Yapılan çalışmalar objektif iyi olma halinin tanımından çok boyutlarını araştırmaya

odaklanmıştır (Dodge vd. 2012, Alkire 2002). Objektif iyi olma halinin sağlık, iş olanakları, sosyoekonomik gelişme, çevre, güvenlik ve politika olmak üzere altı temel boyutu vardır (Anonymous 2011, Anonymous 2015). Subjektif iyi olma hali ise bireyin bir bütün olarak yaşamına ilişkin bilişsel değerlendirmesi olarak tanımlanmış olup, yaşam kalitesinin bir bütün olarak değerlendirilmesi insanların duygularını ve düşüncelerini kaynak olarak kullanması ile gerçekleştirilir (Diener 1984, Diener, 2000, Veenhoven 1984, Veenhoven 2009, Ferreira vd. 2013). Farklı kaynaklarda mutluluk olarak da adlandırılan subjektif iyi olma halinin temel boyutları insan genleri, evrensel ihtiyaçlar, sosyal çevre, ekonomik çevre ve politik çevre olarak gruplandırılmıştır (Voukelatou vd. 2021).

Hem mutluluk hem de yaşam doyumu subjektif iyi olma halinin bileşenleridir. Birbirlerinden çok küçük farklılıkları olsa da iyi olma halini ölçmek için sıklıkla birbirinin yerine kullanılırlar (Ferreira vd. 2013, Kahneman ve Krueger 2006). Yaşam kalitesinin ölçülmesinde hangi yaklaşım kullanılmış olursa olsun ortak nokta her zaman insan onuruna yakışır yaşam koşullarını temel almasıdır. Yapılan çalışmalarda yaşam kalitesinin ölçülmesinde yararlanılan objektif kriterler arasında; gelir, eğitim durumu, meslek, sağlık, güvenlik, barınma olanakları vb. iken; kişinin sahip olduğu bu imkânlardan duyduğu doyum, duyguları ve hayata bakışı ise yaşam kalitesinin subjektif göstergeleridir (Aydiner Boylu 2016, Veenhoven 1996). Objektif yaşam kalitesi ölçülebilir göstergeler içermesine rağmen subjektif yaşam kalitesi bireyin beyanına bağlıdır. Bu sebeple subjektif yaşam kalitesinin ölçülmesini amaçlayan Campbell, Converse ve Rogers (1976) bireylerin yaşamlarından doyum alanlarının; sağlık, evlilik, aile, hükümet, arkadaşlık ilişkileri, konut, iş, topluluk, dini inanç, iş dışı aktiviteler, finansal durum ve organizasyonel üyelik olduğunu belirtmiştir.

Zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılıyor olsalar da yaşam memnuniyeti ile yaşam kalitesi arasında farklılıklar olduğu bahsedilen çalışmalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Birbiriyle sıkı ilişki içerisinde olan bu iki kavramla alakalı yapılan çalışmaların ve literatürde öne sürülen tüm yaklaşımların ortak noktası yaşam memnuniyetinin subjektif bir değerlendirme içermesidir. Yaşam kalitesinin objektif olarak ölçülebilen gelir

seviyesi, sağlık durumu ve benzeri kriterlerinin yanında bireyin kendi yaşamının bir değerlendirmesi olarak yaşam memnuniyeti, ölçülmesi ve değerlendirmesi zor yargılar içerir. Bu noktada herkes için geçerli ve kabul gören tek bir doğrunun olamayacağı, sosyal bir varlık olarak insanın karmaşık ve çok yönlü bilişsel yargılar taşıyabileceği unutulmamalıdır.

4.3 İş Doyumu

Bireyin çalıştığı işten duyduğu memnun olma durumunu ifade eden iş doyumu kavramı bireyin işteki koşullarla ilgili geliştirdiği olumlu tutum olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda iş tatmini olarak da adlandırılan iş doyumu kavramı bireyin işinden duyduğu tatmin sonucu elde ettiği memnuniyet olarak tanımlanmıştır (Hackman ve Oldham 1975). Locke (1976) iş doyumunu bireyin mesleğiyle ilgili olumlu bir duygusal durumu sağlaması olarak tanımlamaktadır. Spector (1997) iş doyumunu basitçe bireylerin işleriyle ilgili ne hissettikleri ve işlerinden ne bekledikleri olarak tanımlamıştır. İş doyumu bireyin istekleri, ihtiyaçları ve değer yargıları ile işin özellikleri birbirine uyduğu zaman gerçekleşen bir olgu olarak açıklanmaktadır (Bingöl 1990, Barutçugil 2016, Muchinsky 2000). İş doyumu kavramı bireyin işinden ne kadar tatmin olduğu ve ne kadar mutlu olduğunun bir göstergesidir (Vieira 2005). Robbins vd. (2013) iş doyumunu, işin karakteristik özelliklerinin değerlendirilmesi sonucunda iş hakkında duyulan olumlu duygular olarak tanımlamaktadır.

İş doyumu ve doyumсуuzluđu, bireyin işinden ne istediği ile işin sundukları ve gerektirdikleri arasında algılanan ilişkinin bir fonksiyonudur (Locke 1976). Tüm tanımlamalardan yola çıkılarak bireyin işiyle ilgili olumsuz tutumu iş doyumсуuzluđu ya da tatminsizliği olarak ifade edilebilir. İş doyumсуuzluđu, bireyin işle ilgili değerlerine ulaşmasını engelleyici, moral bozucu veya değersizleştirici şekilde işini değerlendirmesinden kaynaklanan hoş olmayan duygusal bir durumdur (Locke 1976). İş doyumсуuzluđu hem bireyler hem de organizasyonlar için önemli sonuçlar doğuran bir olgudur. Bireyler için iş doyumсуuzluđunun yaşam kalitesini etkilediğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Yaşar vd. (2022) tarafından aktarıldığına göre; işten

memnuniyetsizliğin çeşitli rahatsızlıkları tetiklediği, tükenmişliği hızlandırdığı, işe gitmede isteksizlik oluşturduğu, çalışanların işten ayrılma niyetlerini ortaya çıkardığı ve iş ortamında saldırgan davranışları yaygınlaştırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Buna karşılık işine karşı genel tavrı olumlu olan ve memnuniyet düzeyleri yüksek olan bireylerin daha sağlıklı oldukları ve iş hayatlarında da öğrenme isteklerinin daha yüksek olduğu görülmüştür (Meriç 2024). Organizasyonlar için iş doyumsuzluğu ise; işe devamsızlık, işten ayrılma isteği, çalışanın sağlık durumu, verimliliğin düşmesi ve benzeri olumsuz sonuçlara yol açmaktadır (Baştemur 2006).

İş doyumu kavramı bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerden oluşmaktadır. Örneğin, bireyin işini belirli bir şekilde algılaması ve yaptığı işin iyi ya da kötü olduğuna inanması bilişsel, bireyin işi hakkında olumlu ya da olumsuz duygulara sahip olması duygusal, bireyin bir işte kalması veya işten ayrılması, işini yapması veya yapmaması davranışsal bileşenler olarak gösterilebilir (Papadopoulou vd. 2019).

Bireylerin karakteristik özellikleri iş doyumunu çeşitli biçimlerde etkileyebilir. Bu karakteristik özellikler arasında yaş, cinsiyet, medeni durum, iş tecrübesi, çocuk sayısı, eğitim seviyesi gibi göstergeler bulunmaktadır. İş doyumu subjektif bir kavram olduğundan bireylerin karakteristik özelliklerinin iş doyumuna üzerindeki etkisinden kesin olarak bahsetmek pek mümkün değildir. Yapılan çalışmalar da bu yargıyı doğrular bir şekilde çelişkili bulgular içermektedir. Örneğin cinsiyet birçok çalışmada iş doyumunun göstergesi olarak araştırılmış, ancak kadınlar ve erkekler arasında iş doyumuna seviyesi bakımından kesinleşmiş bir yargıya varılamamıştır. Benzer şekilde yaş iş doyumunun göstergesi olarak araştırılmış, ancak bazı çalışmalar yaş ve iş doyumuna arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu öne sürerken, bazı çalışmalar da önemli bir ilişkinin varlığından söz edilemeyeceği sonucuna varmıştır (Koustelios 2001).

Yapılan çalışmalarda iş doyumunun bireyin yaşı, ücret, eğitim seviyesi gibi değişkenlere bağlı olduğu bulunmuştur (Vieira 2005, Borjas 1979, Clark ve Oswald 1996). Ancak son yıllarda bireyin işe uyumu, içsel ödüller, sosyal fayda, çalışma saatleri, çalışma ortamı, işin karmaşıklığı gibi faktörlerin iş doyumuna ve memnuniyet üzerindeki etkisini inceleyen

çalışmalar yapılmıştır (Vieira 2005, Bretz ve Judge 1994, Mottaz 1985, Gechman ve Wiener 1975).

İş doyumu - Yaşam memnuniyeti ilişkisi

İş doyumu ve yaşam memnuniyetinin birbirlerini etkiledikleri bilinen bir gerçektir. İş bireyin yaşamının bir parçasıdır ve bireyler zamanlarının büyük kısmını çalışarak geçirir. Bu sebeple yaptıkları iş bireylerin yaşantılarını etkiler. Bireylerin zevkli bulduğu işler optimal düzeyde bir uyarılma sağlar, olumlu sosyal ilişkiler, kimlik ve anlam duygusu sağlar (Csikszentmihalyi 1990, Tait vd. 1989). İş doyumunun yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini açıklamaya yönelik araştırmalarda, işe ilişkin tutumun yaşam memnuniyetini etkilediğini ortaya koyan, dolayısıyla iş ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin özelden genele bir süreci yansıttığı çalışmalar bulunmaktadır (Near 1984, Rice vd. 1979, Near vd. 1986, Chisholm 1978, Chacko 1983, Orpen 1978). Bazı araştırmalarda ise iş doyumunun subjektif iyi olma hali ve yaşam memnuniyetinin güçlü bir tahminleyicisi olduğu kabul edilmiştir (Judge ve Watanabe 1993). Diğer yandan bireyin iş dışındaki yaşamının işi üzerindeki etkisi de yadsınamaz bir gerçektir. Bireyin genel yaşam memnuniyeti sağlıklı bir benlik ve özsaygı kavramıyla ilişkilidir; kendine ait farkındalığı ve özsaygısı yüksek bireylerin zorluklarla başa çıkma becerileri ve kendilerini gerçekleştirme potansiyeli yüksek, olumlu ilişkiler kurma becerileri gelişmiştir. Bu durum bireyin işine de olumlu yönde yansiyacaktır. Yaşamlarından memnun olan insanların işlerinden daha fazla tatmin olma eğiliminde olduğu, dolayısıyla iş doyumu ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin genelden özele bir süreci yansıttığı görülmektedir (Diener vd. 1999, Hulin 1969, Blood ve Hulin 1967).

İş doyumu ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin yönünü açıklayan temel yaklaşımlar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Bülbül ve Giray 2012).

- Saçılma (Taşma) Yaklaşımı: Bireyin işte edindiği tutum ve davranışlar iş dışındaki yaşamına da yansiyacaktır. Bu yaklaşımda farklı yaşam alanlarındaki deneyimler aynı yönlü ilişki içerisinde.
- Dengeleme (Giderme) Yaklaşımı: İş bireyin beklentilerini karşılamadığında ya da düşük düzeyde gerçekleştiğinde düşük memnuniyete neden olduğunda, bireyler işindeki bu olumsuzluğu dengelemek amacıyla iş dışı yaşamından gidermeye çalışacak ve bu alanlarda daha etkin olmayı tercih edecektir.
- Bölünme Yaklaşımı: Bireylerin iş ve özel yaşamları birbirinden bağımsızdır. Bu yaklaşımda farklı yaşam alanlarındaki deneyimler birbirleriyle ilişki içerisinde değildir.
- Araçsallık Yaklaşımı: Bireylerin yaşam memnuniyetine ulaşmak için iş yaşamını araç olarak kullanmaları esasına dayanır.
- Çatışma Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre bireylerin iş doyumu ve yaşam memnuniyetini aynı anda elde etmesi zordur, bu iki ihtiyaç birbirleriyle rekabet halindedir.
- Dağılma Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre bireyin yaşamında işe atfettiği önem yaşam memnuniyetinin yönünü belirler.

İş doyumu ile ilgili incelenen çalışmalarda bireyin yaptığı iş karşılığında duyduğu tatmin hissini ya da işiyle ilgili geliştirdiği olumlu duyguların ölçülmesi ve buna yol açan faktörlerin incelenmesi üzerinde durulmuştur. Hemen hemen her sektörde çalışanların iş doyumuyla ilgili çalışmalar yapılmış olsa da tarım sektöründe çalışanların iş doyumuyla ilgili yapılan çalışmalar çok kısıtlıdır. Doğası gereği diğer işlerden birçok konuda farklılık gösteren çiftçilik; ülkelere hatta ülke içindeki bölgelere göre bile birbirinden farklı nitelik taşıyabilir. Bu sebeple tüm çiftçiler için genelleme yapmak zordur. Ancak dünyanın neresinde olursa olsun çiftçiliğin iklim ve çevre koşullarına bağlılığı, çalışma şartlarının fiziksel olarak zorlayıcılığı, iş karşılığı elde gelirin düzensizliği, kırsal hayat ve beraberinde getirdiği zorluklar benzerlik gösterir ve iş doyumu kapsamında incelenmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Literatürde genç çiftçilerin iş doyumu üzerine şimdiye kadar yapılan tek çalışma Papadopoulou vd. (2019) tarafından yapılmış, çalışma sonucunda genç çiftçilerin işlerinden pek memnun olmadıklarını ve kurumların

uyguladığı destekleme politikalarının iş memnuniyetsizliklerinin temel nedeni olduğunu ortaya konulmuştur. Bu sebeple bu tez çalışmasına ışık tutmaktadır.

4.4 Göç

Göç bir toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapısının zaman içerisinde değişimi ile yakından alakalı bir olgudur. Göçten bahsedildiğinde ilk düşünülen birey veya toplumların yer değiştirmesidir. Basitçe nüfusun coğrafi olarak hareketliliği olarak ifade edilebilir. Ancak çeşitli disiplinlerde farklı bilimsel yaklaşımlar nedeniyle göçün genel kabul görmüş tek bir tanımı bulunmamaktadır. Göçe ilişkin tanımların büyük çoğunluğunda uzaklık ölçütü temel alınmaktadır. Uzaklığa dayanılarak yapılan ayırım doğrultusunda iç göçten bahsedildiğinde bir ülke sınırları içinde meydana gelen hareketlilik anlaşılmaktadır. Buradan hareketle dış göç ise, bir ülkenin sınırlarını aşarak başka bir ülkeye doğru olan hareketliliği tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Lewis 1982). Lee, Göç Teorisi isimli kitabında göçü; “genel olarak yaşanan yerin kalıcı ya da yarı kalıcı olarak değiştirilmesi” şeklinde tanımlamıştır (Lee 1969). Bireylerin göç kararları, ekonomik ve sosyal yapısal çevreye etki edecek şekilde belirli sosyal bağlamlarda ortaya çıkmakta ve gelecekteki göç kararlarını etkilemektedir (Massey vd. 1998).

Göç olgusu ekonomik, sosyo-kültürel, politik ve dinamik bir süreç olarak değerlendirilebilir (Güllülü vd. 2007). Göç için yapılmış çeşitli sınıflandırmalar bulunmaktadır. Şahin (2015) tarafından yapılan çalışmada göçler;

- Yönüne göre göç: İç göç, dış göç
- Karar verme açısından göre göç: Gönüllü göç, zorunlu göç
- Niteliğe göre göç: Beyin göçü, işgücü göçü
- Akım yönüne göre göçler: Kırdan kıra göç, kentten kıra göç, kentten kente göç, kırdan kente göç

olmak üzere dört grup altında sınıflandırılmıştır. Göçün birçok nedeni vardır ve bunlar ulusal, yerel, hane halkı ve bireysel olmak üzere çeşitli düzeylerde birbirleriyle ilişkilidir (Anonymous 2024d).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan kırsal göç ise, tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal ve ekonomik değişimin belirleyicileri arasındadır. Nitekim ekonomik büyüme geleneksel olarak tarımdan diğer sektörlerle kaynak aktarımını içermektedir. Bu sebeple kırsal alanlardan göç, gelişme ve kalkınmanın önemli bir bileşenidir. Güreşçi ve Yurttaş (2008) tarafından aktarıldığına göre kırsal göç, ilkel tarımdan modern tarıma tarımsal dönüşümün ve ekonomik gelişmenin sonuçlarından biridir ve insanların tarımsal faaliyetlerden vazgeçip, kırsal bölgeleri terk etmeleri şeklinde ifade edilmektedir.

Mevcut işinden gerekli doyumu sağlamayan gençlerin, yaşamlarından memnun olmayacağı ve gerekli doyumu sağlayamayacağı öngörülebilir bir gerçektir. Bu durum gençlerin göç etmeye karar vermelerinde itici bir güç olacaktır. Nitekim kırsal alanlarda yaşamın ve tarım faaliyetlerinin daha az ödüllendirici olmasından ötürü genç çiftçilerin cesaretleri kırılmakta ve gençler yaşam koşullarını iyileştirmek için şehirlere göç etmeyi tercih etmektedir. Yaygın olarak genç çiftçilerin "kırsal göç" olarak isimlendirilen bu hareketleri, refah arayışı içinde kırsal alanlardan şehirlere doğru yer değiştirmeleri olarak tanımlanmıştır (Folefack 2015). Bu görüşü destekler şekilde Carling ve Collins (2018) göçün ya da diğer bir deyişle göç etme kararlarının içsel faktörler kaynaklı olmayıp, kişinin yaşamın genel beklentileriyle ilgili hedeflere ulaşmak için bir araç olduğunu aktarmıştır. Bu kapsamda gençlerin kırsal alanlardan göçü, hedef ve beklentilerini gerçekleştirmek için olmaktadır.

Göç olgusunu temel alan çok sayıda çalışmada çeşitli göç yaklaşımları oluşturulmuş, çalışma alanına göre farklı öncelikler göstermiştir. Bu çalışmayı doğrudan ilgilendiren kırsal göçler için literatürde en yaygın olarak kullanılan yaklaşım “İtme-Çekme Yaklaşımı” olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımda göçler basitçe itici ve çekici faktörlerin etkileriyle açıklanmaktadır.

İtme- çekme yaklaşımından ilk olarak bahseden Ravenstein olup, daha sonraları Okun ve Richardson ile Lee bu yaklaşıma ek bazı modeller kurarak katkıda bulunmuşlardır. Ravenstein (1889) bireylerin yüksek gelirli ve gelişen bölgelerine göç edeceğini, kırsal nüfusun göç etme eğiliminin daha yüksek olduğunu ve göçlerin kırsallardan kentlere doğru olacağını belirtmiştir. Okun ve Richardson (1961) kapalı bir ekonomi varsayımı altında bir ülkeyi gelir ve büyüme seviyelerine göre dört gruba ayırmış, kişi başına gelir seviyesi düşük ve durgun ekonomiye sahip bir bölgenin göçlerin kaynağını oluşturacağını ve bu bölgelerde genellikle tarımsal faaliyetlerin yaygın olduğunu vurgulamıştır. Okun ve Richardson'a göre tarımsal faaliyetin yaygın olarak yapıldığı kırsal alanlar net göç verme eğiliminde iken kırsal olmayan ve tarımsal faaliyetin olmadığı bölgeler net olarak göç alma eğilimindedir. Lee (1966) ise bireylerin göç edeceği yerde bulunan pozitif ve negatif faktörleri incelemiş ve bunlara ilaveten aradaki engelleri de dikkate almıştır. Lee'ye göre bir bölgedeki istihdam olanakları, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi pozitif faktörler göç etmeyi engellerken aynı zamanda başka yerden gelecekler için de çekici olacaktır. Yine düşük gelir ve işsizlik gibi negatif faktörler ise bireylerin göç etmesine neden olurken başka yerden gelecek olan bireyleri için de itici ve engelleyici bir güç olacaktır. Ancak bireyler negatif ve pozitif faktörlerden farklı şekillerde etkilenebilir, bir bireye pozitif etki eden faktör başka bir birey için o kadar da etkili olmayabilir. Örneğin sağlık olanaklarının gelişmiş ve alternatiflerinin fazla olduğu yerler, ailesinde ya da kendisinde önemli bir sağlık problemi olan bir birey için çekici bir faktörken buna ihtiyaç duymayan ya da eksikliğini hissetmeyen başka bir birey için herhangi bir çekici etkiye sahip olmayabilir.

İtme- çekme yaklaşımının dışında kırsaldan kente göç süreçlerini inceleyen çalışmalar, Todaro (1969) ve Harris ve Todaro'nun (1970) öncü çalışmalarından başlayarak kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Harris ve Todaro (1970) kırsal alanlardan kentsel alanlara göç hareketlerinin sebeplerini ortaya koymak için ekonomide sanayi ve tarım sektörü olmak üzere ikili yapı varsayımıyla geliştirdiği modelde, modelin en önemli kentsel beklenen reel ücretlerin bugünkü değeri tarımsal ücretleri aştığı durum varsayımında kırdan kente göç devam edeceğini belirtmiştir. Harris- Todaro modeline göre sanayi sektöründe ücretler tarım sektöründeki ücretlerden yüksek olup, tarımsal

üretimde ücretler aşağı doğru esnektir. Bu nedenle bireyler göç ederek faydalarını maksimize etmektedir (Aktaş ve Şahin 2019).

Bahsedilen çalışmaların ve literatürde öne sürülen tüm yaklaşımların ortak noktası eşitsizliklerin göç hareketlerinin çıkış noktası olduğudur. Kırsal alanlardaki düşük gelir, tarım dışı işlerde istihdam olanaklarının kısıtlılığı, eğitim, sosyal ve kültürel alanlardaki yetersizlikler, tarımsal faaliyetlerle ilgili bireylerin olumsuz algıları gibi itici faktörler karşısında, kentlerin tersi imkanlara sahip olması sebebiyle çekiciliği göç eğilimini ortaya çıkarmaktadır. Kırsaldan göç eğiliminin yaygın olması tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de tarımsal üretimin azalması, köylerin terkedilmesi ve zamanla boşalması, kırsal nüfusun yaşlanması, özellikle sanayileşmiş ve büyük kentlerde nüfus yoğunluğunun artması ve benzeri sonuçlar doğuracaktır.

Türkiye göç hareketleri açısından kritik bir konumdadır. Bu nedenle kalkınma planlarında göç konusu daima kendine yer edinen bir konu haline gelmiştir. Hedef ve politikalarla ortaya konan göç sorununun ne kadarını giderdiği tartışılmakla beraber, on birinci kalkınma planında yer alan göçe ilişkin hedef ve politikaların benzer şekilde on ikinci kalkınma planında da yer aldığı görülmektedir. Değınilen hedef ve politikaları kısaca özetlemek gerekirse (Anonim 2019b, Anonim 2024):

- ✓ Kırsal alanlardan göç nedeniyle yeterince kullanılmayan meraların kiralama ve benzeri yöntemlerle kullanımının sağlanması,
- ✓ Orman köylerinden göçün önlenmesi amacıyla yerinde istihdam ve kalkınma,
- ✓ Başta kırsal bölgelerde yaşayan genç kadınlar olmak üzere gençlerin çalışma hayatına girmelerinin desteklenerek, kırsala tersine göçü sağlayıcı, ekonomik ve sosyal hayatı canlandırıcı projeler geliştirilmesi,
- ✓ Düzensiz göçün önlenmesi amacıyla etkin bir göç yönetiminin sağlanması, düzensiz göçlerle gelen uluslararası işgücünün kayıtlı istihdamını artırma,
- ✓ Göç sağlığı hizmetlerinin sürdürülebilir ve etkin olarak geliştirilmesi,
- ✓ Nitelikli işgücü göçünün göç nedenlerini ortaya koymaya yönelik sektör bazında raporlar hazırlanması,

- ✓ Yurtdışından temin edilmesinde zorluk yaşanan işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılamak üzere göç ve istihdam politikalarının uyumlaştırılması,
- ✓ Göç yönetimine ilişkin kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi,
- ✓ Düzensiz göçle mücadele edilmesi, güvenli ve onurlu geri gönderme mekanizmalarının yaygınlaştırılarak yabancıların gönüllü geri dönüşlerinin sağlanması

olarak yer verilmiştir. Başarılı kırsal kalkınma planları gençleri yerinde tutmayı amaçlayan ve gençlerin göç etme nedenlerinin anlaşıldığı planlar olmalıdır.

Bununla birlikte kırsal göçler ile tarımsal üretimin sürdürülebilirliği arasında güçlü bir ilişki olduğu hususuna da değinilmelidir. Bu ilişkinin bazı temel yönleri şunlardır:

- İş gücü azalması: Kırsal alanlardan göç eden genç nüfusun büyük kısmı iş gücünün önemli bir bölümünü oluşturur. Genç nüfusun azalması tarımda çalışan yaşlı nüfus oranını artırır ve tarımsal üretimde verimliliği düşürebilir.
- Kırsal kalkınma ve ekonomik canlılık: Tarım kırsal alanların ana ekonomik faaliyetlerinden biridir ve bu sebeple kırsal göç kırsal ekonominin zayıflamasına yol açar. Göçle birlikte kırsal bölgelerdeki tüketim azalır, bu da yerel ekonominin canlanmasını zorlaştırır. Ekonomik canlılığın azalması, sürdürülebilir tarım uygulamaları için gereken yatırımları olumsuz etkileyebilir.
- Toprağın boş kalması ve tarımsal arazilerin terk edilmesi: Göç nedeniyle işlenmeyen tarım arazilerinin sayısı artar. Bu arazilerin boş kalması, tarımsal üretimin azalmasının yanında toprak verimliliğinin düşmesine ve erozyon riskinin artmasına neden olur. Tarım arazilerinin etkin kullanılmaması sürdürülebilir üretim için ciddi bir tehdit oluşturur.

- Gıda güvenliği ve sürdürülebilirlik: Kırsal göç, ülkenin gıda güvenliğini de etkiler. Tarımsal üretimin azalması, gıda arzının azalmasına ve ülkenin dışa bağımlılığının artmasına neden olabilir. Sürdürülebilir tarım uygulamaları için kırsal nüfusun yerinde korunması önemlidir.
- Yerel bilgi ve geleneksel tarım uygulamaları: Kırsal göçle birlikte, yerel bilgi birikimi ve geleneksel tarım yöntemleri de kaybolur. Bu bilgi birikimi, çevre dostu ve bölgeye uyumlu yöntemler içermesi nedeniyle sürdürülebilir tarım uygulamaları için önemlidir.

Bu bağlamda kırsal göçün önlenmesi tarımsal üretimin sürdürülebilirliği için kritik bir adımdır. Göçü önlemek için kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması, altyapı, eğitim, sağlık ve tarımsal destekler gibi unsurların iyileştirilmesi; sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesi, kırsal alanların daha cazip hale getirilmesi gereklidir. Bunun için hükümet, yerel yönetimler, çiftçiler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün iş birliği içerisinde olduğu ve tüm paydaşların sürece dahil olduğu, yerel ihtiyaçlara duyarlı ve izlenebilir bir stratejiye ihtiyaç vardır.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde Antalya ve Iğdır illerindeki genç çiftçilerin demografik özellikleri (yaş, eğitim, medeni durum, sosyal güvenlik durumu), genel işletme bilgileri (üretim miktarı, gelir düzeyi, pazarlama), geleceğe dair bakışları, göç konusundaki düşünceleri gibi ana konular incelenmiştir. Bu değişkenler frekans dağılımları, ki-kare analizi ve çapraz tablo değerlendirmeleri yardımıyla yorumlanmıştır.

5.1 Sosyo-Demografik Bulgular

5.1.1 Yaş

Genel olarak yaşam memnuniyetinin yaşla birlikte değişkenlik gösterebildiği, bu değişimlerin de kültürel, sosyoekonomik ve bireysel faktörlerden etkilendiği bilinmektedir. Yaşın, yaşam memnuniyetini etkileyen değişkenler arasında bulunduğu Kahyaoğlu (2008) tarafından yapılan çalışmada bildirilmiştir. Bununla birlikte 18-40 yaş gibi çok geniş bir aralıkta değerlendirilen genç çiftçilerin farklı yaş gruplarında farklı özellikler taşıyabileceği düşünüldüğünden genç çiftçilerin yaş grupları her iki ilden alınan verilere göre gruplara ayrılmıştır. Çizelge 5.1’de çiftçilerin yaş gruplarına göre dağılımı gösterilmektedir.

Çizelge 5.1 Yaş gruplarına göre dağılım

Yaş grupları	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
18-25	8	5,6	7	5,4	15	5,5
26-35	45	31,7	41	31,5	86	31,6
36-40	89	62,7	82	63,1	171	62,9
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Antalya’da çiftçilerin %5,6’sı 18-25 yaş aralığında, %31,7’si 26-35 yaş aralığında, %62,7’si 36-40 yaş aralığında bulunmaktadır. Iğdır’da ise çiftçilerin %5,4’ü 18-25 yaş aralığında, %31,5’i 26-35 yaş aralığında, %63,1’i 36-40 yaş aralığında bulunmaktadır. Her iki ilde de 35 yaş ve daha küçük yaştaki çiftçilerin azınlıkta olduğu görülmektedir. Sahadan edinilen bilgiler ve gözlemlere göre bunun nedeninin görece daha genç yaştaki çiftçilerin kendilerini çiftçi olarak tanımlamıyor olmaları, tarım arazilerinin aile büyüklerine ait olması ve aile büyükleriyle birlikte çiftçilik yapıyor olmaları nedeniyle bir işletmenin tüm sorumluluğunu üstlenemiyor olmalarıdır.

5.1.2 Cinsiyet ve medeni durum

Cinsiyet ve medeni durumun yaşam memnuniyetinde ve göç kararı vermede etkili olabileceği bilinmektedir. Nitekim kırsal alanda yaşayan kadınlar ve erkeklerin yaşam memnuniyeti ve göç etme isteği bakımından farklı özellikler gösterebileceği düşünüldüğünden genç çiftçiler her iki ilden alınan verilere göre cinsiyet ve medeni duruma göre gruplara ayrılmıştır. Ankete katılan 272 çiftçinin 236’sı erkek 36’sı ise kadın çiftçilerden oluşmaktadır. Çizelge 5.2’de çiftçilerin cinsiyetleri karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir. Antalya’da çiftçilerin %83,8’i erkek, %16,2’si kadın, Iğdır’da ise %90’ı erkek %10’u kadınlardan oluşmaktadır.

Çizelge 5.2 Cinsiyete göre dağılım

Cinsiyet	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Erkek	119	83,8	117	90	236	86,8
Kadın	23	16,2	13	10	36	13,2
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Çizelge 5.3’te ise medeni durum ve cinsiyete göre dağılım gösterilmektedir. Ankete katılan 272 çiftçinin %66,2’sinin evli %33,8’inin bekar olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.3 Medeni duruma ve cinsiyete göre dağılım

Medeni Durum	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evli	99	69,7	81	62,3	180	66,2
<i>Erkek</i>	78	78,8	69	85,2	147	81,7
<i>Kadın</i>	21	21,2	12	14,8	33	18,3
Bekar	43	30,3	49	37,7	92	33,8
<i>Erkek</i>	41	95,3	48	98,0	89	96,7
<i>Kadın</i>	2	4,7	1	2,0	3	3,3
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Bekar çiftçilerin içinde erkeklerin oranı her iki ilde de çok yüksek oranda olup, iller ortalamasında %96,7 olduğu tespit edilmiştir. Bu oranın yüksek olmasında genç kadınların köyde ikamet etmek istememeleri, tarımla uğraşmak istememeleri, tarımla uğraşan kişilerle evlenmek istememeleri ve kırsal yaşamı ilgi çekici bulmamaları gibi nedenler çiftçiler tarafından aktarılan bilgiler arasındadır.

5.1.3 Eğitim durumu

Eğitim seviyesi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki karmaşık ve çeşitli faktörlere bağlıdır. Eğitim seviyesi arttıkça bireylerin daha yüksek gelir elde etme, daha iyi çalışma koşullarına sahip olma, sosyal statü ve yüksek beklentiler gibi çok sayıda faktörle ilişkili olarak yaşam memnuniyeti değişkenlik gösterir. Bununla birlikte özellikle kırsal alanlarda eğitim seviyesi yükseldikçe göç etme isteğinin artması beklenen bir durumdur. Kırsal alanlarda bulunan kısıtlı iş imkanları sebebiyle yüksek eğitim gören gençlerin nitelikli göçüne neden olmaktadır.

Gençlerin ve en az bir aile büyüğünün bu çalışma kapsamında eğitim seviyesinin ortaya konması gençlerin göç kararını vermesinde, çiftçiliğe karşı algı ve tutumlarının belirlenmesinde önem arz etmektedir. Bu amaçla genç çiftçilerin ve ebeveynlerinden

herhangi birinin eğitim düzeyi Çizelge 5.4'te verilmiştir. Genç çiftçiler arasında her iki ilde de en yüksek oranı ortaokul mezunların çoğunluğu oluşturmakta olup, bunu lise ve ilkokul izlemektedir. Lisans ve üzeri eğitim seviyesindekilerin oranının Antalya'da %9,9 Iğdır'da %6,9 olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.4 Öğrenim durumu

Eğitim düzeyi	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Okuryazar	2	1,4	1	0,8	3	1,1
İlkokul	34	23,9	15	11,5	49	18,0
Ortaokul	49	34,5	51	39,2	100	36,8
Lise	38	26,8	45	34,6	83	30,5
Üniversite	19	13,4	18	13,8	37	13,6
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Ebeveyn eğitim düzeyi						
Okuryazar değil	7	4,9	16	12,3	23	8,5
Okuryazar	4	2,8	23	17,7	27	9,9
İlkokul	108	76,1	58	44,6	166	61,0
Ortaokul	17	12,0	21	16,2	38	14,0
Lise	4	2,8	12	9,2	16	5,9
Üniversite	2	1,4	-	-	2	0,7
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Genç çiftçilerin eğitim düzeyleri ile ebeveynlerinin eğitim düzeyinin ilişkili olacağı düşünülerek ebeveynlerinden herhangi birinin eğitim düzeyi genç çiftçilere yüz yüze görüşmeler sırasında sorulmuş olup, Çizelge 5.4'te gösterilmiştir. Buna göre her iki ilde de ebeveynlerinden herhangi birinin eğitim seviyesine bakıldığında en yüksek oranın ilkokul mezunlarının oluşturduğu, bunu sırasıyla ortaokul ve okuryazar olanların takip

ettiği görülmektedir. Ebeveynlerinden herhangi biri lisans ve üzeri eğitim düzeyinde olan çiftçi ise bulunmamaktadır.

5.1.4 İkamet yeri

Yerleşim yerlerinin isimlendirmesinde 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu esas alınmış olup çiftçilerin ikamet yerine göre dağılımı Çizelge 5.5'te verilmiştir. Antalya'da görüşülen çiftçilerin tamamının kırsal mahallelerde yaşadığı, Iğdır'da ise %80,7'sinin köylerde yaşadığı görülmektedir. Iğdır'da köyler dışında ikamet eden ve toplamda %9,2'lik oranı oluşturan çiftçilerin köy dışında ikamet etmesinin sebepleri arasında çocukların eğitimi, köylerin il/ilçe/belde merkezine olan yakınlığı sebebiyle ulaşımın kolay olması ve çiftçinin tarım dışı bir işte daha çalışıyor olması söylenebilir.

Çizelge 5.5 İkamet yeri

	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
İkamet Yeri						
İl merkezi	-	-	4	3,1	4	1,5
İlçe merkezi	-	-	14	10,8	14	5,1
Belde	-	-	7	5,4	7	2,6
Kırsal mahalle/Köy	142	100	105	80,7	247	90,8
Toplam	142	100	130	100	272	100

5.1.5 Tarım dışı gelir ve iş

Tarımdan elde edilen gelirin düzensiz ve çoğu zaman yetersiz olması, çiftçilerin bir bölümünün düzenli gelir getirecek iş veya ek gelir sağlayıcı diğer kaynaklara yönelmesine yol açmaktadır. Bu sebeple tez çalışması kapsamında genç çiftçilerin tarım dışı gelirinin olup olmadığı, varsa bu gelirin kaynağı ve tarım dışı bir işte çalışıyorsa bu işin türü Çizelge 5.6'da verilmiştir.

Çizelge 5.6 Tarım dışı gelir, tarım dışı gelirin kaynağı ve tarım dışı iş

	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Tarım dışı gelir						
Evet	33	23,2	49	37,7	82	30,1
Hayır	109	76,8	81	62,3	190	69,9
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Tarım dışı gelirin kaynağı						
Maaş veya ücret	24	72,7	28	57,1	52	63,4
Ticari gelir	9	27,3	12	24,5	21	25,6
Kira/mevduat getirisi	-	-	2	4,1	2	2,4
Diğer (Emekli maaşı)	-	-	7	14,3	7	8,6
Toplam	33	100,0	49	100,0	82	100,0
Tarım dışı iş						
İşçi	9	27,3	13	32,5	22	30,1
Ticaret/İşyeri sahibi	6	18,2	12	30,0	18	24,7
Teknik eleman	11	33,3	3	7,5	14	19,2
Yevmiyeci	5	15,2	4	10,0	9	12,3
Özel sektör çalışanı	2	6,0	6	15,0	8	11,0
Kamu çalışanı	-	-	2	5,0	2	2,7
Toplam	33	100,0	40	100,0	73	100,0

Görüşülen tüm çiftçiler arasında çiftçilerin %30,1'inin tarım dışı bir gelire sahip olduğu görülmekte olup, tarım dışı gelire sahip olanların gelir kaynakları arasında %63,4 oranında maaş veya ücret, %25,6 oranında ticari gelir, %8,6 oranında anne/babanın emekli maaşı ve %2,4 oranında kira/mevduat getirisi olduğu tespit edilmiştir. Tarım dışı gelire sahip olanların içinde maaş, ücret ve ticari gelire sahip olanların oranının %89 gibi yüksek bir oranda olması, çiftçiliğin yarı zamanlı ya da dönemsel bir iş olarak yapıldığı şeklinde yorumlanabilir. Tarım dışı bir işte çalışanların yaptıkları işler ise oransal olarak büyükten küçüğe işçi (%30,1), ticaret/işyeri sahibi (%24,7), teknik eleman (%19,2), yevmiyeci (%12,3), özel sektör çalışanı (%11) ve kamu çalışanı (%2,7) olarak sıralanabilir.

5.1.6 Çiftçilik deneyimi

Genç çiftçilerin kaç yıldır tarımla uğraştığı araştırma kapsamında çiftçilere yöneltilen sorulardan biridir. Çiftçilik deneyimi çiftçiliğe yeni başlayan çiftçilerin sayısını ortaya koyması bakımından önemlidir. Uzun yıllar çiftçilik yapan bireylerin işle ilgili teknik birçok konuda uzmanlaşması ve tarımsal üretimin bu boyutu ile ilgili herhangi bir sorun yaşamaması beklenir. Bu amaçla araştırma kapsamında genç çiftçilerin çiftçilik deneyimlerinin kaç yıl olduğu kendilerine yöneltilmiş ve çiftçilik deneyimleri Çizelge 5.7’de verilmiştir. Buna göre Antalya’da görüşülen çiftçilerin %27,5’inin 6-10 yıl, %25,4’ünün 11-15 yıl, %25,4’ünün 16 yıl ve daha fazla, %21,8’inin 8’inin 5 yıl ve daha az süredir çiftçilik yaptığı görülmektedir. Iğdır’da ise görüşülen çiftçilerin %26,9’unun 11-15 yıl, %26,2’sinin 16 yıl ve daha fazla, %23,8’inin 5 yıl ve daha az, %23,1’inin 6-10 yıl arası çiftçilik tecrübesi olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.7 Deneyim

Deneyim	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
5 yıl ve daha az	31	21,8	31	23,8	62	22,8
6-10 yıl arası	39	27,5	30	23,1	69	25,4
11-15 yıl arası	36	25,4	35	26,9	71	26,1
16 yıl ve daha fazla	36	25,4	34	26,2	70	25,7
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Araştırma alanından edinilen bilgiler ve gözlemlere göre genç çiftçilerin büyük bir çoğunluğunun çiftçilik deneyimi olarak kendilerine ait bir tarımsal işletmenin yönetiminde geçen süreden değil, aile büyükleri ile birlikte tarımsal işlerde kaç yıldan beri çalışıyor olduklarından bahsediyor oldukları söylenebilir. İş ve aile yaşantısının ayrılmaz bir bütün olarak görüldüğü Türkiye tarımında, tarımsal işlere çocuk yaşlardan

itibaren katkı sağlayan bireyler ailenin bir ferdi olarak tarımsal işgücüne katılımı çiftçilik deneyimi olarak adlandırmaktadır.

5.1.7 Gelir düzeyi

Bir yaşam kalitesi göstergesi olarak gelir düzeyinin yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi olduğu yapılan çok sayıda çalışma ile ortaya konmuştur (Stones ve Kozma 1986, Vieira 2005, van Praag ve Ferrer-i Carbonell 2008, Kahyaoğlu 2008, Eğinli 2009, Kırıcı Çevik ve Korkmaz 2014, Aydın Boylu ve Paçacıoğlu 2016). Bu çalışmalardan yola çıkılarak gelir düzeyinin genç çiftçilerin yaşam memnuniyeti üzerinde etkilerinin olup olmadığını ortaya koyabilmek amacıyla genç çiftçilere aylık yaklaşık olarak kişisel gelirleri ve hane geliri olmak üzere gelir düzeyleri sorulmuş olup Çizelge 5.8’de gösterilmiştir.

Çizelge 5.8 Gelir düzeyi

Gelir düzeyi – Kişisel gelir	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
5500 TL ve daha az	55	38,7	31	23,8	86	31,6
5501 - 10.000 TL	66	46,5	73	56,2	139	51,1
10.001 - 20.000 TL	14	12,0	21	16,2	38	14,0
20.001 TL ve daha fazla	4	2,8	5	3,8	9	3,3
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Gelir düzeyi – Hane geliri						
5500 TL ve daha az	36	25,4	10	7,7	46	16,9
5501 - 10.000 TL	67	47,2	64	49,2	131	48,2
10.001 - 20.000 TL	31	21,8	44	33,8	75	27,6
20.001 TL ve daha fazla	8	5,6	12	9,2	20	7,4
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Görüşmelerin yapıldığı tarihlerde (Ağustos-Eylül 2022) net asgari ücret 5500,35 TL’dir, bu sebeple alt sınır 5500 TL olarak kabul edilmiştir. Antalya’daki genç çiftçilerin %46,5’inin aylık kişisel gelirleri 5501-10.000 TL arası, %38,7’sinin ise asgari ücretten daha düşük aylık kişisel gelire sahip olduğu, hane gelirinin ise kişisel gelire paralel olarak

%47,2'sinin 5501-10.000 TL arası, %25,4'ünün asgari ücretten daha düşük aylık hane gelirine sahip olduğu tespit edilmiştir. Iğdır'daki genç çiftçilerin %56,2'sinin aylık kişisel gelirleri 5501-10.000 TL arası, %23,8'inin ise asgari ücretten daha düşük aylık kişisel gelire sahip olduğu, hane gelirinin ise %49,2'sinin 5501-10.000 TL arası, %33,8'inin 10.001-20.000 TL arası, %7,7'sinin asgari ücretten daha düşük aylık hane gelirine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Iğdır'da geniş aile türünün Antalya'ya göre daha fazla görülmesi, hane gelirinde Antalya'ya kıyasla daha fazla oranda yüksek gelir seviyelerinin (10.001 TL ve üzeri) görülmesinde bir etken olduğu söylenebilir.

5.1.8 Arazi mülkiyet durumu

Genç çiftçilerin arazi mülkiyet durumu topraksız çiftçilerin durumunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Kendisine ait bir arazisi olmayan, kiracılık veya ortakçılık yapan çiftçilerin çiftçiliği bırakma ve tarımdan ayrılma konusunda toprak sahibi olan çiftçilere göre daha kolay karar verebileceği öngörülmektedir. Bu sebeple genç çiftçilere yapılan anketler sırasında tarımsal üretim yaptığı arazinin mülkiyeti sorulmuş ve çiftçilerin arazi mülkiyet durumu Çizelge 5.9'da verilmiştir. Antalya'da görüşülen çiftçilerin %57'si yalnızca kendi/aile arazisini kullanıyor olup, kendi arazisine ilave olarak arazi kiralayanların oranı %19'dur. Arazisi olmayıp arazi kiralayanların ve ortakçılık yapanların oranı toplam %23,3'tür. Iğdır'da ise görüşülen çiftçilerin %56,2'si yalnızca kendi/aile arazisini kullanıyor olup, kendi arazisine ilave olarak arazi kiralayanların oranı %20,8'dir. Arazisi olmayıp arazi kiralayanların ve ortakçılık yapanların oranı toplam %19,2'dir. Her iki ilde de arazi mülkiyet durumu benzerlik göstermektedir.

Çizelge 5.9 Arazi mülkiyet durumu

Arazi mülkiyet durumu	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Yalnızca kendi/aile arazisini kullanıyor	81	57,0	73	56,2	154	56,6
Arazi kiralyor	20	14,1	22	16,9	42	15,4
Ortakçılık yapıyor	13	9,2	3	2,3	16	5,9
Kendi arazisi ve arazi kiralyor	27	19,0	27	20,8	54	19,9
Kendi arazisi ve ortakçılık yapıyor	1	0,7	5	3,8	6	2,2
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

5.1.9 Aile yapısı

Genç çiftçilerin hane halkı büyüklüğü, aile tipi ve tarımsal üretimde aile desteği aile yapısı başlığı altında ele alınmıştır. Aile yapısını oluşturan bu faktörlerin yaşam memnuniyeti üzerinde etkili olacağı ve araştırma alanında çiftçiliğe dair algı ve tutumun ortaya konması açısından göç kararları üzerine etki edeceği düşünüldüğünden bu verilerin sahadan elde edilerek ortaya konulması tez çalışması için önem arz etmektedir.

Bu amaçla toplanan verilerden olan hane halkı büyüklüklerini gösteren veriler Çizelge 5.10'da verilmiştir. Antalya'da görüşülen çiftçilerin %71,1'inin 4-6 birey arası, %22,5'inin 3 bireyden daha az, %6,4'ünün 7 birey ve üzeri hane büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir. Iğdır'da ise %70'inin 4-6 birey arası, %19,2'sinin 3 bireyden daha az, %10,8'inin 7 birey ve üzeri hane büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir. 7 birey ve üzeri hane halkı büyüklüğüne sahip olan çiftçilerin oranının Antalya'ya göre daha yüksek olmasının sebebinin geniş/büyük ailelerin daha yaygın olması gösterilebilir.

Çizelge 5.10 Hane halkı büyüklüğü

Hane halkı büyüklüğü	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
3 birey ve daha az	32	22,5	25	19,2	57	20,9
4 - 6 birey arası	101	71,1	91	70,0	192	70,6
7 birey ve üzeri	9	6,4	14	10,8	23	8,5
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Aile yapısını gösteren faktörlerden olan genç çiftçinin aile tipi Çizelge 5.11’de gösterilmektedir. Çiftçi ailesinin büyük veya küçük aileye sahip olmaları yaşam memnuniyetine etki edilebilecek bir durumdur. Ankete katılan çiftçilerin %79,4’ü çekirdek ailesiyle birlikte yaşamakta, aile büyükleri ile bir arada yaşayan çiftçilerin oranı buna göre düşük olsa da Antalya ve İğdır için farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim Antalya’da anne babası ile birlikte yaşayan aileler %12 iken bu oranın İğdır’da %30’a ulaştığı görülmekte ve tabloda geniş/büyük aile olarak ifade edilmektedir. Araştırma alanından edinilen bilgiler ve gözlemlere göre her iki ilde de farklı oranlarda olsalar da büyük ailelere sahip olan genç çiftçilerin arasında, büyük aileye sahip olmanın kısıtlayıcı bazı yönlerinin olduğunu ve bağımsızlık isteğini dile getiren çok sayıda genç çiftçi bulunmaktadır.

Çizelge 5.11 Aile tipine göre dağılım

Aile tipi	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Büyük (geniş) aile : <i>Anne baba, evlenmemiş çocuklar, evlenmiş erkek çocuklar, gelin ve torunları kapsayan</i>	17	12,0	39	30,0	56	20,6
Küçük (çekirdek) aile : <i>Anne baba ve evlenmemiş çocuk/çocukları kapsayan</i>	125	88,8	91	70,0	216	79,4
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Genç çiftçilere yüz yüze görüşmeler sırasında aileniz sizi çiftçilik yapmanız için destekledi mi diye sorulmuş, desteklemeyen ailelerin desteklememe nedenleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çizelge 5.12’de tarımsal üretimde aile desteğine ait veriler sunulmuştur.

Çizelge 5.12 Tarımsal üretimde aile desteği

	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Aile desteği						
Evet	97	68,3	80	61,5	177	65,1
Hayır	45	31,7	50	38,5	95	34,9
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Hayırsa neden?						
Daha saygın bir meslek sahibi olmamı istedikleri için	28	62,2	36	72,0	64	67,4
Tarımdan elde edilecek gelir düzensiz olduğu için	3	6,7	8	16,0	11	11,6
Tarımdan elde edilecek gelir az olduğu için	8	17,8	3	6,0	11	11,6
Tarımın çalışma koşulları zor olduğu için	6	13,3	2	4,0	8	8,4
Mesleğimi yapmamı istediler	-	-	1	2,0	1	1,0
Toplam	45	100,0	50	100,0	95	100,0

Antalya’da görüşülen çiftçilerin %31,7’si Iğdır’da ise %38,5’i ailesinin çiftçilik yapmaları konusunda kendilerini desteklemediğini belirtmiştir. Ailelerin çocuklarının çiftçilik yapmalarını desteklememe nedenleri arasında her iki ilin ortalamasında %67,4 gibi yüksek bir oranda çiftçiliğin saygın bir meslek olarak görülmediği ve çocuklarının daha saygın bir meslek sahibi olmasını istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunun dışında tarımdan elde edilecek gelirin düzensiz olması, tarımdan elde edilecek gelirin az olması, tarımın çalışma koşullarının zor olması ve eğitimini aldığı mesleği yapmasını istemeleri de çıkan sonuçlar arasındadır.

5.1.10 Sosyal güvence

Emeklilik primi ve sağlık sigortası gibi sosyal güvence unsurları çiftçilerin uzun vadeli ekonomik güvenliği ve sağlıklarını korumaları açısından kritik bir role sahiptir. Çiftçilik fiziksel olarak zorlayıcı ve iş kazası riskinin yüksek olduğu bir meslek olduğundan, yaşlılık ya da fiziksel zorluklar nedeniyle çalışamayacak duruma geldiklerinde ekonomik olarak zorlanmadan ve bağımsız bir yaşam sürmesine imkan tanınması nedeniyle kritik öneme sahiptir. Çiftçiler kendi hesabına çalışan kişiler oldukları için sosyal güvence kapsamına girmeleri daha zordur. Bu nedenle genç çiftçilerin sosyal güvence durumlarını gösteren veriler Çizelge 5.13'te sunulmuştur. Antalya'da çiftçilerin %47,9'u, Iğdır'da ise %30,8'i tarım sigortasından faydalanmaktadır. SGK 4a, 4b veya 4c kapsamında sigortadan faydalananların oranı Antalya'da %7,7 Iğdır'da ise %21,5'tir. Antalya'da 1, Iğdır'da ise 2 çiftçi aynı anda başka bir işte de çalıştıklarından kurumların özel sandıklarından yararlandığını belirtmiştir.

Her iki ilde de herhangi bir sosyal güvencem yok diyenlerin oranı oldukça yüksek olup, Genel sağlık sigortası kapsamında kabul edilen çiftçiler Antalya'da %43,6 Iğdır'da ise %46,2 seviyesindedir. Herhangi bir sosyal güvencem yok diyen genç çiftçiler buna gerekçe olarak sigorta primlerinin ödeyebilecekleri miktardan çok daha yüksek olduğunu ve düzenli gelire sahip olmadıkları için ödeyemediklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 5.13 Sosyal güvence

Sosyal güvence	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Genel sağlık sigortası	62	43,6	60	46,2	122	44,8
Tarım sigortası	68	47,9	40	30,8	108	39,7
SGK 4a/4b/4c	11	7,7	28	21,5	39	14,3
Diğer	1	0,7	2	1,5	3	1,1
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

5.1.11 Tarımsal amaçlı örgütlere katılım

Tarımsal amaçlı örgütlere katılım, pazarlık gücünün artması, maliyetlerin azaltılması, bilgi ve eğitim desteği, finansman ve kredi kolaylıkları, pazar erişimi ve rekabet avantajı sağlama, hukuki destek, kaynak ve altyapı paylaşımı gibi birçok konuda çiftçilere hem ekonomik hem de sosyal açıdan fayda sağlaması bakımından önemlidir. Bu sebeple çiftçilerin tarımsal amaçlı örgütlere katılımının ne düzeyde olduğunun gösterilmesi tez çalışması için önem arz etmektedir.

Genç çiftçilerin tarımsal amaçlı örgütlere katılımını gösteren veriler Çizelge 5.14'te verilmiştir.

Çizelge 5.14 Örgütlenme durumu

	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	n	%	N	%
Tarımsal amaçlı örgüt üyeliği						
Evet	15	10,6	29	22,3	44	16,2
Hayır	127	89,4	101	77,7	228	83,8
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Birden fazla tarımsal amaçlı örgüte üye olma						
Evet	5	33,3	18	62,1	23	52,3
Hayır	10	66,7	11	37,9	21	47,7
Toplam	15	100,0	29	100,0	44	100,0
Üye olunan tarımsal amaçlı örgüt						
Tarım Kredi Kooperatifi	9	60,0	14	48,3	23	52,3
Sulama Birliği	3	20,0	17	58,6	20	45,5
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	7	46,7	4	13,8	11	25,0
Pancar Ekicileri Kooperatifi	-	-	7	24,1	7	15,9
Yetiştirici Birlikleri	1	6,7	4	13,8	5	11,4
Ziraat Odası	-	-	1	3,5	1	2,3

Herhangi bir tarımsal amaçlı örgüte üye olanların oranı her iki ilde de olmayanlara göre daha düşük çıkmış olup, bu oran Antalya’da %10,6 Iğdır’da ise %22,3 seviyesindedir. Birden fazla tarımsal amaçlı örgüte üye olanların oranı Iğdır’da Antalya’ya göre daha yüksek olup, bu oran Iğdır için %62,1 Antalya için %33,3’tür. En fazla üye olunan tarımsal amaçlı örgütler ise sırasıyla; Tarım Kredi Kooperatifi, Sulama Birliği, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Pancar Ekicileri Kooperatifi, Yetiştirici Birlikleri ve Ziraat Odası’dır. Araştırma alanından edinilen bilgilere göre tarımsal amaçlı örgütlere üyeliğin düşük çıkmasının sebebi aile büyüklerinin üyeliği sebebiyle kendilerinin üye olmaya gereksinim duymamalarıdır.

5.2 Tarımsal Faaliyetle İlgili Bulgular

5.2.1 Arazi varlığı

Arazi varlığı tarımsal üretimi doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Büyük arazilerde geniş ölçekli üretim yapılabilmesi, makineleşmeyi kolaylaştırarak verimliliğin artması, birim maliyetin düşmesi, ürün çeşitlendirmesinin yapılabilmesi gibi faktörlerle çiftçilerin daha fazla gelir elde etmelerine olanak tanır ve gelir kaynaklarını çeşitlendirir. Öte yandan, küçük arazilere sahip çiftçilerde tarımsal gelir genellikle daha düşük kalmaktadır. Gelir düzeyini ve dolayısıyla da yaşam memnuniyetini etkileyebilecek faktörlerden biri olması nedeniyle arazi varlığının ortaya konması tez çalışması için önem taşımaktadır. Bu amaçla genç çiftçilerin tarımsal üretim için kullandıkları arazi varlıkları sorulmuş ve Çizelge 5.15’te verilmiştir. Antalya’da görüşülen çiftçilerin %54,9’unun 10 dekardan az, %15,5’inin 11-25 dekar arası arazisi bulunmaktadır. Iğdır’da ise çiftçilerin %28,5’i 26-50 dekar arası, %23,1’i 11-25 dekar arası arazisi bulunmaktadır. 51 dekardan fazla arazisi olanların oranı Antalya’da %2,1 Iğdır’da ise %20 olup, arazim yok diyen çiftçilerin oranı ise Antalya’da %23,9 Iğdır’da ise %19,2’dir. Arazisi olmayan çiftçilerin büyük çoğunluğu tarımsal üretime elverişli arazilerinin olmamasından ötürü ortakçılık veya kiracılık yaptığını beyan etmiştir.

Çizelge 5.15 Arazi varlığı

Arazi varlığı	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Arazisi yok	34	23,9	25	19,2	59	21,7
10 dekardan az	78	54,9	12	9,2	90	33,1
11-25 dekar arası	22	15,5	30	23,1	52	19,1
26-50 dekar arası	5	3,5	37	28,5	42	15,4
51-100 dekar arası	2	1,4	13	10,0	15	5,5
100 dekardan fazla	1	0,7	13	10,0	14	5,2
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Antalya’da çiftçilerin büyük çoğunluğunun 10 dekardan az, Iğdır’da ise 11 dekardan fazla olması iki ilin birbirinden farklılık gösteren coğrafi koşulları sebebiyle olduğu söylenebilir. Bu noktada arazi büyüklüğü tarımsal üretimden elde edilecek gelir için tek başına bir kriter olmayıp, toprak verimliliği ve üretimi yapılan ürünün pazar değeri gibi konular öne çıkmaktadır.

5.2.2 Traktör ve ekipman varlığı

Toprağı sürme, ekim, sulama, ilaçlama, hasat gibi birçok işlemi kolaylaştırarak iş gücünü azaltması ve zaman kazandırması sebebiyle traktör tarımsal üretimde en önemli araçlardan biridir. Bu sebeple görüşülen çiftçilerin tarımsal işlerde kullanılmak üzere traktör ve buna bağlı ekipmanları olup olmadığı sorulmuş ve Çizelge 5.16’da gösterilmiştir. Antalya’da çiftçilerin %57’sinin Iğdır’da ise çiftçilerin %30’unun traktörünün ve traktör ekipmanlarının olmadığı sonucuna varılmıştır.

Iğdır ve Antalya’da traktör ve buna bağlı ekipmanlara sahip olma oranlarının birbirinden farklılık göstermesinde maddi yeterliliğin dışında üretim deseni, arazi büyüklüğü ve arazi sahipliği gibi etkenlerin varlığından söz edilebilir. Nitekim küçük seralarda tarımsal üretim yapan Antalya’da çiftçilerin traktör ihtiyacının olmadığı araştırma alanında çiftçilerden edinilen bilgiler arasındadır.

Çizelge 5.16 Traktör ve buna bağlı ekipman varlığı

Traktör ve ekipman varlığı	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	61	43,0	91	70,0	152	55,9
Hayır	81	57,0	39	30,0	120	44,1
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

5.2.3 İşletme tipi

Görüşülen çiftçilerin işletmelerinde hangi tür üretim yaptıklarını gösteren bilgiler Çizelge 5.17’de verilmiştir. Antalya’da çiftçilerin %82,4’ü bitkisel üretim, %16,9’u hem bitkisel hem hayvansal üretim yapmaktadır. İğdır’da çiftçilerin %53,1’i bitkisel üretim, %45,4’ü hem bitkisel hem hayvansal üretim yapmaktadır.

Çizelge 5.17 İşletme tipi

İşletme tipi	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Bitkisel üretim	117	82,4	69	53,1	186	68,4
Hayvansal üretim	1	0,7	2	1,5	3	1,1
Karma	24	16,9	59	45,4	83	30,5
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Her iki ilde de yalnızca hayvansal üretim yapan çiftçilerin sayısı oldukça az olup, bunun nedeni hayvancılık için gereken yem masraflarının işletme dışından karşılanmasının oldukça yüksek maliyetli olmasından kaynaklıdır.

Bitkisel üretim faaliyetleri

Çiftçilerin gerçekleştirdiği bitkisel üretim faaliyetleri Çizelge 5.18’de gösterilmiş olup, birden fazla çeşit üründe bitkisel üretim yapmakta olan genç çiftçilerin ne büyüklükte bir

arazide üretim yaptığı; faaliyet kolları altında değerlendirilerek Çizelge 5.19’da verilmiştir.

Antalya’da bitkisel üretim yapan çiftçilerin %61’i seracılık, %58,2’si sebzeçilik, %10,6’sı tarla ve yem bitkileri, %5,7’si meyvecilik yapmaktadır. Iğdır’da ise %92,2’si tarla ve yem bitkileri, %24,2’si meyvecilik, %9,4’ü sebzeçilik, %2,3’ü seracılık yapmaktadır.

Çizelge 5.18 Bitkisel üretim faaliyet kolu

	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Tarla ve yem bitkileri	15	10,6	118	92,2	133	49,4
Meyvecilik	8	5,7	31	24,2	39	14,5
Sebzeçilik	82	58,2	12	9,4	94	34,9
Seracılık	86	61,0	3	2,3	89	33,1

*Birden fazla üretim faaliyeti yapılmaktadır.

Antalya’da yaygın olarak yapılan seracılıkta üretim yapılan arazi büyüklüklerine bakıldığında %90,7’sinin 10 dekardan az, %8,1’inin 11-25 dekar arası olduğu; bir diğer yaygın üretim faaliyeti olan sebzeçilikte ise %86,6’sının 10 dekardan az, %12,2’sinin 11-25 dekar arası olduğu görülmektedir. Görece daha az olan tarla ve yem bitkileri üretiminde çiftçilerin %53,3’ünün 10 dekardan az, %40’ının 26-50 dekar arası, meyvecilikte ise çiftçilerin %50’sinin 10 dekardan az, %37,5’inin 11-25 dekar arası arazilerde üretim faaliyetini sürdürdüğü Çizelge 5.19’da görülmektedir.

Iğdır’da yaygın olarak yapılan bitkisel üretim faaliyet kolu tarla ve yem bitkileri üretimi ile meyveciliktir. Tarla ve yem bitkileri üretimi yapan çiftçilerin %33,1’inin 11-25 dekar arası, %26,3’ünün 26-50 dekar arası, %23,7’sinin 51 dekardan fazla %16,9’unun 10 dekardan az; meyvecilikte ise %61,3’ünün 10 dekardan az, %22,6’sının 11-25 dekar arası arazilerde üretim faaliyetini sürdürdüğü Çizelge 5.19’da görülmektedir. Görece daha az olan sebzeçilikte çiftçilerin %58,3’ünün 10 dekardan az, %41,7’sinin 26-50 dekar arası,

seracılıkta ise tamamının 10 dekardan az alanda üretim faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir.

Çizelge 5.19 Bitkisel üretim faaliyetine göre arazi varlığı

	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Tarla ve Yem Bitkileri						
10 dekardan az	8	53,3	20	16,9	28	21,1
11-25 dekar arası	-	-	39	33,1	39	29,3
26-50 dekar arası	6	40,0	31	26,3	37	27,8
51 dekardan fazla	1	6,7	28	23,7	29	21,8
Toplam	15	100,0	118	100,0	133	100,0
Meyvecilik						
10 dekardan az	4	50,0	19	61,3	23	59,0
11-25 dekar arası	3	37,5	7	22,6	10	25,6
26-50 dekar arası	1	12,5	2	6,4	3	7,7
51 dekardan fazla	-	-	3	9,7	3	7,7
Toplam	8	100,0	31	100,0	39	100,0
Sebzecilik						
10 dekardan az	71	86,6	7	58,3	78	83,0
11-25 dekar arası	10	12,2	5	41,7	15	15,9
26 dekardan fazla	1	1,2	-	-	1	1,1
Toplam	82	100,0	12	100,0	94	100,0
Seracılık						
10 dekardan az	78	90,7	3	100,0	81	91,0
11-25 dekar arası	7	8,1	-	-	7	7,9
26 dekardan fazla	1	1,2	-	-	1	1,1
Toplam	86	100,0	3	100,0	89	100,0

*Birden fazla üretim faaliyeti yapılmaktadır.

Hayvansal üretim faaliyetleri

Görüşülen çiftçilere “Hayvansal üretim amacıyla ya da hane halkı ihtiyaçları için sahip olduğunuz çiftlik hayvanları var mı?” sorusu yöneltilmiş ve bulgular Çizelge 5.20’de sunulmuştur.

Çizelge 5.20 Hayvansal üretim faaliyeti

	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Hayvan varlığı						
Evet	74	52,1	90	69,2	164	60,3
Hayır	68	47,9	40	30,8	108	39,7
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Hayvansal üretim faaliyeti						
Büyükbaş hayvancılık	3	4,1	50	55,6	53	32,3
Küçükbaş hayvancılık	24	32,4	34	37,8	58	35,4
Kümes hayvancılığı	68	91,9	40	44,4	108	65,9

*Birden fazla üretim faaliyeti yapılmaktadır.

Antalya’da çiftçilerin %52,1’i Iğdır’da %69,2’si hayvansal üretim veya hane halkı tüketimi için çiftlik hayvanlarına sahip olduğunu belirtmiştir. Evet yanıtı verenlerin birden fazla çeşitte çiftlik hayvanlarına sahip olması sebebiyle hayvansal üretim faaliyetinin Antalya’da %91,9’unun kümes, %32,4’ünün küçükbaş, %4,1’inin büyükbaş hayvanı olduğu; Iğdır’da ise %55,6’sının büyükbaş, %37,8’inin küçükbaş, %44,4’ünün kümes hayvanı olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.21’te hayvansal üretim faaliyetlerine göre hayvan varlığı gösterilmektedir. Antalya’da büyükbaş hayvan varlığına bakıldığında çiftçilerin %66,7’sinin 1-10 baş arası, %33,3’ünün 26 baş ve üzeri; küçükbaş hayvan varlığında çiftçilerin %54,2’sinin 11-25 baş arası, %33,3’ünün 26 baş ve üzeri, %12,5’inin 1-10 baş arası; kümes hayvanı varlığında ise çiftçilerin %67,6’sının 11-25 adet arası, %16,2’sinin 26 adet ve üzeri, %16,2’sinin 1-10 adet arası hayvanı olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.21 Hayvansal üretim faaliyetine göre hayvan varlığı

	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Büyükbaş hayvancılık						
1-10 baş arası	2	66,7	29	58,0	31	58,5
11-25 baş arası	-	-	12	24,0	12	22,6
26 baş ve üzeri	1	33,3	9	18,0	10	18,9
Toplam	3	100,0	50	100,0	53	100,0
Küçükbaş hayvancılık						
1-10 baş arası	3	12,5	12	35,3	15	25,9
11-25 baş arası	13	54,2	6	17,6	19	32,8
26 baş ve üzeri	8	33,3	16	47,1	24	41,3
Toplam	24	100,0	34	100,0	58	100,0
Kümes hayvancılığı						
1-10 adet arası	11	16,2	11	27,5	22	20,4
11-25 adet arası	46	67,6	16	40,0	62	57,4
26 adet ve üzeri	11	16,2	13	32,5	24	22,2
Toplam	68	100,0	40	100,0	108	100,0

*Birden fazla üretim faaliyeti yapılmaktadır.

İğdır’da ise büyükbaş hayvan varlığına bakıldığında çiftçilerin %58’inin 1-10 baş arası, %24’ünün 11-25 baş arası, %18’inin 26 baş ve üzeri; küçükbaş hayvan varlığında çiftçilerin %47,1’inin 26 baş ve üzeri, %35,3’ünün 1-10 baş arası, %17,6’sının 11-25 baş arası; kümes hayvanı varlığında ise çiftçilerin %40’ının 11-25 adet arası, %32,5’inin 26 adet ve üzeri, %27,5’inin 1-10 adet arası hayvanı olduğu görülmektedir.

5.2.4 Tarımsal danışmanlık

Görüşülen çiftçilere tarımsal danışmanlık hizmeti alıp almadığı, hizmet alıyorsa tarım danışmanını yeterli bulup bulmadığı, hizmet almıyorsa bunun nedenleri sorulmuş olup bulgular Çizelge 5.22’te sunulmuştur.

Görüşülen tüm çiftçiler arasında tarımsal danışmanlık hizmeti alanların oranı %3,7'dir. Danışmanlık hizmeti alan çiftçilere tarım danışmanını pratik olarak yeterli bulup bulmadığı sorulmuş, %70'i pratik olarak yeterli bulduğunu aktarmıştır. Tarımsal danışmanlık hizmeti almayanlara gerekçeleri sorulduğunda %55,7'si gerek görmediğini, %27,1'i tarım danışmanına ihtiyaç duymadığını, %7,6'sı danışmanlık hizmetinin ücretli olması sebebiyle hizmet almadığını, %5'i danışmanlık hizmetini ücretsiz olarak ziraat odası veya zirai ilaç bayisinden alabildiğini, %4,6'sı ise böyle bir iş ya da hizmetten haberi olmadığını belirtmiştir.

Çizelge 5.22 Tarımsal danışmanlık

	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Tarımsal danışmanlık alma						
Evet	5	3,5	5	3,8	10	3,7
Hayır	137	96,5	125	96,2	262	96,3
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Evetse yeterli buluyor musunuz?						
Evet	3	60,0	4	80,0	7	70,0
Hayır	2	40,0	1	20,0	3	30,0
Toplam	5	100,0	5	100,0	10	100,0
Hayırsa neden?						
Gerek görmüyorum	67	48,9	79	63,2	146	55,7
İhtiyacım yok	47	34,3	24	19,2	71	27,1
Ücretli olduğu için	12	8,8	8	6,4	20	7,6
Danışmanlık hizmetini ücretsiz olarak ziraat odası/zirai ilaç bayisinden alabiliyorum	10	7,3	3	2,4	13	5,0
Böyle bir iş/hizmet/kışiden haberim yok	1	0,7	11	8,8	12	4,6
Toplam	137	100,0	125	100,0	262	100,0

5.2.5 Yenilikçilik

Yenilikçilik, tarımda verimliliği, sürdürülebilirliği ve kaliteyi artıran bir güçtür. Yenilikçi uygulamalar tarımsal üretimde verimi artırırken maliyetleri düşürmeye, çiftçilerin değişen koşullara uyum sağlamasına ve pazar taleplerini karşılmasına yardımcı olmaktadır. Çiftçilerin yenilikçilik düzeyinin dolaylı yoldan gelirlerini etkileyen faktörler arasında yer aldığı söylenebilir. Bu amaçla tez çalışması için önem arz etmektedir.

Görüşülen çiftçilere öğrendiğiniz yeni bir bilgi ya da tekniği tarımsal üretimde uygular mısınız diye sorulmuş ve Çizelge 5.23'te gösterilmiştir. Antalya'da çiftçilerin %14,1 Iğdır'da ise %60,8'i öğrendiğim yeni bir bilgi ya da tekniği uygulamaya yanıt vermiştir.

Çizelge 5.23 Yenilikçilik

Yeni bilgi ve tekniği uygulama	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	20	14,1	79	60,8	99	36,4
Hayır	122	85,9	51	39,2	173	63,6
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Her iki il arasında yenilikçilik açısından bu kadar büyük oransal bir fark olmasının sebepleri arasında Iğdır'da toprak tuzluluğu ve benzeri nedenlerle görece daha verimsiz ve sorunlu topraklar sebebiyle öğrenilen yeni bir bilgi ya da tekniğin kendilerine fayda sağlayacağına inanmaları ve dolayısıyla yeniliğe daha açık olmaları söylenebilir.

5.2.6 Desteklerden yararlanma

Görüşülen çiftçilere Tarım ve Orman Bakanlığı'nın vermiş olduğu tarımsal üretim desteklerinden yararlanma durumu sorulmuştur. Antalya'da çiftçilerin %37,3'ü Iğdır'da ise %66,2'si tarımsal üretim desteklerinden yararlandığını ifade etmiş olup bulgular Çizelge 5.24'te sunulmuştur.

Tarımsal desteklerden yararlananların oranının bu kadar az olmasının sebeplerinin kiracılık ya da ortakçılık yapan çiftçilerin kira sözleşmesi ile desteklerden yararlanabileceği bilgisine sahip olmaması ve destek miktarını az buldukları için başvurmayaya değer bulmadıkları sahadan edinilen bilgiler arasındadır. Desteklerden yararlanan çiftçilere destek miktarının yeterli olup olmadığı sorulduğunda Antalya'daki çiftçilerin tamamı, Iğdır'daki çiftçilerin ise %91,9'u yetersiz bulduğunu aktarmıştır. Tarımsal üretim desteklerini yetersiz bulan çiftçilere "Sizce destek miktarı ne kadar olmalı?" sorusu yöneltilmiş %34,8'i şu an verilen destek miktarının en az 2 katı olmalı, %32,6'sı şu an verilen destek miktarının 3 katından daha fazla olmalı yanıtını vermiştir.

Çizelge 5.24 Desteklerden yararlanma

Destekten yararlanma	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	53	37,3	86	66,2	139	51,1
Hayır	89	62,7	44	33,8	133	48,9
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Destek miktarı yeterli miydi?						
Evet	-	-	7	8,1	7	5,0
Hayır	53	100,0	79	91,9	132	95,0
Toplam	53	100,0	86	100,0	139	100,0
Yeterli değilse ne kadar olmalı?						
En az yüzde 30 daha fazla olmalı	7	13,2	1	0,8	8	6,1
En az yüzde 50 daha fazla olmalı	14	26,4	7	5,4	21	15,9
En az 2 katı olmalı	9	17,0	37	28,5	46	34,8
En az 3 katı olmalı	1	1,9	13	10,0	14	10,6
3 kattan daha fazla artmalı	22	41,5	21	16,2	43	32,6
Toplam	53	100,0	79	100,0	102	100,0
Destek türü (Birden fazla destekten yararlanılmıştır)						
Alan bazlı	44	83,0	58	67,4	102	73,4
Fark ödemesi	33	62,3	40	46,5	73	52,5
Biyolojik mücadele	1	1,9	5	5,8	6	4,3
Diğer destekler	2	3,8	42	48,8	44	31,7

Çiftçilerin hangi desteklerden yararlandıklarına bakıldığında birden fazla destekten yararlandıkları görülmüştür. Destek türü TOB'un tarımsal destekler sınıflandırmasına göre yapılmış olup, araştırma alanında karşılaşılan destekler aşağıdaki gibidir.

- ✓ Alan Bazlı Destekler: Mazot, Gübre ve Toprak Analizi Desteği
- ✓ Fark Ödemesi Destekleri: Anaç Koyun Keçi Desteği, Arıcılık Desteği, Besilik Erkek Sığır Desteği, Buzağı Desteği, Hayvan Başı Ödeme, Süt Primi, Yem Bitkileri
- ✓ Biyolojik ve Biyoteknik Mücadele Desteği: Örtüaltı Paket Toplamı
- ✓ Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler: Yurtiçi Sertifikalı Tohum Kullanımı, Sera Kurulum ve Yenileme Hibesi.

Antalya’da tarımsal desteklerden yararlanan çiftçilerin %83’ü alan bazlı desteklerden, %62,3’ü fark ödemesi desteklerinden, %1,9’u biyolojik mücadele desteklerinden ve %3,8’i diğer desteklerden yararlanmıştır. Iğdır’da ise tarımsal desteklerden yararlanan çiftçilerin %67,4’ü alan bazlı desteklerden, %46,5’i fark ödemesi desteklerinden, %5,8’i biyolojik mücadele desteklerinden ve %48,8’i diğer desteklerden yararlanmıştır.

Çizelge 5.25’te ise tarımsal üretim desteklerinin dışında 2016-2018 yılları arasında 3 yıl süre ile uygulanan GÇPD’den yararlanma durumları gösterilmektedir. Görüşülen çiftçilerin %97,8’i bu destekten yararlanmadığını belirtmiştir. GÇPD’den yararlanmama sebepleri arasında çiftçilerin %50,4’ü “Haberim olmadı.”, %20,3’ü “Gerek görmedim.”, %15,8’i “Başvurdum ancak kabul edilmedi.” yanıtını vermiştir. Bunların dışında bürokratik işlemlerin fazla olması sebebiyle başvurmama, verilen destek miktarını yetersiz bulma ve başvuru süresini kaçırma gibi sebepler de bulunmaktadır.

Çizelge 5.25 GÇPD'den yararlanma

GÇPD'den yararlanma	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	2	1,4	4	3,1	6	2,2
Hayır	140	98,6	126	96,9	266	97,8
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Hayırsa sebebi?						
Haberim olmadı	80	57,1	54	42,9	134	50,4
Gerek/ihtiyaç görmedim	32	22,9	22	17,5	54	20,3
Başvurdum ancak kabul edilmedi	12	8,6	30	23,8	42	15,8
Bürokratik işlemlerin fazlalığı	9	6,4	6	4,8	15	5,6
Verilen destek miktarını azdı	7	5,0	7	5,6	14	5,3
Başvuru süresini kaçırdım	-	-	7	5,6	7	2,6
Toplam	140	100,0	126	100,0	266	100,0

Genç çiftçilere Tarım ve Orman Bakanlığı'nın son yıllarda vermiş olduğu destekler hakkındaki fikirleri sorulmuş ve bulgular Çizelge 5.26'da sunulmuştur.

Çizelge 5.26 TOB destekleri hakkındaki düşünceler

	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Fikrim/ yorumum yok.	41	28,9	30	23,1	71	26,1
Yetersiz, verilen desteğin bir faydası yok.	20	14,1	36	27,7	56	20,6
Arazi sahibi olmayan kişiler (kiracı, ortakçı, tapu devri aile tarafından yapılmamış vb.) desteklerden yararlanamıyor, bu sorun düzeltilmeli.	41	28,9	7	5,4	48	17,6
Amaca yönelik değil; destekleri bu şekilde vermek yerine, ucuz kredi, alım garantisi, rekabet gücü vb. konularda yardımcı olmalı.	24	16,9	22	16,9	46	16,9
Yetersiz, girdi masraflarını bile karşılamaya yetmiyor.	11	7,7	18	13,8	29	10,7
Yetersiz ama hiç yoktan iyidir.	3	2,1	6	4,6	9	3,3
Yeterli	-	-	7	5,4	7	2,6
Bürokratik işlemleri fazla buluyorum.	2	1,4	4	3,1	6	2,2
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Görüşülen çiftçilerin iki il ortalamasında %26,1'i "Fikrim ya da yorumum yok.", %20,6'sı "Yetersiz, verilen desteğin bir faydası yok.", %17,6'sı "Arazi sahibi olmayan kişiler (kiracı, ortakçı, tapu devri aile tarafından yapılmamış vb.) desteklerden yararlanamıyor, bu sorun düzeltilmeli.", %16,9'u "Amaca yönelik değil; destekleri bu şekilde vermek yerine, ucuz kredi, alım garantisi, rekabet gücü vb. konularda yardımcı olmalı.", %10,7'si "Yetersiz, girdi masraflarını bile karşılamaya yetmiyor." yanıtını vermiştir.

Bu yanıtların dışında "Yetersiz ama hiç yoktan iyidir.", "Yeterli." ve "Bürokratik işlemleri fazla buluyorum." da verilen yanıtlar arasındadır.

5.2.7 Tarımsal üretimde karşılaşılan sorunlar

Genç çiftçilere tarımsal üretimde herhangi bir sorunla karşılaşmış ve karşılaşmadıkları ve sorun yaşadığını belirten çiftçilere bu sorunların neler olduğu sorulmuş olup bulgular Çizelge 5.27'de verilmiştir. Antalya'da çiftçilerin %92,3'ü Iğdır'da ise çiftçilerin %95,4'ü tarımsal üretimde sorun yaşadığını belirtmiştir.

Çizelge 5.27 Tarımsal üretimde karşılaşılan sorunlar

	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Tarımsal üretimde herhangi bir sorun yaşıyor musunuz?						
Evet	131	92,3	124	95,4	255	93,8
Hayır	11	7,7	6	4,6	17	6,2
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Sorun türü (Birden fazla yanıt alınmıştır.)						
Girdi temini/pahalılığı	130	99,2	102	82,3	232	91,0
Nakdi sermaye	104	79,4	60	48,4	164	64,3
Satış- pazarlama	75	57,3	75	60,5	150	58,8
İşgücü yetersizliği	101	77,1	49	39,5	150	58,8
Teknik bilgiye erişim	-		2	1,6	2	0,8

Tarımsal üretimde birden fazla sorun yaşadığını aktaran genç çiftçilerin en sık karşılaştıkları sorun Antalya’da %99,2 ve Iğdır’da %82,3 oranında girdi temini ve girdi fiyatlarının yüksekliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunu Antalya’da %79,4 ile nakdi sermaye, %77,1 ile işgücü yetersizliği, %57,3 ile satış – pazarlama sorunu izlemektedir. Iğdır’da ise %60,5 ile satış – pazarlama, %48,4 ile nakdi sermaye, %39,5 ile işgücü yetersizliği ve %1,6 ile teknik bilgiye erişim sorunu izlemektedir.

5.3 Yaşam Memnuniyeti Bulguları

Genç çiftçilerin yaşam memnuniyeti ile ilgili bulgular daha önce yapılan çalışmalardan yola çıkılarak maddi durum, ev memnuniyeti, çevre memnuniyeti, eğitim memnuniyeti, sağlık memnuniyeti, ulaşım memnuniyeti ve güvenlik, kültürel tüketim ve ilişkiler, kırsal yaşam ilgisi, genel yaşam memnuniyeti ve iş doyumunu başlıkları altında ele alınmıştır.

5.3.1 Ekonomik durum

Görüşülen çiftçilerin ekonomik durumları, borç varlığı ile ekonomik durumunu nasıl algıladığı ve değerlendirdiği soruları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Herhangi bir kişiye ya da kuruma borcunuz var mı sorusu genç çiftçilere yöneltilmiş ve borcu olduğunu söyleyenler için borcun türünün ne olduğu Çizelge 5.28’de gösterilmiştir.

Antalya’da çiftçilerin %82,4’ü Iğdır’da ise %73,1’i herhangi bir kişiye ya da kuruma borcu olduğunu ifade etmiştir. Birden fazla kişi ya da kuruma borcu olduğunu ifade eden çiftçiler bulunmakta olup, Antalya’da çiftçilerin %65,8’inin bankaya, %25,6’sının yakın çevresine, %25,6’sının fide, ilaç veya gübre bayisine, %20,5’inin ise komisyoncu ya da tüccara borcu olduğunu bildirmiştir. Iğdır’da ise çiftçilerin %83,2’si bankaya, %23,2’si yakın çevresine, %23,2’si fide, ilaç veya gübre bayisine, %9,5’i ise komisyoncu veya tüccara borcu olduğunu bildirmiştir. Bunların dışında düşük oranlarda da olsa kooperatif, Ziraat Odası ya da birliklere ve kamuya borcu olduğunu ifade eden çiftçiler de bulunmaktadır.

Çizelge 5.28 Borçluluk durumu

	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Borcu var mı?						
Evet	117	82,4	95	73,1	212	77,9
Hayır	25	17,6	35	26,9	60	22,1
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Borcun türü (<i>Birden fazla yanıt alınmıştır.</i>)						
Banka	77	65,8	79	83,2	156	73,6
Yakın çevre	30	25,6	22	23,2	52	24,5
Fide-ilaç-gübre bayii	30	25,6	22	23,2	52	24,5
Komisyoncu-tüccar	24	20,5	9	9,5	33	15,6
Kooperatif- Ziraat Odası- birlik	3	2,6	7	7,4	10	4,7
Kamu	2	1,7	1	1,1	3	1,4

Yaşam memnuniyeti bireyin kendi belirlediği kriterlere göre yaşamını değerlendirmesi sonucunda duyduğu doyum olarak tanımlanmakta olduğundan, bireyin gelir ve borç gibi ekonomik durum unsurlarının yanında ekonomik durumunu nasıl algıladığı ve değerlendirdiği de yaşam memnuniyeti kapsamında ele alınması gereken hususlardan olup, tez çalışması için önem arz etmektedir. Bu amaçla çiftçilerin ekonomik durumlarını ve refahını nasıl değerlendirdiği Çizelge 5.29’da gösterilmiştir.

Çiftçilere “Rahatça geçinmeye yeter miktarda gelir elde ediyor musunuz?” ve “Yaşadığınız yerde rahatça bir yaşam sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğunuz gelir ne kadardır?” soruları yöneltilmiş ve çiftçilerin %59,2’si rahatça geçinmeye yeter miktarda gelir elde etmediğini ifade etmiştir. Antalya’da rahatça bir yaşam sürdürebilmek için çiftçilerin %66,2’si 10.001- 20.000 TL arasında bir gelire %14,8’i 20.001- 30.000 TL arasında bir gelire ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir. İğdır’da ise rahatça bir yaşam sürdürebilmek için çiftçilerin %60,8’i 10.001- 20.000 TL arasında bir gelire %23,1’i 20.001- 30.000 TL arasında bir gelire ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Çizelge 5.29 Kişisel ekonomik durum ve refah değerlendirilmesi

Geçinmeye yeter gelir elde ediyor mu?	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	58	40,8	53	40,8	111	40,8
Hayır	84	59,2	77	59,2	161	59,2
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
İhtiyaç duyulan gelir						
10.000 TL ve daha az	18	12,7	13	10,0	31	11,4
10.001- 20.000 TL	94	66,2	79	60,8	173	63,6
20.001- 30.000 TL	21	14,8	30	23,1	51	18,8
30.001- 50.000 TL	5	3,5	8	6,2	13	4,8
50.000 TL ve daha fazla	4	2,8	-	-	4	1,5
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Köye göre gelir seviyesi karşılaştırması						
Düşük	63	44,4	46	35,4	109	40,1
Orta	75	52,8	77	59,2	152	55,9
Yüksek	4	2,8	7	5,4	11	4,0
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Gelir ve refah değişimi						
Daha iyiye gitti.	33	23,2	33	25,4	66	24,3
Daha kötüye gitti.	89	62,7	72	55,4	161	59,2
Hayır, değişiklik olmadı.	20	14,1	25	19,2	45	16,5
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Çiftçilere “Köyünüzü gelir seviyesi bakımından düşük, orta ve yüksek gelirliler olarak gruplara ayırsanız, siz bu grupların hangisinde yer alırsınız?” sorusu yöneltilmiş ve görüşülen çiftçilerin Antalya’da %44,4’ü İğdır’da %35,4’ü kendini düşük gelirliler olarak gördüğünü ifade etmiştir. Yüksek gelirliler olduğunu düşünen çiftçilerin oranı her iki ilde de düşük seviyelerdedir.

“Son 5 yılda gelir ve refahınızda bir değişiklik oldu mu?” sorusu da çiftçilere yöneltilen maddi durum soruları arasındadır. Antalya’da çiftçilerin %62,7’si gelir ve refah seviyelerinin daha kötüye gittiğini, %23,2’si daha iyiye gittiğini, %14,1’i gelir ve refah

seviyelerinde bir değişiklik olmadığını belirtmiştir. Iğdır’da ise %55,4’ü gelir ve refah seviyelerinin daha kötüye gittiğini, %25,4’ü gelir ve refah seviyelerinin daha iyiye gittiğini, %19,2’si gelir ve refah seviyelerinde bir değişiklik olmadığını belirtmiştir.

5.3.2 Ev memnuniyeti

Genç çiftçilere yaşadıkları evle ilgili memnun olmadıkları durum veya koşullar sorulmuş ve Çizelge 5.30’da verilmiştir. Görüşülen çiftçilerden alınan cevaplar doğrultusunda çiftçilerin evleri ile ilgili en fazla sorun yaşadığı konular ısınma, çatı rutubet ve nem gibi sorunlar, küçük olması, şehir suyu şebekesi ve kanalizasyon gibi altyapı sorunları, kalabalık olması, kendine ait bir odası olmaması ve internet bağlantısının olmaması ve/veya zayıf olması olarak sıralanabilir.

Çizelge 5.30 Ev memnuniyeti

Ev memnuniyeti	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	87	61,3	57	43,8	144	52,9
Hayır	55	38,7	73	56,2	128	47,1
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Sorunlar (<i>Birden fazla yanıt alınmıştır.</i>)						
Isıtma/serinletme sorunu	34	61,8	45	61,6	79	61,7
Çatı, rutubet, nem vb. sorunlar	28	50,9	10	13,7	38	29,7
Küçük olması	19	34,5	7	9,6	26	20,3
Şehir suyu şebekesi, kanalizasyon vb. altyapı sorunları	4	7,3	17	23,3	21	16,4
Kalabalık olması	11	20,0	8	10,9	19	14,8
Kendime ait bir odamın olmaması	11	20,0	6	8,2	17	13,3
İnternet bağlantısının olmaması/zayıf olması	5	9,1	9	12,3	14	10,9

Her iki il için de çiftçilerin evleriyle ilgili yaşadığı sorunlar farklı önem seviyesindedir. Hem Antalya hem de Iğdır için karşılaşılan en önemli sorun ısıtma ve/veya serinletme sorunu olup, bu oran Antalya’da %61,8 Iğdır’da ise %61,6’dır. Doğalgaz altyapısının

olmaması, köy evlerinin dış cephe yetersizliği, kış koşullarında ısıtmanın yaz koşullarında serinletmenin zor ve pahalı olması çiftçiler tarafından aktarılan bilgiler arasındadır. Antalya’da çatı, rutubet ve nem gibi sorunlar %50,9 ile ikinci sırada yer alırken bunu %34,5 ile küçük olması izlemektedir. Iğdır’da ise şehir suyu şebekesi ve kanalizasyon gibi altyapı sorunları %23,3 ile ikinci sırada yer alırken bunu %13,7 ile çatı, rutubet ve nem gibi sorunlar izlemektedir.

5.3.3 Çevre memnuniyeti

Genç çiftçilere yaşadıkları çevreyle ilgili memnun olmadıkları durum veya koşullar sorulmuş ve bulgular Çizelge 5.31’de verilmiştir.

Çizelge 5.31 Çevre memnuniyeti

Çevre memnuniyeti	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	44	31,0	33	25,4	77	28,3
Hayır	98	69,0	97	74,6	195	71,7
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Sorunlar (Birden fazla yanıt alınmıştır.)						
Boş zaman geçirilebilecek yerlerin yetersizliği	49	50,0	41	42,3	90	46,2
Kanalizasyon altyapısı sorunu	47	48,0	37	38,1	84	43,1
Telefon/internet şebekelerinin yetersizliği	27	27,6	20	20,6	47	24,1
Sağlık olanaklarının kısıtlılığı	21	21,4	19	19,6	40	20,5
Eğitim olanaklarının yetersizliği	29	29,6	10	10,3	39	20,0
Ulaşım olanaklarının kısıtlı olması	18	18,4	18	18,6	36	18,5
Elektrik, su gibi altyapı sorunları	16	16,3	16	16,5	32	16,4
İş imkanlarının kısıtlılığı	3	3,1	29	29,9	32	16,4
Hava/çevre kirliliği	3	3,1	14	14,4	17	8,7
Sinema, tiyatro gibi kültürel olanakların kısıtlılığı	6	6,1	5	5,2	11	5,6
Temel ihtiyaçların giderilmesi için pazar / market sıkıntısı	8	8,2	-	-	8	4,1
Diğer (Göç alma, çocuk parkı kreş vb. eksiklikler)	2	2,0	-	-	2	1,0

Görüşülen çiftçilerden alınan cevaplar doğrultusunda çiftçilerin çevreleri ile ilgili en fazla sorun yaşadığı konular boş zaman geçirilecek yerlerin yetersizliği, kanalizasyon altyapısında yaşanan sorunlar, telefon/internet şebekelerinin yetersizliği, sağlık olanaklarının kısıtlı olması, eğitim olanaklarının kısıtlı olması, ulaşım olanaklarının kısıtlı olması, elektrik ve su gibi altyapı sorunları, iş imkanlarının kısıtlılığı, hava ve/veya çevre kirliliği, sinema tiyatro gibi kültürel olanakların kısıtlılığı, temel ihtiyaçların giderilmesi için pazar market vb. yerlerin yetersizliği ve/veya olmaması, göç alması ve çocuk parkı kreş vb. yerlerin yetersizliği olarak sıralanabilir.

Antalya’da genç çiftçilerin çevreleriyle ilgili en çok sorun yaşadığı konular %50 oranında boş zaman geçirilebilecek yerlerin yetersizliği, %48 oranında kanalizasyon altyapısı sorunu ve %29,6 oranında eğitim olanaklarının yetersizliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Iğdır’da genç çiftçilerin çevreleriyle ilgili en çok sorun yaşadığı konular %42,3 oranında boş zaman geçirilebilecek yerlerin yetersizliği, %38,1 oranında kanalizasyon altyapısı sorunu ve %29,9 oranında iş imkanlarının kısıtlılığı olarak sıralanabilir.

5.3.4 Eğitim memnuniyeti

Genç çiftçilere yaşadıkları bölgede eğitimle ilgili memnun olmadıkları durum veya koşullar sorulmuş ve bulgular Çizelge 5.32’de verilmiştir.

Eğitimle ilgili yaşanan sorunlar; eğitimin kalitesi, sosyal aktivitelerin yetersizliği, öğretmenlerle iletişim ve öğretmenlerin tayin sebebiyle yer değiştirmesi, sınıflardaki öğrenci sayısının fazlalığı, birleştirilmiş sınıflar, kütüphane laboratuvar ve atölyeler, spor salonu ve ekipmanları, kantin yemekhane hizmetleri gibi konularda yetersiz kalan okulların fiziki kapasitesi, okulun bulunduğu yere ulaşım ve taşınmalı eğitim, okulda ve okul çevresinde güvenlik olarak ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 5.32 Eğitim memnuniyeti

Eğitim memnuniyeti	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	67	47,2	41	31,5	108	39,7
Hayır	75	52,8	89	68,5	164	60,3
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Sorunlar (Birden fazla yanıt alınmıştır.)						
Eğitimin kalitesi	59	78,7	72	80,9	131	79,9
Sosyal aktivitelerin yetersizliği	10	13,3	20	22,5	30	18,3
Öğretmenlerle iletişim, öğretmenlerin sık değişmesi, tayin durumları vb.	12	16,0	16	18,0	28	17,1
Sınıflardaki öğrenci sayısı	19	25,3	8	9,0	27	16,5
Okulların yetersiz fiziki koşulları (Birleştirilmiş sınıflar, kütüphane laboratuvar ve atölyeler, spor salonu ve ekipmanları, kantin yemekhane hizmetleri, vb.)	6	8,0	20	22,5	26	15,9
Okulun bulunduğu yere ulaşım, taşınalı eğitim vb.	14	18,7	10	11,2	24	14,6
Okulda ve okul çevresinde güvenlik	3	4,0	6	6,7	9	5,5

Antalya’da genç çiftçilerin eğitimle ilgili en fazla sorun yaşadıkları konular, %78,7 oranında eğitimin kalitesi, %25,3 oranında sınıflardaki öğrenci sayısının fazlalığı ve %18,7 oranında okulun bulunduğu yere ulaşım ve taşınalı eğitim sorunu olarak tespit edilmiştir. Iğdır’da ise %80,9 oranında eğitimin kalitesi, %22,5 oranında sosyal aktivitelerin yetersizliği ve %22,5 oranında okulların yetersiz fiziki koşulları olarak tespit edilmiştir.

5.3.5 Sağlık memnuniyeti

Genç çiftçilere yaşadıkları bölgede sağlıkla ilgili memnun olmadıkları durum veya koşullar, düzenli ilaç kullanmayı gerektiren bir sağlık sorununun varlığı ve dış tedavisi gibi görece pahalı tedavileri yaptırabilecek maddi yeterliliğe sahip olup olmadıkları sorulmuş ve bulgular Çizelge 5.33’te verilmiştir. Çiftçilerin sağlıkla ilgili en fazla karşılaştıkları sorunlar hastanelere ulaşım, bazı branşlarda uzman hekimlerin yetersizliği

ya da bulunmaması, hastanelerin fiziki kapasitesinin yetersizliği, birinci derece sağlık kuruluşlarının yetersizliği ya da bulunmaması, sağlık personelleri ile iletişim ve eczane dış hastanesi gibi sağlık kuruluşlarının yetersizliği olarak tespit edilmiştir.

Her iki ilde sağlıkla ilgili yaşanan problemlerin önem düzeyi farklılık göstermektedir. En önemli sorun Antalya’da %75 ile hastanelere ulaşım olurken, bunu %30 ile birinci derece sağlık kuruluşlarının yetersizliği ya da bulunmaması ve %25 ile bazı branşlarda uzman hekimlerin yetersizliği ya da bulunmaması sorunu izlemektedir. Iğdır’da sağlık memnuniyeti konusunda yaşanan en önemli sorun %57 ile bazı branşlarda uzman hekimlerin yetersizliği ya da bulunmaması olurken, bunu %47,1 ile hastanelerin fiziki kapasitelerinin yetersiz olması ve %43,8 ile hastanelere ulaşım sorunu izlemektedir.

Çizelge 5.33 Sağlık memnuniyeti

Sağlık memnuniyeti	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	82	57,7	9	6,9	91	33,5
Hayır	60	42,3	121	93,1	181	66,5
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Sorunlar (Birden fazla yanıt alınmıştır.)						
Hastanelere ulaşım	45	75,0	53	43,8	98	54,1
Bazı branşlarda uzman hekimlerin yetersizliği / bulunmaması	15	25,0	69	57,0	84	46,4
Hastanelerin fiziki kapasitesi	5	8,3	57	47,1	62	34,3
Birinci derece sağlık kuruluşlarının yetersizliği / bulunmaması	18	30,0	8	6,6	26	14,4
Sağlık personelleri ile iletişim	4	6,7	21	17,4	25	13,8
Diğer (Eczane, dış hastanesi vb. yetersizliği)	7	11,7	5	4,1	12	6,6
Düzenli ilaç kullanmayı gerektiren sağlık sorunu varlığı						
Evet	20	14,1	8	6,2	28	10,3
Hayır	122	85,9	122	93,8	244	89,7
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Diş tedavisi gibi görece pahalı tedavileri yaptırabilecek maddi yeterliliğe sahip olma						
Evet	32	22,5	50	38,5	82	30,2
Hayır	110	77,5	80	61,5	190	69,8
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Antalya’da düzenli ilaç kullanmayı gerektiren bir hastalığım var diyen gençlerin oranı %14,1 olup, dış tedavisi gibi görece pahalı tedavileri yaptırabilecek maddi yeterliliğe sahip değilim diyenlerin oranı ise %77,5’tir. Iğdır’da ise düzenli ilaç kullanmayı gerektiren bir hastalığım var diyen gençlerin oranı %6,2 olup, dış tedavisi gibi görece pahalı tedavileri yaptırabilecek maddi yeterliliğe sahip değilim diyenlerin oranı ise %61,5’tir.

5.3.6 Ulaşım memnuniyeti ve güvenlik

Genç çiftçilere yaşadıkları bölgede ulaşım ile ilgili memnun olmadıkları durum veya koşullar, yaşadığı yerde kendini güvende hissedip hissetmediği ve güvende hissetmiyorsa bunun sebepleri sorulmuş ve bulgular Çizelge 5.34’te verilmiştir.

Her iki ilde ulaşım ile ilgili yaşanan problemlerin önem düzeyi farklılık göstermektedir. Ulaşım ile ilgili en sık yaşanan sorunlar Antalya’da %79,2 oranında toplu ulaşım araçlarının bulunmaması ve/veya az olması ve/veya kalabalık olması, %19,4 ile yol güvenliği ve yolların fiziki koşulları, %18,1 ile ulaşım ücretleri olarak sıralanabilir. Iğdır’da %58,1 ile yol güvenliği ve yolların fiziki koşulları, %46,7 ile ulaşım ücretleri ve %36,2 ile toplu ulaşım araçlarının bulunmaması ve/veya az olması ve/veya kalabalık olması olarak sıralanabilir. Bunların dışında olumsuz hava koşullarında ulaşımın aksadığını belirtenlerin oranı Antalya’da %12,5 Iğdır’da ise %17,1’dir.

Çizelge 5.34 Ulaşım memnuniyeti ve güvenlik

Ulaşım memnuniyeti	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	70	49,3	25	19,2	95	34,9
Hayır	72	50,7	105	80,8	177	65,1
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Sorunlar (Birden fazla yanıt alınmıştır.)						
Toplu ulaşım araçlarının bulunmaması/ az olması/ kalabalık olması	57	79,2	38	36,2	95	53,7
Ulaşım ücretleri	13	18,1	49	46,7	62	35,0
Yol güvenliği/ yolların bozuk/dar olması vb.	14	19,4	61	58,1	75	42,4
Olumsuz hava koşullarında ulaşımın aksaması	9	12,5	18	17,1	27	15,3
Yaşadığınız Yerde Kendinizi Güvende Hissediyor Musunuz?						
Evet	120	84,5	116	89,2	236	86,8
Hayır	22	15,5	14	10,8	36	13,2
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Hayırsa sebebi?						
Artan hırsızlık vakaları	9	40,9	2	14,3	11	30,6
Artan yabancı nüfus, göçmenler ve mülteciler	12	54,5	3	21,4	15	41,7
Güvenlik güçlerinin eksikliği / sınır köyünde yaşıyor olmak	-	-	8	57,1	8	22,2
Köy içi husumet	1	4,5	1	7,1	2	5,5
Toplam	22	100,0	14	100,0	36	100,0

“Yaşadığınız yerde kendinizi güvende hissediyor musunuz?” sorusuna Antalya’daki çiftçilerin %15,5’i İğdır’daki çiftçilerin %10,8’i güvende hissetmiyorum yanıtı vermiştir. Antalya’da yaşadığı yerde güvende hissetmediğini belirten çiftçilerin %54,5’i artan yabancı nüfus, göçmenler ve mülteciler yüzünden endişe duyduğunu, %40,9’u ise artan hırsızlık vakalarının güvensiz hissettirdiğini belirtmiştir. İğdır’da ise yaşadığı yerde güvende hissetmediğini belirten çiftçilerin %57,1’i güvenlik güçlerinin eksikliği ve sınır köyünde yaşıyor olmanın endişe verici olduğunu, %21,4’ü artan yabancı nüfus, göçmenler ve mülteciler yüzünden endişe duyduğunu, %14,3’ü artan hırsızlık vakaları sebebiyle güvende hissetmediğini belirtmiştir. Tüm bu gerekçelerin dışında her iki ilde

de birer çiftçi köy içi husumet sebebiyle yaşadığı yerde güvenli hissetmediğini aktarmıştır.

5.3.7 Kültürel olanaklar ve çevreyle ilişkiler

Gençlerin kültürel olanakları ve çevreyle olan ilişkileri kitap satın alma, sinema, tiyatro veya konsere gitme, oyun vb. sosyal aktivite amaçlarıyla kahvehane ve/veya kafe gibi yerlere gitme, maç izleme ve/veya halı saha vb. spor müsabakalarına katılma, şehir içinde gezme, dolaşma, alışveriş vb. etkinlikler, şehir dışı geziler, arkadaşlarla sosyalleşme ve tatile gitme başlıkları altında Çizelge 5.35'te ele alınmıştır. Bu sorulara genç çiftçilerden hayatım boyunca hiç, seyrek ve ayda bir veya daha sık olmak üzere cevap vermeleri istenmiştir.

Çizelge 5.35 Kültürel olanaklar ve çevreyle ilişkiler

Kitap satın alma	Antalya		İğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Hiç	100	70,4	102	78,5	202	74,3
Seyrek	35	24,6	25	19,2	60	22,0
Ayda bir veya daha sık	7	4,9	3	2,3	10	3,7
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Sinema/ tiyatroya gitme						
Hiç	86	60,6	108	83,1	194	71,3
Seyrek	54	38,0	21	16,2	75	27,6
Ayda bir veya daha sık	2	1,4	1	0,8	3	1,1
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Konsere gitme						
Hiç	109	76,8	128	98,5	237	87,1
Seyrek	33	23,2	2	1,5	35	12,9
Ayda bir veya daha sık	-	-	-	-	-	-
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Çizelge 5.35 Kültürel olanaklar ve çevreyle ilişkiler (devam)

Kahve/oyun vb. sosyal aktivite						
Hiç	83	58,5	38	29,2	121	44,5
Seyrek	10	7,0	25	19,3	35	12,9
Ayda bir veya daha sık	49	34,5	67	51,5	116	42,6
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Maç/ spor müsabakası						
Hiç	94	66,2	47	36,2	141	51,8
Seyrek	30	21,1	46	35,3	76	27,9
Ayda bir veya daha sık	18	12,7	37	28,5	55	20,2
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Şehir içi gezme / dolaşma / alışveriş vb. etkinlikler						
Hiç	5	3,5	4	3,1	9	3,3
Seyrek	53	37,3	64	49,2	117	43,0
Ayda bir veya daha sık	84	59,2	62	47,7	146	53,7
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Şehir dışı gezi						
Hiç	70	49,3	63	48,5	133	48,9
Seyrek	67	47,2	59	45,3	126	46,3
Ayda bir veya daha sık	5	3,5	8	6,2	13	4,8
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Arkadaşlarla sosyalleşme						
Hiç	2	1,4	-	-	2	0,7
Seyrek	10	7,0	18	13,8	28	10,3
Ayda bir veya daha sık	130	91,5	112	86,2	242	89,0
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Tatile gitme						
Hiç	104	73,2	110	84,6	214	78,7
Seyrek	38	26,8	20	15,4	58	21,3
Ayda bir veya daha sık	-	-	-	-	-	-
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Antalya’da yaşayan genç çiftçilerin kültürel tüketimlerine bakıldığında; %70,4’ü hayatı boyunca ders kitabı dışında okuma amaçlı hiç kitap almadığını, %60,6’sı sinema veya

tiyatroya hiç gitmediğini, %76,8'i konsere hiç gitmediğini belirtmiştir. Oyun vb. sosyal aktivite amaçlarıyla kahvehane ve/veya kafe gibi yerlere hiç gitmediğini belirten gençlerin oranı %58,5 olup, maç izleme ve/veya halı saha vb. spor müsabakalarına katılma durumu sorulduğunda %66,2'si hiç yanıtını vermiştir. Yaşadığı şehir dışına gezmeye hayatı boyunca hiç gitmeyen gençlerin oranı %49,3, hiç tatile gitmeyen gençlerin oranı ise %73,2'dir. Gençlerin %59,2'si şehir içinde gezme, dolaşma, alışveriş vb. etkinlikleri ayda bir veya daha sık gerçekleştirdiğini, %91,5'i ayda bir veya daha sık olmak üzere arkadaşlarıyla sosyalleşme amacıyla bir araya geldiğini belirtmiştir.

Iğdır'da yaşayan genç çiftçilerin kültürel tüketimlerine bakıldığında; %78,5'i hayatı boyunca ders kitabı dışında okuma amaçlı hiç kitap almadığını, %83,1'i sinema veya tiyatroya hiç gitmediğini, %98,5'i konsere hiç gitmediğini belirtmiştir. Oyun vb. sosyal aktivite amaçlarıyla kahvehane ve/veya kafe gibi yerlere hiç gitmediğini belirten gençlerin oranı %29,2 olup, maç izleme ve/veya halı saha vb. spor müsabakalarına katılma durumu sorulduğunda %36,2'si hiç yanıtını vermiştir. Yaşadığı şehir dışına gezmeye hayatı boyunca hiç gitmeyen gençlerin oranı %48,5, hiç tatile gitmeyen gençlerin oranı ise %86,4'tür. Gençlerin %47,7'si şehir içinde gezme, dolaşma, alışveriş vb. etkinlikleri ayda bir veya daha sık gerçekleştirdiğini, %86,2'si ayda bir veya daha sık olmak üzere arkadaşlarıyla sosyalleşme amacıyla bir araya geldiğini belirtmiştir.

5.3.8 Kırsal yaşam ilgisi

Genç çiftçilere kırsal yaşamı ilgi çekici bulma durumları sorulmuş ve ilgi çekici bulmadığını söyleyenlerden bunun nedenlerini belirtmeleri istenmiş olup bulgular Çizelge 5.36'da gösterilmiştir.

Antalya'da genç çiftçilerin %69'u kırsal yaşamı ilgi çekici bulduğunu, %24'ü yalnızca ekonomik ve sosyal koşullar iyi olursa ilgi çekici bulduğunu, %7'si ise ilgi çekici bulmadığını belirtmiştir. Iğdır'da ise %53,1'i kırsal yaşamı ilgi çekici bulduğunu,

%16,9'u yalnızca ekonomik ve sosyal koşullar iyi olursa iyi çekici bulunduğunu, %30'u ise ilgi çekici bulmadığını belirtmiştir.

Genç çiftçilerin kırsal yaşamı ilgi çekici bulmama nedenleri; kırsalda yaşam şartlarının zor olması, tarım dışında bir iş yapılamayacak olması ve buna bağlı olarak tarımdan elde edilen gelir az olması, şehirde yaşamın daha cazip görünmesi, köy yaşamını sevmeme ve köyde sosyal olanakların kısıtlı olması olarak aktarılmıştır.

Çizelge 5.36 Kırsal yaşam ilgisi

	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Kırsal yaşamı ilgi çekici buluyor mu musunuz?						
Evet	98	69,0	69	53,1	167	61,4
Evet, eğer ekonomik ve sosyal koşullar iyi olursa	34	24,0	22	16,9	56	20,6
Hayır	10	7,0	39	30,0	49	18,0
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Hayırsa neden?						
Kırsalda yaşam şartları zor olduğu için	4	40,0	13	33,3	17	34,7
Tarımda girdi maliyetleri yüksek, gelir az olduğu için	1	10,0	7	18,0	8	16,3
Şehirde yaşam daha cazip görünüyor	1	10,0	9	23,1	10	20,4
Köy yaşamını sevmiyorum	4	40,0	2	5,1	6	12,3
Köyde sosyal olanaklar kısıtlı olduğu için	-		8	20,5	8	16,3
Toplam	10	100,0	39	100,0	49	100,0

5.3.9 Genel yaşam memnuniyeti

Genç çiftçilerin yaşam memnuniyetinin genel bir değerlendirmesini yapmaları üzerine kendilerine çeşitli yargılar yöneltilmiş ve bu yargılara katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Üçlü likert ölçekli (1:Katılmıyorum, 2:Kararsızım, 3:Katılıyorum) yargılar kullanılarak oluşturulan ölçekte, yargılara katılım düzeyini gösteren ve her iki il için de aldığı ortalama değer Çizelge 5.37'de sunulmuştur.

Çizelge 5.37 Yaşam memnuniyeti değerlendirmesi

Yaşam memnuniyeti (1: Katılmıyorum, 3: Katılıyorum)	Antalya	Iğdır	Ortalama
Ailenin en az bir üyesi düzenli gelir getirecek bir işte çalışmalıdır.	2,76	2,76	2,76
Yaşadığım yerden (köy, ilçe, il) genel olarak memnunum.	2,83	2,66	2,75
Kırsal yaşam tarzını seviyorum.	2,88	2,50	2,69
Köyde/çiftlikte yaşamaktan memnunum.	2,83	2,51	2,68
Kırsal yaşam tarzı istek ve beklentilerimle uyuyor.	2,85	2,36	2,62
Daha iyi bir eğitim alsaydım çiftçilik yerine başka bir işte çalışabilirdim.	2,73	2,44	2,59
Yaşadığım evden genel olarak memnunum.	2,52	2,59	2,55
Köyde/Çiftlikte yaşamak sahip olabileceğim en iyi ve uygun seçenektir.	2,59	2,04	2,33
Yaşantımdan genel olarak memnunum.	2,30	2,34	2,32
Tarım için gereken fiziksel çalışma koşulları beni rahatsız eder.	2,62	1,95	2,30
Daha iyi bir imkân olduğunda çiftçiliği bırakmayı düşünürüm.	2,31	2,24	2,28
Tarım dışında başka bir işte çalışsam daha fazla gelirim olurdu.	2,21	2,21	2,21
Çiftçiliği bir meslek olarak yapmaktan memnunum.	2,26	2,09	2,18
Eğer mecbur olmasaydım çiftçi olmazdım.	2,21	2,10	2,16
Çiftçiliği severek ve isteyerek yapıyorum.	2,07	2,24	2,15
Çiftçilik bana en uygun meslektir.	2,21	2,08	2,15
Çiftçilik dışında başka bir işte çalışsam daha mutlu olurdu.	2,11	2,06	2,09
Kendi çabalarım ile geleceğimi belli ölçülerde değiştirebilirim.	1,71	2,14	1,91
Sahip olduğumuz eğitim olanaklarından genel olarak memnunum.	1,78	2,00	1,89
Çiftçiliğin sağladığı olanaklardan memnunum.	1,97	1,73	1,85
Gelecekte çocuklarım tarımda çalışmak isterse onları desteklerim.	1,56	1,70	1,63
Şu anki borç seviyem beni rahatsız etmez.	1,56	1,66	1,61
Tarımdan getirdiği çeşitli zorluklardan hoşlanırım.	1,40	1,68	1,53
Çiftçilik toplumsal açıdan saygın bir meslektir.	1,45	1,60	1,52
Tarımdan elde ettiğim gelir ekonomik olarak tatmin edicidir.	1,47	1,53	1,50
Sahip olduğumuz sosyal olanaklardan genel olarak memnunum.	1,34	1,63	1,48
İstediğim zaman tatil yapabilme ve serbest zaman geçirebilme imkanına sahibim.	1,21	1,55	1,37
Sahip olduğumuz kültürel olanaklardan memnunum.	1,13	1,64	1,37
Çiftçilik, emeklerimin tam karşılığını alabileceğim bir meslektir.	1,20	1,34	1,27
Tarımdan elde edeceğim gelirin değişken olması beni etkilemez.	1,06	1,34	1,19

Çizelgede de görüleceği üzere hazırlanan yargılardan katılım düzeyi en yüksek olanlar ailenin en az bir üyesinin tarım dışı bir işte çalışması ihtiyacı, yaşanılan yerden duyulan

memnuniyet, kırsal yaşam tarzını sevme, köyde yaşamaktan duyulan memnuniyet ve kırsal yaşam tarzının istek ve beklentilere uygunluğudur. Katılım düzeyi en düşük olanlar ise, tarımdan elde edilecek gelirin değişkenliği, emeklerinin karşılığını alabilme, kültürel olanaklardan duyulan memnuniyet, serbest zaman ve tatil yapabilme imkanı ile sosyal olanaklardan duyulan memnuniyettir. Yaşantımdan genel olarak memnunum yargısı her iki il için de benzer bir ortalamaya sahiptir ve iki ilin skoru ortalama 2,32'dir. Bu skor memnuniyete yakın olarak değerlendirilebilir.

5.3.10 İş doyumu

Minnesota İş Doyumu Ölçeği'nin 20 faktörlü kısa formu kullanılarak ve beşli Likert ölçekli yargılar kullanılarak değerlendirilen iş doyumu ölçeğinin faktörleri ortalamalarına göre en yüksekten en düşüğe sıralanmış ve faktörlerin ortalamaları, standart sapmaları ve Cronbach alfa değerleri gösterilmiştir. Çizelge 5.38'de Antalya'daki genç çiftçiler için iş doyumu faktörleri gösterilmiştir.

Antalya'daki genç çiftçiler için çiftçiliğin bir meslek olarak en fazla tatmin edici faktörlerinin; kendi kararlarını verebilme özgürlüğü (Ort.=4,25), bağımsız çalışma imkânı (Ort.=4,14), işini yaparken kendi yöntemlerini kullanabilme (Ort.=4,12), yeteneklerini kullanabilme şansı (Ort.=3,99) ve zaman zaman farklı şeyler yapabilme imkânı (Ort.=3,82) olduğu, çiftçiliğin en az tatmin edici faktörlerinin ise; yapılan iş karşılığında elde ettiği ücret (Ort.=1,96), garantili bir gelecek sağlama (Ort.=2,04), tarımsal gelirin düzeni/düzensizliği (Ort.=2,16), toplumda saygınlık sağlama (Ort.=2,21) ve işin zorluğu (Ort.=2,28) olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.38 Minnesota iş tatmini ölçeği, Antalya

Faktörler	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alfa
Kendi kararlarımı verebilme özgürlüğüm olması	4,25	0,48	0,942
Bağımsız çalışma imkânı olması bakımından	4,14	0,65	0,942
İşimi yaparken kendi yöntemlerimi kullanabilme şansı	4,12	0,59	0,942
Yeteneklerimi kullanarak bir şeyler yapabilme şansı	3,99	0,72	0,942

Çizelge 5.38 Minnesota iş tatmini ölçeği, Antalya (devam)

Zaman zaman farklı şeyler yapabilme imkânı	3,82	0,72	0,941
İşimdeki gelişim imkânları	3,38	0,92	0,940
Başkaları için bir şeyler yapabilme şansı	3,28	0,90	0,943
İşimdeki çalışma saatlerinin düzeni	3,21	1,01	0,939
Çalışma ortamı	3,16	1,02	0,939
Kişiliğime uygun olması	3,10	1,01	0,938
İşimi isteyerek yapmam	3,01	1,09	0,937
Beni daima meşgul etmesi	2,93	1,06	0,941
Çalışma koşullarından	2,90	0,99	0,938
Yaptığım iş karşılığında duyduğum başarı hissi	2,82	1,00	0,938
Yaptığım iş karşılığında takdir edilmem	2,62	1,08	0,939
İşimin zorluğu	2,28	0,87	0,944
Toplumda saygın ve önemli biri olma şansı sağlaması	2,21	0,94	0,939
Tarımdan elde ettiğim gelirin düzeni	2,16	0,96	0,939
Bana garantili bir gelecek sağlaması	2,04	0,90	0,938
Yaptığım iş karşılığında aldığım ücret	1,96	0,94	0,938

Çizelge 5.39’da Iğdır’daki genç çiftçiler için iş doyumu faktörleri gösterilmiştir. Iğdır’da genç çiftçilerin işini yaparken kendi yöntemlerini kullanabilme (Ort.=4,03), bağımsız çalışma imkânı (Ort.=4,00), kendi kararlarını verebilme özgürlüğü (Ort.=3,89), yeteneklerini kullanabilme şansı (Ort.=3,60) ve zaman zaman farklı şeyler yapabilme imkânı (Ort.=3,56) çiftçiliğin bir meslek olarak en fazla tatmin edici faktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çiftçiliğin en az tatmin edici faktörlerinin ise; yapılan iş karşılığında elde ettiği ücret (Ort.=2,01), tarımsal gelirin düzeni/düzensizliği (Ort.=2,20), toplumda saygınlık sağlama (Ort.=2,30), işin zorluğu (Ort.=2,40) ve çalışma koşulları (Ort.=2,59) olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.39 Minnesota iş tatmini ölçeği, Iğdır

Faktörler	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alfa
İşimi yaparken kendi yöntemlerimi kullanabilme şansı	4,03	0,884	0,902
Bağımsız çalışma imkânı olması	4,00	0,687	0,904
Kendi kararlarımı verebilme özgürlüğüm olması	3,89	0,990	0,904
Yeteneklerimi kullanarak bir şeyler yapabilme şansı	3,60	1,124	0,901
Zaman zaman farklı şeyler yapabilme imkânı	3,56	1,085	0,901
İşimi isteyerek yapmam	3,17	1,320	0,897

Çizelge 5.39 Minnesota iş tatmini ölçeği, Iğdır (devam)

Kişiliğime uygun olması	3,14	1,214	0,895
Bana garantili bir gelecek sağlaması	3,14	1,201	0,895
Başkaları için bir şeyler yapabilme şansı	3,07	0,969	0,903
Yaptığım iş karşılığında duyduğum başarı hissi	3,03	1,154	0,899
Beni daima meşgul etmesi	2,92	1,223	0,900
İşimdeki gelişim imkânları	2,78	1,232	0,898
Yaptığım iş karşılığında takdir edilmem	2,77	1,259	0,901
Çalışma ortamı	2,75	1,257	0,898
İşimdeki çalışma saatlerinin düzeni	2,71	1,283	0,897
Çalışma koşullarından	2,59	1,205	0,897
İşimin zorluğu	2,40	1,178	0,897
Toplumda saygın ve önemli biri olma şansı sağlaması	2,30	1,230	0,905
Tarımdan elde ettiğim gelirin düzeni	2,20	1,074	0,896
Yaptığım iş karşılığında aldığım ücret	2,01	1,213	0,898

Her iki ilde de sıralaması farklılık gösterse de çiftçiliğin en fazla tatmin edici faktörlerinin aynı olduğunu ve genç çiftçilerin işin içeriğini oluşturan belirli yönlerden memnun olduklarını göstermektedir. Çiftçiliğin diğer işlerden farklı olarak öne çıkan tatmin edici özelliklerinin ortak noktasının bireysel özgürlük tanınması olduğu söylenebilir. Bu soyut sonuçlar, finansal olmayan faydalar sağlayarak gençlerin tarımda kalma niyetlerini artırabilir. Çiftçiliğin en az tatmin edici faktörlerinin ise her iki ilde de benzerlik taşıdığı görülmektedir. Çiftçiliğin diğer işlerden farklı olarak en az tatmin edici faktörlerinin ekonomik ve sosyal özellikler taşımaktadır. Nitekim çiftçiliğin fiziksel olarak zorlayıcı ve emek yoğun bir iş olması karşılığında elde edilen gelirin yetersiz ve aynı zamanda düzensiz olması gibi özelliklerinin gençler için ekonomik kaygılar oluşturduğu, aynı zamanda da çiftçiliğin toplumsal olarak saygın bir meslek olarak görülmemesi gibi durumların da tarımda kalmayı zorlaştırıcı bir etken olduğu söylenebilir. Bu sebeple genç çiftçileri desteklemeye yönelik politikalar oluşturulurken, bu alanlardaki eksiklikleri giderecek politikalar geliştirilmesi çiftçiliğin cazibesini artırmaya katkı sağlayabilir.

5.4 Kaygı, Beklentiler ve Göç Bulguları

5.4.1 Gelecek endişesi

Genç çiftçilere geleceğe dair endişeleri olup olmadığı, bu endişelerin ne olduğu, hayatlarından memnuniyet düzeyleri ve varsa çocukları için ne gibi beklentileri olduğu sorulmuştur. Geleceğe dair endişeleri olduğunu belirten genç çiftçiler Antalya’da %76,8 Iğdır’da %73,1 oranında olup Çizelge 5.40’ta gösterilmiştir.

Çizelge 5.40 Gelecek endişesi, çocuklar için beklentiler

Geleceğe Dair Endişeleriniz Var Mı?	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	109	76,8	95	73,1	204	75,0
Hayır	33	23,3	35	26,9	68	25,0
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Evitse Sizi Endişelendiren Nedir?						
Ekonomik endişeler: geçim sıkıntısı, hayat pahalılığı, yüksek enflasyon, gelirler ve giderler arasındaki dengesizlik	60	55,0	63	66,3	123	60,0
Geleceğe dair belirsizlik.	15	13,8	11	11,6	26	12,7
Çocuklarımla geleceğinden endişeliyim.	11	10,1	7	7,4	18	8,8
Gelecekte küçük aile çiftçileri kalmayacak.	10	9,2	7	7,4	17	8,3
Ülkenin ekonomik/siyasi/hukuki durumundaki dalgalanmalar	6	5,5	4	4,2	10	4,9
Yaşlılığında hayatımı idame ettirebilecek gelirim olmayacak.	1	0,9	3	3,2	4	2,0
Düzensiz göçmen/mültecilerin kontrolsüz artışından endişe duyuyorum.	3	2,8	-	-	3	1,5
Aile kuramamaktan korkuyorum.	3	2,8	-	-	3	1,5
Toplam	109	100,0	95	100,0	204	100,0

Gençlerin endişelerinin sebebi olarak verdiği yanıtlar; geçim sıkıntısı, hayat pahalılığı, yüksek enflasyon, gelirler ve giderler arasındaki dengesizlik olarak aktarılan ekonomik

endişeler, geleceğe dair belirsizlik, çocuklarının geleceğine dair duyulan endişe, ülkenin ekonomik, siyasi, hukuki durumundaki dalgalanmalar, çiftçiliğin biteceğine dair inanç, yaşlılığına dair endişeler, düzensiz göçmenler ve aile kuramamak olarak sıralanabilir. Her iki ilde de ekonomik endişeler oransal olarak en üst sırada gelmekte olup, Antalya’da %55 Iğdır’da ise %66,3 oranında aktarıldığı görülmektedir.

Görüşülen çiftçilere “Bütün şartları düşünerek, şu an yaşadığınız hayattan ne derece memnunsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve bulgular Çizelge 5.41’de sunulmuştur. Antalya’da genç çiftçilerin %53,5’i Iğdır’da %39,2’si “İdare eder.” yanıtını vermiştir. Hayatından memnun olmayanların oranı toplamda Antalya’da %21,1 Iğdır’da %30, memnun olanların oranı toplamda Antalya’da %25,3 Iğdır’da %30,7 olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.41 Hayatından memnuniyet düzeyi

Memnuniyet düzeyi	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Hiç memnun değilim.	8	5,6	18	13,8	26	9,6
Memnun değilim.	22	15,5	21	16,2	43	15,8
İdare eder.	76	53,5	51	39,2	127	46,7
Memnunum.	30	21,1	28	21,5	58	21,3
Çok memnunum.	6	4,2	12	9,2	18	6,6
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Görüşülen çiftçilere “Varsa çocuklarınız için beklentileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve bulgular Çizelge 5.42’de sunulmuştur. Antalya’da çiftçilerin %54,4’ü “İyi bir eğitim alıp saygın bir meslek sahibi olmaları” %21,1’i “İyi bir geleceğe sahip olmaları, kimseye muhtaç olmadan yaşamaları” %13,3’ü “Çiftçilik dışında bir meslek sahibi olmaları/ eğer çiftçilik yapacaklarsa bu işin eğitimini almış olmaları” %6,7’si “Memur olmaları” %4,4’ü “Beklentim yok, kırsalda çocuklarım için iyi bir gelecek göremiyorum.” yanıtını vermiştir. Iğdır’da çiftçilerin %51,9’u “İyi bir eğitim alıp saygın bir meslek sahibi olmaları”, %27,3’ü “İyi bir geleceğe sahip olmaları, kimseye muhtaç olmadan yaşamaları”, %13’ü “Çiftçilik dışında bir meslek sahibi olmaları/ eğer çiftçilik

yapacaklarsa bu işin eğitimini almış olmaları”, %6,5’i “Beklentim yok, kırsalda çocuklarım için iyi bir gelecek göremiyorum.”, %1,3’ü ise “Memur olmaları” yanıtını vermiştir.

Çizelge 5.42 Çocuklar için beklentiler

Çocuklarınız İçin Beklentileriniz Nelerdir?	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
İyi bir eğitim alıp saygın bir meslek sahibi olmaları	49	54,4	40	51,9	89	53,3
İyi bir geleceğe sahip olmaları, kimseye muhtaç olmadan yaşamaları	19	21,1	21	27,3	40	24,0
Çiftçilik dışında bir meslek sahibi olmaları/ eğer çiftçilik yapacaklarsa bu işin eğitimini almış olmaları	12	13,3	10	13,0	22	13,2
Beklentim yok, kırsalda çocuklarım için iyi bir gelecek göremiyorum.	4	4,4	5	6,5	9	5,4
Memur olmaları	6	6,7	1	1,3	7	4,2
Toplam	90	100,0	77	100,0	49	100,0

5.4.2 Göç etme isteği ve göç algısı

Görüşülen çiftçilere göç etme isteği ve bunun nedenlerine dair sorular yöneltilmiş ve bulgular Çizelge 5.43’te verilmiştir.

Antalya’da çiftçilerin %15,5’i Iğdır’da ise %27,7’si göç etmeyi düşündüğünü aktarmıştır. Göç etme isteğinin nedenleri olarak Antalya’da çiftçilerin %50’si yeteri kadar gelir elde etmediği için, %18,2’si daha iyi koşullara sahip bir yerde yaşamak istediği için, %18,2’si sigortalı ve düzenli geliri olan bir işte çalışmak istediği için, %13,6’sı da köyde çiftçilik dışında yapılacak bir iş olmadığı ve köy hayatını dolayısıyla da çiftçiliği sevmeyi istediği için göç etmek istediğini söylemiştir. Iğdır’da ise çiftçilerin %66,7’si yeteri kadar gelir elde etmediği için, %13,9’u daha iyi koşullara sahip bir yerde yaşamak istediği için, %11,1’i köyde çiftçilik dışında yapılacak bir iş olmadığı ve köy hayatını dolayısıyla da çiftçiliği

sevmediği için, %8,3'ü de sigortalı ve düzenli geliri olan bir işte çalışmak istediği için göç etmek istediğini söylemiştir.

Çizelge 5.43 Göç istekliliği ve nedenleri

Göç Etmeyi Düşünüyor Musunuz?	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Evet	22	15,5	36	27,7	58	21,3
Hayır	120	84,5	94	72,3	214	78,7
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0
Evitse Neden?						
Yeteri kadar gelir elde etmiyorum.	11	50,0	24	66,7	35	59,3
Daha iyi koşullara sahip bir yerde yaşamak için.	4	18,2	5	13,9	10	16,9
Sigortalı ve düzenli bir geliri olan işte çalışmak için	4	18,2	3	8,3	7	11,9
Köy hayatını/çiftçiliği sevmiyorum. (Köyde çiftçilik dışında yapılabilecek bir iş yok.)	3	13,6	4	11,1	7	11,9
Toplam	22	100,0	36	100,0	58	100,0
Evitse Bulduğunuz Yerde Kalmanız ve Göç Etmemeniz İçin Beklentileriniz Nelerdir?						
Daha fazla gelir elde edersem göç etmek istemem	17	77,3	19	52,8	36	62,1
Kırsalda şehirlerdekine yakın/benzer imkân ve koşullar olursa göç etmek istemem.	2	9,1	8	22,2	10	17,2
Daha iyi iş imkanları olsa göç etmek istemem.	-	-	7	19,4	7	12,1
Köy yaşamını sevmiyorum, hiçbir koşulda göç etmekten vazgeçmem.	3	13,6	2	5,6	5	8,6
Toplam	22	100,0	36	100,0	58	100,0

Göç etmeyi düşündüğünü söyleyen çiftçilere “Bulduğunuz yerde kalmanız ve göç etmemeniz için beklentileriniz nelerdir? Daha açık bir ifadeyle bu bölgede ne gibi değişiklikler olursa göç etmekten vazgeçersiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Antalya’da çiftçilerin %77,3’ü “Daha fazla gelir elde edersem göç etmek istemem”, %13,6’sı “Köy

yaşamını sevmiyorum, hiçbir koşulda göç etmekten vazgeçmem.” ve %9,1’i “Kırsalda şehirlerdekine yakın/benzer imkân ve koşullar olursa göç etmek istemem.” yanıtını vermiştir. Iğdır’da çiftçilerin %52,8’i “Daha fazla gelir elde edersem göç etmek istemem”, %22,2’si “Kırsalda şehirlerdekine yakın/benzer imkân ve koşullar olursa göç etmek istemem.”, %19,4’ü “Daha iyi iş imkanları olursa göç etmek istemem.” ve %5,6’sı “Köy yaşamını sevmiyorum, hiçbir koşulda göç etmekten vazgeçmem.” yanıtını vermiştir.

Genç çiftçilere görüşmeler sırasında “Göç edenler hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve Çizelge 5.44’te çiftçilerin göç edenler hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir.

Çizelge 5.44 Göç edenler hakkındaki düşünceler

Göç Edenler Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?	Antalya		Iğdır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Mecbur oldukları için gidiyorlar.	25	17,6	43	33,1	68	25,0
Köyde yaşam koşulları ve çiftçilik ağır/zor, daha iyi bir yaşamı arzuladıkları için gidiyorlar.	19	13,4	19	14,6	38	14,0
Kişisel bir tercih, birçok sebebi olabilir.	25	17,6	8	6,2	33	12,1
Şehirde geçinemeyip geri dönmek zorunda kalacaklarını düşünüyorum.	12	8,5	18	13,8	30	11,0
Daha iyi bir iş imkânı bulan göç ediyor, haklılar.	13	9,2	15	11,5	28	10,3
Herkes kendisi için en mantıklı kararı verir, haklı ya da haksız diyemem.	13	9,2	13	10,0	26	9,6
Göç etmek gereksizdir, mantıksız buluyorum.	14	9,9	7	5,4	21	7,7
Yalnızca mesleğini icra etmek için gittilerse haklılar, mesleği olmayanın göç etmesini doğru bulmuyorum.	7	4,9	5	3,8	12	4,4
Köy, şehire göre yaşaması daha kolay bir yerdir, mantıksız buluyorum.	9	6,3	2	1,5	11	4,0
Fikrim yok.	5	3,5	-	-	5	1,8
Toplam	142	100,0	130	100,0	272	100,0

Görüşülen çiftçilerin göç edenler hakkındaki düşünceleri sorulduğunda; çiftçilerin %25’i “Mecbur oldukları için gidiyorlar.”, %14’ü “Köyde yaşam koşulları ve çiftçilik ağır ve zor, daha iyi bir yaşamı arzuladıkları için gidiyorlar.”, %12,1’i “Kişisel bir tercih, birçok

sebebi olabilir.”, %11’i “Şehirde geçinemeyip geri dönmek zorunda kalacaklarını düşünüyorum.”, %10,3’ü “Daha iyi bir iş imkânı bulan göç ediyor, gitmekte haklılar.”, %9,6’sı “Herkes kendisi için en mantıklı kararı verir, haklı ya da haksız diyemem.”, %7,7’si “Göç etmek gereksizdir, mantıksız buluyorum.” yanıtlarını vermiştir. Bu yanıtların dışında “Yalnızca mesleğini icra etmek için göç edenler haklılar, nitelikli bir mesleği olmayanın göç etmesini doğru bulmuyorum.”, “Köy şehire göre yaşaması daha kolay bir yerdir, mantıksız buluyorum.” ve “Fikrim yok.” yanıtını verenler de bulunmaktadır.

Göç Etme İsteğinin Ki-kare Analizi Aracılığıyla Değerlendirilmesi

Göç etme isteğinin yaş gruplarına göre farklılık göstereceği araştırmanın temel hipotezlerinden biridir. Elde edilen bulgulara göre göç etme isteği ve yaş grupları karşılaştırıldığında illere göre anlamlı farklılık bulunan grup 34 yaş ve altındaki genç çiftçilerdir ($p=0,001$). 34 yaş ve altındaki genç çiftçilerin göç etme istekliliklerinde illere göre oransal fark bulunmaktadır. Antalya’da çiftçilerin %84,7’si göç etmeyi düşünmemektedir. Iğdır’da ise göç etmeyi düşünmeyenlerin oranı %58,6 ile çoğunlukta olmasına rağmen, %41,6 gibi yüksek bir oranda göç etmeyi düşünen çiftçilerin varlığı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Kırsal gençliği yerinde tutmaya yönelik geliştirilecek politikaların hedef gruba yönelik amaçlar taşınması, politikaların etkinliği açısından gereklidir. Bu amaçla bu çalışmada göç etmeyi düşünüyorum diyen 34 yaşın altındaki genç çiftçilerin göç kararını almasında etkili olacağı düşünülen demografik değişkenler, ekonomik değişkenler, çevresel değişkenler, kırsal yaşama dair değişkenler ve tarıma dair değişkenler incelenmiştir. Bu değişkenlerden göç etme kararının verilmesinde etkili olanlar maddeler halinde aşağıda açıklanmıştır.

- ✓ **Gelir seviyesi:** Geliri 10.001-20.000 TL arasında olan Iğdır’daki genç çiftçilerin %63,6’sı göç etmek istemektedir ($p=0,001$).

- ✓ İşletme tipi: İşletmesinde hem bitkisel hem de hayvansal üretim yapan Iğdır'daki genç çiftçilerin %55,9'u göç etmek istemektedir (p=0,020).
- ✓ Eğitim olanaklarından duyulan memnuniyet: Yaşadığı yerde sahip olduğu eğitim olanaklarından memnun olmayan Iğdır'daki genç çiftçilerin %52'si göç etmek istemektedir (p=0,003).
- ✓ Güven duygusu: Yaşadığı yerde güvende hissetmeyen Iğdır'daki genç çiftçilerin %60'ı göç etmek istemektedir (p=0,045).
- ✓ Çiftçilikten meslek olarak duyulan memnuniyet: Bir meslek olarak çiftçilikten memnun olmayan Iğdır'daki genç çiftçilerin %57,5'i göç etmek istemektedir (p=0,028).
- ✓ Çiftçiliğin sağladığı olanaklardan duyulan memnuniyet: Çiftçiliğin sağladığı olanaklardan memnun olmayan Iğdır'daki genç çiftçilerin %52,6'sı göç etmek istemektedir (p=0,041).
- ✓ Köyde yaşamaktan duyulan memnuniyet: Köyde yaşamaktan memnun olmayan Iğdır'daki genç çiftçilerin %76'sı göç etmek istemektedir (p=0,051).
- ✓ İstek ve beklentilere uygunluk: Kırsal yaşamın istek ve beklentileriyle uyuşmadığını söyleyen Iğdır'daki genç çiftçilerin %87'si göç etmek istemektedir (p=0,033).
- ✓ Yaşantıdan duyulan memnuniyet: Genel olarak yaşantımdan memnun değilim diyen Iğdır'daki genç çiftçilerin %62,5'i göç etmek istemektedir (p=0,017).

- ✓ Sosyal olanaklardan duyulan memnuniyet: Yaşadığım yerde sahip olduğumuz sosyal olanaklardan memnun değilim diyen Iğdır'daki genç çiftçilerin %51'i göç etmek istemektedir (p=0,000).
- ✓ Çiftçiliği severek ve isteyerek yapıyor olma: Çiftçiliği severek ve isteyerek yapmayan Iğdır'daki genç çiftçilerin %55,6'sı göç etmek istemektedir (p=0,036).

Genç çiftçilerin göç etme kararlarını vermesinde birden fazla faktör etkili olabilir. Nitekim araştırma bulguları da bunu doğrular niteliktedir. Sonuçlar kırsal gençlere yönelik oluşturulacak politikalarda 34 yaş ve altındaki çiftçilerin önceliklendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Sosyo-demografik değişkenlerden gelir seviyesi ve işletme tipi önemli değişkenler olsa da göç etme kararının verilmesinde etkili olan faktörler büyük çoğunlukla kırsal alanların ve çiftçiliğin niteliksel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bir meslek olarak çiftçilikten ve sağladığı olanaklardan memnun olmayan ve çiftçiliği severek ve isteyerek yapmayan gençlerin varlığı göz önüne alındığında kırsal alanlarda tarım dışında istihdam imkanlarının artırılması göç etmelerini önleyebilir. Kırsal gençlerin dijital beceriler, yenilenebilir enerji ve yerel ekonomik faaliyetlerle ilgili eğitim alması sağlanarak girişimcilik potansiyelleri artırılabilir ve genç girişimcilerin kırsalda iş kurmaları için düşük faizli krediler ve hibeler verilebilir. Bununla birlikte kırsal gençlerin modern tarım teknikleri, akıllı tarım teknolojileri ve dijitalleşme gibi yenilikçi tarım yöntemlerini öğrenmesi ve kullanması sağlanarak tarımın daha çekici hale getirilmesi mümkün olabilir. Yaşadığı yerden, yaşadığı yerdeki eğitim olanakları ve sosyal olanaklardan memnun olmayan, istek ve beklentilerine uymayan bir kırsal yaşam gibi sonuçlar ise kır-kent arasındaki eşitsizlikleri gündeme getirmektedir. Kırsal bölgelerde sağlık, eğitim, ulaşım, internet ve sosyal hizmetlerin iyileştirilmesi, gençlerin şehirlerde aradığı imkanlara kırsalda da erişmesini sağlar. Özellikle internet altyapısının güçlendirilmesi, eğitimden işe birçok konuda fırsatlar sunabilir. Sosyal yaşamın gelişimi için ise kültürel etkinlikler, spor faaliyetleri ve gençlere yönelik sosyal alanlar kurulabilir. Böylece gençlerin şehirlerde buldukları sosyal ortamı kırsalda da yaşamaları sağlanabilir.

Kırsal alanlardan kentlere göçün azaltılmasına yönelik bugüne kadar yapılmış tüm çalışmalar önem arz etse de, ekonomik koşulların iyileştirilmesinin tek başına yeterli olmadığı göz önüne alınmalıdır. Gençleri kırsalda tutmaya yönelik hazırlanacak olan politikalarda kır-kent arasındaki eşitsizliklerin minimuma indirildiği, gençlerin istek ve ihtiyaçlarını dikkate alan bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır.

5.5 Faktör Analizi

İş doyumunda ve yaşam memnuniyetinde etkili olan unsurların saptanması faktör analizi yöntemiyle yapılmış, ikinci aşama olarak elde edilen faktörlerin içerisinde faktör yükü en fazla olan değişkenler ki-kare analizi aracılığıyla değerlendirilmiştir.

5.5.1 İş doyumunu değişkenlerinin faktör analizi

Faktör analizine iş doyumunu değişkenlerinin tamamı olan 20 madde dahil edilmiş olup, bu maddelerin oluşturduğu ve kendi içerisinde ilişkili olan dört faktöre indirgenmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütüne göre KMO katsayısı 0,883 olarak bulunmuş, maddelerin faktör analizinin yapılması uygun bulunmuştur. Çizelge 5.45'te iş doyumunu değişkenlerinin dahil olduğu faktörler ve değişkenlerin faktör yükleri gösterilmiştir.

Çizelge 5.45 İş doyumunu rotasyonlu faktör matrisi

Değişkenler	Faktör Yükü			
	1	2	3	4
✓ Yaptığım İş Karşılığında Takdir Edilmem Yönünden (M19)	,826			
✓ Toplumda Saygın ve Önemli Bir Kişi Olma Şansını Bana Sağlaması Bakımından (M4)	,710			
✓ Yaptığım İş Karşılığında Duyduğum Başarı Hissi Yönünden (M20)	,659			
✓ İşimi İsteyerek Yapmam Bakımından (M18)	,628			
✓ Tarımdan Elde Ettiğim Gelirin Düzeni Bakımından (M5)	,586			
✓ Kişiliğime Uygun Olması Bakımından (M7)	,579			

Çizelge 5.45 İş doyumu rotasyonlu faktör matrisi (devam)

✓ Beni Daima Meşgul Etmesi Bakımından (M1)		,716		
✓ İşimin Zorluğu Bakımından (M12)		,656		
✓ Çalışma Ortamı Bakımından (M10)		,644		
✓ Çalışma Koşullarından (M17)		,616		
✓ İşimdeki Çalışma Saatlerinin Düzeni Bakımından (M6)		,588		
✓ İşimi Yaparken Kendi Yöntemlerimi Kullanabilme Şansı Bakımından (M16)			,795	
✓ Kendi Kararlarımı Verebilme Özgürlüğüm Olması Bakımından (M15)			,777	
✓ Yeteneklerimi Kullanarak Bir Şeyler Yapabilme Şansı Bakımından (M11)			,645	
✓ Bağımsız Çalışma İmkânı Olması Bakımından (M2)			,485	
✓ Zaman Zaman Farklı Şeyler Yapabilme İmkânı Bakımından (M3)			,457	
✓ Yaptığım İş Karşılığında Aldığım Ücret Bakımından (M13)				,696
✓ Başkaları İçin Bir Şeyler Yapabilme Şansı Bakımından (M9)				,667
✓ İşimdeki Gelişim İmkânları Bakımından (M14)				,629
✓ Bana Garantili Bir Gelecek Sağlaması Bakımından (M8)				,585

Dört faktörün açıklayabildiği varyans %61,8 olarak saptanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; birinci faktör varyansın %17,9'unu, ikinci faktör varyansın %16,5'ini, üçüncü faktör varyansın %14'ünü ve dördüncü faktör varyansın %13,4'ünü açıklamaktadır. Açıklanan varyans faktörlerin veri setindeki temel yapıyı ne derece açıklayabildiğini gösterir, yani 20 değişkenden oluşan iş doyumunun varyansının %61,8'inin 4 faktör üzerinden özetlenebilir ve verilerin büyük kısmı bu faktörlerle temsil edilebilir.

İş Doyumu Faktörlerinin Ki-Kare Analizi Aracılığıyla Değerlendirilmesi

Faktör analizi sonucunda elde edilen iş doyumuna ait dört faktör içerisinde öne çıkan ve faktör yükü en fazla olan değişkenler analize tabi tutulmuştur. İş doyumunu beşli likert ölçekli (1:Hiç memnun değilim, 2:Memnun değilim, 3:Kararsızım, 4:Memnunum, 5:Çok memnunum) yargılar kullanılarak belirlenmiş olup, sonuçların yorumlanmasında 1 çok düşük memnuniyet, 2 düşük memnuniyet, 3 kararsız, 4 yüksek memnuniyet ve 5 çok yüksek memnuniyet olarak değerlendirilmiştir. Ki kare analizi ile yaş grupları ve iller arasındaki farklılık incelenmiş olup, yaş gruplarında cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi ve gelir düzeyi ilişkisinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Yaş aralıkları örnekleme yapılırken 18-25 yaş, 26-35 yaş ve 36-40 yaş aralıklarında olacak şekilde kabul edilmesine karşın faktör analizinde analize tabi tutulurken kategoriler örnekleme bozmadan 34 yaş ve altı ile 35 yaş ve üzeri şeklinde olmak üzere yeniden düzenlenmiştir. Bu sayede çok az gözlem içeren tabakaların yeniden oluşturularak örneklemin her bir tabakayı yeterli düzeyde temsil etmesi sağlanmıştır.

Faktör 1. Yapılan iş karşılığında takdir edilme yönünden çiftçilikten memnuniyet seviyesi

✓ 34 yaş ve altı:

- Bu yaş grubunda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmakta olup, yaptığı iş karşılığında takdir edilme yönünden çiftçilikten memnun olmayanların oranı Antalya'da %61,1, Iğdır'da ise %51,4'tür ($p=0,048$). Cinsiyet, medeni durum ve gelir seviyesi bakımından bir farklılık bulunmamaktadır, ancak yaş grubu ve eğitim seviyesi birlikte incelendiğinde illere göre anlamlı bir ilişkiden söz edilebilir ($p=0,015$). Orta eğitilmiş çiftçilerde memnuniyet seviyesi düşük olanların oranı Antalya'da Iğdır'a göre daha yüksek düzeydedir (Antalya:%61,1, Iğdır:%52,6).

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Cinsiyet: Kadınlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,021$). Memnuniyet seviyesi düşük olan kadınların oranı Antalya'da Iğdır'a göre daha yüksek düzeydedir (Iğdır: %62,5, Antalya:%71,4).
- Medeni durum: Bekarlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,008$). Yapılan iş karşılığında takdir edilme yönünden çiftçilikten memnun olmadığını bildiren 35 yaş ve üzeri bekarların oranı Antalya'da %62,5 iken, Iğdır'da ise çiftçilerin tamamı memnun olduğunu bildirmiştir.

- Eđitim: Eđitim seviyesi dűşűk olan çiftçilerde illere gűre anlamlı bir iliŐki bulunmaktadır ($p=0,045$). Memnuniyet seviyesi dűşűk olanların oranı Antalya'da Iđdır'a gűre daha yűksek dűzeydedir (Antalya:%71,5, Iđdır: %50).
- Gelir: 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda illere gűre anlamlı bir iliŐki bulunmaktadır ($p=0,026$). Memnuniyet dűzeyi yűksek olanların oranı her iki ilde de memnun olmayanlara oranla yűksek olup, memnuniyet dűzeyi yűksek olanların oranı Antalya'da Iđdır'a gűre daha yűksek seviyededir. (Antalya: %50, Iđdır: %45,4).

ÇalıŐma ortamında yapılan iŐlerin takdir ediliyor olması bireyi motive eder, çalıŐma ve űretme performansına yansır. Takdir gűrme isteđinin yaŐ gruplarının çeŐitli demografik űzelliklerine gűre deđiŐiklik gűstermesi beklenir. Elde edilen bulgulara gűre 34 yaŐ ve altındaki ve űzel olarak ortaokul/lise eđitim seviyesindeki çiftçiler ile 35 yaŐ ve űzerindeki kadınlar, bekarlar, dűŐűk eđitimi çiftçiler yapılan iŐ karŐılıđında takdir edilme yűnűnden çiftçilikten memnun deđillerdir ve dűŐűk iŐ doyumuna sahiplerdir. Bu sonucun ortaya çıkmasında űlkede çiftçiliđe dair olumsuz algılar, çiftçiliđin profesyonel bir meslek olmaktan çok bir yaŐam tarzı olması, emek-yođun bir iŐ olarak tarımın hak ettiđi deđeri gűrmemesi gibi birçok farklı neden rol oynamıŐ olabilir. “Yaptıđım iŐ karŐılıđında takdir gűrmüyorum.” yargısının çiftçiler arasında yaygın olarak gűrűlűyor olmasının dűŐűk iŐ doyumuna yol açtıđı olduđu açıktır. İŐinden tatmin olmayan gençlerin çiftçiliđe devam etme isteklilikleri de dűŐűk olacaktır. Gıdanın tarladan sofraya gelene kadar geçirdiđi yolculuk ve űretimine harcanan emeđi gűsteren televizyon yayınları, kamu spotları, “Sıfır Atık” ve “Gıdanı Koru Sofrana Sahip ık” gibi projelerin yaygınlaŐarak toplumda daha fazla yer edinmesi gibi toplumsal farkındalık dűzeyini arttırmaya yűnelik çalıŐmalar yapılabilir. Bu amaçla hazırlanacak yayım programlarında ise her il için aynı Őartların geçerli olmayacađı, bu sebeple yerel yűnetimlerle iŐ birliđi içinde olunması, sosyo-demografik űzelliklerin gűz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Faktör 2. Daima meşgul etmesi bakımından çiftçilikten memnuniyet seviyesi

✓ 34 yaş ve altı:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,001$). Memnuniyet düzeyi yüksek olanların oranı Antalya'da %54, Iğdır'da %49,2'dir.
- Medeni durum: Bekarlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,037$). Memnuniyet düzeyi yüksek olanların oranı Antalya'da Iğdır'a göre daha yüksek olup, Antalya'da bekar çiftçilerin %57,1'i, Iğdır'da ise %48,8'i yüksek memnuniyet bildirmişlerdir.
- Eğitim: Orta seviyede eğitilmiş çiftçilerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,020$). Orta seviyede eğitilmiş çiftçilerde memnuniyet düzeyi yüksek olanların oranı her iki ilde de birbirine yakındır (Antalya:%52,4, Iğdır:%52,7).
- Gelir: 5501-10.000 TL arasında geliri olanlarda ($p=0,008$) ve 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda ($p=0,020$) illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. 5501-10.000 TL arasında geliri olanlarda memnuniyet seviyesi düşük olanların oranı Iğdır'da %57,9, Antalya'da %52,2'dir. 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda Iğdır'da memnuniyet seviyesi düşük olanlar çoğunlukta olup %45,5 oranındadır. Antalya'da ise memnuniyet seviyesi yüksek olanlar ve düşük olanlar %50 ile birbirine eşittir.

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Cinsiyet: Her iki cinsiyette illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Erkeklerde $p=0,004$, kadınlarda $p=0,021$). Erkeklerde Iğdır'da memnuniyet seviyesi yüksek

olanlar %50 oranındadır. Antalya'da ise %49,3 ile memnuniyet seviyesi yüksek olanların oranı ve düşük olanların oranı birbirine eşittir.

- Medeni durum: Hem evli ($p=0,012$) hem de bekarlarda ($p=0,005$) illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Evlilerde memnuniyet seviyesi yüksek olanlar Antalya'da Iğdır'a göre daha yüksek orandadır (Antalya:%53,4, Iğdır:%51,9). Bekarlarda ise Antalya'da memnuniyet seviyesi düşük olanların oranı %62,5 iken, Iğdır'da %50 oranı ile memnuniyet seviyesi yüksek olanlar ve düşük olanlar birbirine eşittir.
- Eğitim: Orta seviyede eğitilmiş çiftçilerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,008$). Orta seviyede eğitilmiş çiftçilerde memnuniyet seviyesi yüksek olanların oranı her iki ilde de birbirine yakın olup, Antalya'da Iğdır'a göre daha yüksek orandadır (Antalya:%54,3, Iğdır:%51,3).
- Gelir: 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda ($p=0,016$) ve 20.001 TL'nin üstünde geliri olanlarda ($p=0,013$) illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda memnuniyet seviyesi düşük olanların oranı Iğdır'da %45,5, Antalya'da %54,5'tir. 20.001 TL'nin üstünde geliri olanlarda Iğdır'da memnuniyet seviyesi yüksek olanlar çoğunlukta olup %85,7 oranındadır. Antalya'da ise memnuniyet seviyesi düşük olanlar %75 oranında çoğunlukta.

Çiftçiliğin doğası gereği kendine ait iş ve zaman döngüsü bireyleri gün içerisinde meşgul ediyor oluşu genç çiftçiler için genellikle yüksek iş doyumuna yol açmaktadır. Ancak her iki yaş grubunda da düşük gelir seviyesi negatif bir etkiye sahiptir. 20.000 TL ve altında gelire sahip olan çiftçilerin daima meşgul etmesi bakımından çiftçilikten memnun olmadığı, 20.001 TL ve daha fazla gelire sahip çiftçilerde ise illere göre farklılık gösterip Iğdır'da çiftçilikten memnun olduğu Antalya'da ise memnun olmadığı tespit edilmiştir. Çiftçilik için harcanan zaman karşılığında elde edilen düşük gelir her iki ilde de düşük iş doyumuna yol açmaktadır. Yüksek gelirden ise 35 yaş ve üzerinde Antalya'da düşük

memnuniyet Iğdır'da ise yüksek memnuniyet sonucunun ortaya çıkması ise, illerin tarımsal üretim deseninin ve dolayısıyla iş için harcanan zaman karşılığında beklenen gelirin farklı olması şeklinde yorumlanabilir.

Faktör 3. İşini yaparken kendi yöntemlerini kullanabilme olanağı bakımından çiftçilikten memnuniyet seviyesi

✓ 34 yaş ve altı:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,046$). Memnuniyet düzeyi yüksek olanların oranı Antalya'da %98, Iğdır'da %86,1'dir.
- Gelir: 5501-10.000 TL arasında geliri olanlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,046$). 5501-10.000 TL arasında geliri olanlarda Antalya'da çiftçilerin tamamının memnuniyet seviyesi yüksek olup, Iğdır'da %78,9 oranındadır.
- Medeni durum ve eğitim seviyesi bakımından illere göre bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p=0,095$).

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Bu yaş grubunda illere göre cinsiyet, medeni durum, eğitim ve gelir seviyesi bakımından bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p=0,263$).

Elde edilen bulgulara göre 34 yaş ve altı erkek çiftçilerde işini yaparken kendi yöntemlerini kullanabilme yüksek iş doyumuna yol açmaktadır. Kendi yöntemlerini kullanabilme ve kendi kararlarını verebilme özgürlüğü bakımından çiftçilik birçok meslek grubuna göre farklılık gösterir. Doğası gereği yalnızca çevresel koşullara bağlı

olan tarım, bir meslek olarak onunla uğraşanlara bağımsızlık verir, çiftçiler tarımsal üretimin her aşamasında kendine has yöntemleri kullanır. Bağımsızlık ihtiyacının yaş gruplarına ve cinsiyete göre değişiklik göstermesi beklenen bir durumdur.

Faktör 4. Yapılan iş karşılığında alınan ücret bakımından çiftçilikten memnuniyet seviyesi

✓ 34 yaş ve altı:

- Cinsiyet: Kadınlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,032$). Her iki ilde de kadınların tamamının memnuniyet seviyesi düşüktür.
- Eğitim: Yüksek eğitilmiş çiftçilerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,007$). Yüksek eğitilmiş genç çiftçiler arasında memnuniyet düzeyi düşük olanların oranı Iğdır'da %90,9 ile çoğunlukta iken, Antalya'da memnuniyet düzeyi düşük olanlar ve kararsızların oranı birbirine eşittir (%40).
- Gelir ve medeni durum bakımından illere göre bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p=0,747$).

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,004$). Memnuniyet düzeyi düşük olanların oranı Antalya'da %73,9, Iğdır'da %71,1'dir.
- Medeni durum: Hem evli ($p=0,003$) hem de bekarlarda ($p=0,029$) illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Evlilerde memnuniyet seviyesi düşük olanların oranı her iki ilde de birbirine yakın olup, Iğdır'da %74 Antalya'da %72 oranındadır. Bekarlarda ise Antalya'da memnuniyet seviyesi düşük olanlar

çoğunlukta olup %62,5 oranında iken, Iğdır'da ise memnuniyet seviyesi yüksek olanlar, düşük olanlar ve kararsızların oranı birbirine eşittir (%33,3).

- Eğitim: Düşük eğitilmiş çiftçilerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,009$). Düşük eğitilmiş çiftçilerde memnuniyet seviyesi düşük olanların oranı Antalya'da %75, Iğdır'da %64,2 seviyesindedir. Ortaokul ve/veya lise seviyesinde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,10$). Memnuniyet düzeyi düşük olanların oranı Iğdır'da %71,8 ile çoğunlukta iken, Antalya'da %67,4 seviyesindedir.
- Gelir: 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,024$). 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda Antalya'da ise çiftçilerin %72,7'sinin memnuniyet seviyesi düşük olup, Iğdır'da %54,6 oranındadır.

Yapılan iş karşılığında elde edilen gelirin iş doyumuna etkisinin yaş gruplarının çeşitli demografik özelliklerine göre değişiklik göstermesi beklenir. Cinsiyet, eğitim, medeni durum ve gelir seviyesi gibi değişkenler her yaş grubunda farklı etkiye sahip olabilir. 34 yaş ve altındaki kadınlarda ve üniversite mezunlarında yapılan iş karşılığında elde edilen gelir düşük iş doyumuna neden olmaktadır. Özellikle tarımda ve ev içinde çalışan kadınların çok büyük bir kısmının ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı bilinmektedir. Herhangi bir gelir elde etmeyen veya emeğinin karşılığını alamayan genç kadınların çiftçiliği bir iş olarak sürdürmek istemeyeceği açıktır. Yüksek eğitilmiş gençlerin ise yaptıkları iş karşılığında elde ettikleri gelir bakımından düşük iş doyumuna sahip olması, çiftçilik gibi emek-yoğun işler karşılığında gelir beklentisinin yüksek olduğu şeklinde değerlendirilebilir. 35 yaş ve üzerindeki erkeklerde, hem evli hem de bekarlarda, orta ve daha alt eğitim seviyesindekilerde ve geliri 10.001-20.000 TL arası olanlarda yapılan iş karşılığında elde edilen gelir düşük iş doyumuna neden olmaktadır. Bu yaş grubunda erkek çiftçilerin genellikle bakmakla yükümlü olduğu bir ailesinin olması gibi çeşitli sorumlulukları olduğundan yapılan iş ve harcanan emek karşılığında daha fazla gelir beklentisi olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

5.5.2 Yaşam memnuniyeti değişkenlerinin faktör analizi

Faktör analizine yaşam memnuniyetini ölçmek için hazırlanan 30 maddenin tamamı dahil edilmiş olup faktör yükleri birbirine çok yakın olan bir madde analizden çıkarılarak 29 madde üzerinden tekrar faktör analizi yapılmış, bu maddelerin oluşturduğu ve kendi içerisinde ilişkili olan yedi faktöre indirgenmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütüne göre KMO katsayısı 0,844 olarak bulunmuş, değişkenlerin faktör analizinin yapılması uygun bulunmuştur. Çizelge 5.46'da yaşam memnuniyetine ait faktörler ve faktör yükleri gösterilmiştir.

Çizelge 5.46 Yaşam memnuniyeti rotasyonlu faktör matrisi

Değişkenler	Faktörler						
	1	2	3	4	5	6	7
✓ Kırsal Yaşam Tarzı İstek ve Beklentilerimle Uyuşur.	,878						
✓ Kırsal Yaşam Tarzını Seviyorum.	,843						
✓ Köyde/Çiftlikte Yaşamaktan Memnunum.	,790						
✓ Yaşadığım Yerden (Köy, İlçe, İl) Genel Olarak Memnunum.	,610						
✓ Çiftçilik Bana En Uygun Meslektir.		,796					
✓ Çiftçiliği Bir Meslek Olarak Yapmaktan Memnunum.		,665					
✓ Çiftçiliği Severek ve İsteyerek Yapıyorum.		,656					
✓ Köyde/Çiftlikte Yaşamak Sahip Olabileceğim En İyi ve Uygun Seçenektir.		,543					
✓ Daha İyi Bir İmkân Olduğunda Çiftçiliği Bırakmayı Düşünürüm.		-,531					
✓ Eğer Mecbur Olmasaydım Çiftçi Olmazdım.		-,525					
✓ Sahip Olduğumuz Kültürel Olanaklardan Memnunum			,817				
✓ Sahip Olduğumuz Sosyal Olanaklardan Genel Olarak Memnunum.			,685				
✓ İstedğim Zaman Tatil Yapabilme ve Serbest Zaman Geçirebilme İmkânına Sahibim.			,620				
✓ Tarımın Getirdiği Çeşitli Zorluklardan Hoşlanırım.			,511				
✓ Gelecekte Çocuklarım Tarımda Çalışmak İsterse Onları Desteklerim.			,312				
✓ Tarım Dışında Başka Bir İşte Çalışsam Daha Fazla Gelirim Olurdu				,780			
✓ Çiftçilik Dışında Başka Bir İşte Çalışsam Daha Mutlu Olurdum.				,761			
✓ Daha İyi Bir Eğitim Alsaydım Çiftçilik Yerine Başka Bir İşte Çalışabilirdim.				,505			

Çizelge 5.46 Yaşam memnuniyeti rotasyonlu faktör matrisi (devam)

✓ Tarımdan Elde Ettiğim Gelir Ekonomik Olarak Tatmin Edicidir					,670		
✓ Şu Anki Borç Seviyem Beni Rahatsız Etmez.					,620		
✓ Çiftçiliğin Sağladığı Olanaklardan Memnunum.					,528		
✓ Çiftçilik Toplumsal Açından Saygın Bir Meslektir.					,448		
✓ Ailenin En Az Bir Üyesi Düzenli Gelir Getirecek Bir İşte Çalışmalıdır.						-,678	
✓ Tarımdan Elde Edeceğim Gelirin Değişken Olması Beni Ekonomik Olarak Etkilemez.						,592	
✓ Çiftçilik, Emeklerimin Tam Karşılığını Alabileceğim Bir Meslektir.						,589	
✓ Tarım İçin Gereken Fiziksel Çalışma Koşulları Beni Rahatsız Eder.						-,436	
✓ Yaşadığım Evden Genel Olarak Memnunum							,794
✓ Yaşantımdan Genel Olarak Memnunum.							,505
✓ Sahip Olduğumuz Eğitim Olanaklarından Genel Olarak Memnunum.							,425

Yedi faktörün açıklayabildiği varyans %60,76 olarak saptanmıştır. Analiz sonuçlarına göre birinci faktör varyansın %10,8'ini, ikinci faktör %10,5'ini, üçüncü faktör %9,8'ini, 4. faktör %8,6'ini, 5. faktör %7,4'ünü, 6. faktör %7'sini 7. faktör %6,5'ini açıklamaktadır. Açıklanan varyans faktörlerin veri setindeki temel yapıyı ne derece açıklayabildiğini gösterir, 29 değişkenden oluşan yaşam memnuniyetinin varyansı %60,76'sının 7 faktör üzerinden özetlenebilir ve verilerin büyük kısmı bu faktörlerle temsil edilebilir.

Yaşam Memnuniyeti Faktörlerinin Ki-Kare Analizi Aracılığıyla Değerlendirilmesi

Faktör analizi sonucunda elde edilen yaşam memnuniyetine ait yedi faktör içerisinde öne çıkan ve faktör yükü en fazla olan pozitif yüklü değişkenler analize tabi tutulmuştur. Genç çiftçilerin yaşam memnuniyeti üçlü likert ölçekli (1:Katılmıyorum, 2:Kararsızım, 3:Katılıyorum) yargılar kullanılarak belirlenmiştir. Ki kare analizi ile yaş grupları ve iller arasındaki farklılık incelenmiş olup, yaş gruplarında cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi ve gelir düzeyi ilişkisinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Faktör 1. Kırsal yaşam tarzı istek ve beklentilerimle uyuşur.

✓ 34 yaş ve altı:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,000$). Yargıya katılanların oranı Antalya'da %94 iken, Iğdır'da %52,3'tür.
- Medeni durum: Hem evlilerde ($p=0,007$) hem de bekarlarda ($p=0,000$) illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Evlilerde katılanların oranı Antalya'da %95,8 Iğdır'da %63 seviyesindedir. Bekarlarda evlilere göre daha düşük bir oran görülmesine rağmen, katılanların oranı katılmayanlara göre daha yüksektir. Antalya'da bekarların %88,6'sı Iğdır'da ise %48,8'i yargıya katılmaktadır.
- Eğitim: Orta eğitim seviyesinde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,000$). Orta seviyedeki eğitimli genç çiftçiler arasında katılanların oranı Antalya'da %92,9 Iğdır'da ise %50,9'dur.
- Gelir: 5501-10.000 TL arasında geliri olanlarda ($p=0,005$) ve 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda ($p=0,000$) illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. 5501-10.000 TL arasında geliri olanlarda katılanların oranı Antalya'da %91,2 Iğdır'da %57,9'dur. 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda Iğdır'da katılmayanlar çoğunlukta olup %54,5 oranında, Antalya'da katılanların oranı %90 ile çoğunluktadır.

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,008$). Katılanların oranı Antalya'da %94,2 iken, Iğdır'da %75'tir.

- Medeni durum: Evlilerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,015$). Evlilerde katılanların oranı her iki ilde de çoğunlukta olup Antalya'da %96 Iğdır'da %83,3 seviyesindedir.
- Eğitim: Düşük eğitim seviyesinde ($p=0,032$) ve orta eğitim seviyesinde ($p=0,005$) illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Düşük eğitilmiş genç çiftçilerin Antalya'da tamamı, Iğdır'da ise %85,7'si katıldığını bildirmişlerdir. Orta seviyedeki eğitilmiş genç çiftçiler arasında katılanların oranı Antalya'da %95,7 Iğdır'da ise %74,4'tür.
- Gelir: 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,005$). 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda Antalya'da çiftçilerin tamamı, Iğdır'da ise %63,6'si yarıya katılmaktadır.

Kırsal yaşam tarzı istek ve beklentilerimle uyuyor diyen çiftçilerin yaş gruplarına ve illere göre farklılık göstermesi beklenmektedir. Yaş grupları, kendi içinde cinsiyet, medeni durum, eğitim ve gelir seviyesi gibi değişkenlerden etkilenmektedir. 34 yaş ve altı erkekler, hem evli hem bekarlar, orta seviyede eğitim görenler ve geliri 10.000 TL'den düşük olanlar, 35 yaş ve üzerinde ise erkekler, evliler, ortaöğretim ve daha alt seviyelerde eğitim görenler ve geliri 10.001-20.000 TL arası olanlar kırsal yaşam tarzının istek ve beklentilerini karşıladığını belirtmektedir. Antalya'da Iğdır'a göre çok daha yüksek bir oranda kırsal yaşam tarzından memnuniyet duyulmakta olup, memnun olanlar her iki ilde de çoğunlukta yer alır. İller arasındaki oransal farkın gelişmişlik seviyesinin farklılığından kaynaklandığı söylenebilir. Elde edilen bulgulara göre önemli bir sonuç olarak 35 yaş ve üstünde gelir arttıkça kırsal yaşam tarzından duyulan memnuniyet Antalya'da artmaktayken, Iğdır'da azalmaktadır. Buradan hareketle gelirin yüksek olmasının tüm çiftçiler için motive edici bir faktör olmadığını, sosyoekonomik olarak az gelişmiş bir il olan Iğdır'da gelir dışındaki faktörlerin de önemli rol oynadığı söylenebilir. Daha yüksek gelir elde eden Iğdır'daki 35 yaş ve üzeri çiftçiler için kırsal yaşam tarzı istek ve beklentilerini karşılamamaktadır, bu durum kırsal alanların şehir merkezlerine

göre eğitim, sağlık, ticaret, güvenlik, sosyal donatı alanları gibi birçok olanaktan yoksun veya yetersiz olması nedeniyle açıklanabilir.

Faktör 2. Çiftçilik bana en uygun meslektir.

✓ 34 yaş ve altı:

- Bu yaş grubunda illere göre cinsiyet, medeni durum, eğitim ve gelir seviyesi bakımından bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır (p=0,339).

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Gelir: 20.001 TL'nin üzerinde geliri olanlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p=0,041). 20.001 TL'nin üzerinde geliri olanlarda Antalya'da çiftçilerin %75'i katılmadığını bildirirken, Iğdır'da ise %85,7'si yargıya katılmaktadır.
- Cinsiyet, medeni durum ve eğitim seviyesi bakımından illere göre bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır (p=0,913).

Yaşam memnuniyeti yargılarından çiftçiliğin kendilerine en uygun meslek olduğunu düşünen gençler arasında yaş grupları ve iller arasında farklılık olabileceği beklenmektedir. Ancak yalnızca 35 yaşın üzerinde olan ve 20.001 TL ve üzerinde gelir elde eden çiftçilerde iller arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Antalya'daki çiftçiler gelir seviyesi ne olursa olsun çiftçiliğin kendilerine uygun bir meslek olmadığını düşünürken, Iğdır'da ise yüksek gelir ve yaşı görece daha büyük olan çiftçiler çiftçiliğin kendilerine en uygun meslek olduğunu düşünmektedir. Bu durum Iğdır'da yüksek gelirin

ileri yaşlardaki gençler için çiftçiliğe motive edici bir faktör olduğu sonucunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Faktör 3. Sahip olduğumuz kültürel olanaklardan memnunum.

✓ 34 yaş ve altı:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,008$). Katılmayanların oranı Antalya'da %86 iken, Iğdır'da %63,1'dir.
- Medeni durum: Bekarlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,001$). Bekarlarda katılmayanların oranı her iki ilde de çoğunlukta olup Antalya'da %88,6 Iğdır'da %53,5 seviyesindedir.
- Eğitim: Düşük eğitim seviyesinde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,012$). Düşük eğitimli çiftçiler arasında Antalya'daki çiftçilerin %88,1'i Iğdır'da ise %64,9'u kültürel olanaklardan memnun olmadığını bildirmişlerdir.
- Gelir: 5501-10.000 TL arasında geliri olanlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,031$). 5501-10.000 TL arasında geliri olanlarda Antalya'da çiftçilerin %95,7'si, Iğdır'da ise %71,1'i yargıya katılmamaktadır.

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,000$). Katılmayanların oranı Antalya'da %94,2 iken, Iğdır'da %57,7'dir.

- Medeni durum: Evlilerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,010$). Evlilerde katılmayanların oranı her iki ilde de çoğunlukta olup Antalya'da %96 Iğdır'da %64,8 seviyesindedir.
- Eğitim: Orta eğitim seviyesinde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,000$). Orta seviyede eğitilmiş gençler arasında Antalya'daki çiftçilerin %97,8'i, Iğdır'da ise %59'u katılmadığını bildirmişlerdir.
- Gelir: 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,000$). 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda Antalya'da çiftçilerin tamamı katılmadığını belirtirken, Iğdır'da ise %54,5'i yargıya katılmaktadır.

Kültürel olanaklardan memnuniyet durumu yaş grupları ve iller arasında farklılık göstermesi beklenen yaşam memnuniyeti yargılarından biridir. Yaşadığı yerdeki kültürel olanaklardan memnun olmayan gençlerin yaşam memnuniyetinin düşük olacağı öngörülmektedir. Her iki yaş grubunda da illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. 34 yaş ve altında erkekler, bekarlar, düşük eğitim seviyesindekiler ve geliri 5501-10.000 TL arasında olan Antalya'daki çiftçiler Iğdır'dakilere kıyasla çok daha yüksek oranda kültürel olanaklardan memnun değildir. 35 yaş ve üzerinde de benzer bir durum söz konusudur; erkekler, evliler, ortaöğretim seviyede eğitim görenler ve geliri 10.001-20.000 TL arasında olan Antalya'daki çiftçiler Iğdır'dakilere kıyasla çok daha yüksek oranda kültürel olanaklardan memnun değildir. İller arasındaki oransal farkın bu kadar yüksek olması Antalya'nın Iğdır'a göre daha kozmopolit bir şehir olması ve büyükşehirde yaşamın doğurduğu sonuçlarla açıklanabilir. Araştırma alanından edinilen gözlemlere göre kültürel olanaklardan duyulan memnuniyetsizliğin Iğdır'da Antalya'daki kadar şiddetli olmaması Iğdır'da yaşayan nüfusun kapalı ve gelenekçi bir toplum niteliği taşıması sebebiyle olduğu söylenebilir.

Faktör 4. Tarım dışında başka bir işte çalışsam daha fazla gelirim olurdu.

✓ 34 yaş ve altı:

- Bu yaş grubunda cinsiyet, medeni durum, eğitim ve gelir seviyesi bakımından illere göre bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır (p=0,433).

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p=0,044). Katılanların oranı Iğdır'da %53,8 iken, Antalya'da katılmayanlar ve kararsızların oranı (%55,1) katılanlardan daha fazladır.
- Medeni durum: Bekarlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p=0,005). Bekarlarda katılmayanların oranı Iğdır'da %66,7 ile çoğunlukta, Antalya'da %62,5 oranında katılanlar çoğunlukta.
- Bu yaş grubunda eğitim ve gelir seviyesi bakımından illere göre bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır (p=0,059).

Tarım dışında başka bir işte çalışsam daha fazla gelir elde ederdim düşüncesinin yaş gruplarına göre farklılık göstereceği, yaş grupları arasında illere göre anlamlı bir ilişki olabileceği beklenmektedir. 35 yaşın üzerinde olan erkeklerde ve bekarlarda illere göre farklılık görülmektedir. Antalya'da 35 yaş üstü erkekler tarım dışı bir işte çalışsam daha fazla gelirim olurdu yargısına katılmazken, bekarlar bu yargıya katılmaktadır. Iğdır'da ise 35 yaş ve üzeri erkekler tarım dışı bir işten daha fazla gelir elde edeceği yargısına katılmakta, bekarlar bu yargıya katılmamaktadır. İller arasındaki bu farklılık medeni durumun iş değiştirme kararı üzerinde etkisi olmasıyla ve tarımdan elde edilen gelirin

yüksekliğiyle açıklanabilir. Bekar bir bireyin daha fazla gelir elde etmek amacıyla iş değiştirmesi evli birine göre daha kolay gerçekleştirilebilir bir durum olduğu söylenebilir. Her iki ilde de deneyim ya da gözlem yoluyla tarımdan elde edilen gelir ve tarım dışı işlerden elde edilen karşılaştırılması, bu sayede olumlu ya da olumsuz bir yargıya varılması illerin istihdam yapısıyla doğrudan bağlantılıdır. Bulgular Antalya'da tarım dışı işler tarıma göre daha az gelir getirirken, Iğdır'da tarım dışı işlerin tarıma göre daha fazla gelir getirdiği şeklinde yorumlanabilir.

Faktör 5. Tarımdan elde ettiğim gelir ekonomik olarak tatmin edicidir.

✓ 34 yaş ve altı:

- Bu yaş grubunda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmakta olup, tarımdan elde ettiği geliri tatmin edici bulmayanların oranının her iki ilde de %71 gibi oldukça yüksek oranda olduğu gözlenmiştir ($p=0,036$). Cinsiyet, eğitim seviyesi ve gelir seviyesi bakımından bir farklılık bulunmamaktadır, ancak yaş grubu ve medeni durum birlikte incelendiğinde illere göre anlamlı bir ilişki söz edilebilir ($p=0,046$). Her iki ilde de tarımdan elde ettiği geliri tatmin edici bulmayan evlilerin oranı birbirine yakın olup, Iğdır'da %77,8 Antalya'da %79,2 oranındadır.

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Eğitim: Düşük eğitim seviyesinde Eğitim seviyesi düşük olan Antalya'daki çiftçilerin %67,9'u Iğdır'da ise %64,3'ü katılmadığını bildirmişlerdir. Iğdır'da tarımdan elde ettiği geliri tatmin edici bulanların oranı %35,7'dir.
- Cinsiyet, medeni durum ve gelir seviyesi bakımından illere göre bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p=0,907$)

Görece daha genç olan ve düşük eğitim seviyesindeki çiftçilerde, özellikle 34 yaş ve altındaki evli gençler ile 35 yaş ve üzeri düşük eğitimli çiftçilerde her iki il için de tarımdan elde ettiği geliri tatmin edici bulmayanlar yüksek orandadır. Tarımda aile büyüklerinin işlerinin idaresini genç nesillere devretme konusundaki isteksizliği bilinen bir gerçektir. Bu çalışma kapsamında kendisiyle görüşülen genç çiftçilerden görece daha genç olanların aile büyükleriyle birlikte çiftçilik yaptıkları ve gelirlerini ayırmadıkları tespit edilmiştir. Bu durum tarımsal gelirin büyük bir aile içinde paylaşılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Genç ve evli çiftlerin ihtiyaçları düşünüldüğünde tarımsal gelirden aile içerisinde alınan payın düşüklüğü, gelirin ekonomik olarak tatmin edici olmamasıyla sonuçlanabilir. Bunun dışında gençlerin tarım dışı işlerde çalışan yakınlarını gözlemlemesi ve gelirlerini karşılaştırması yoluyla da elde ettikleri geliri tatmin edici bulmaması gibi nedenler de söylenebilir. 35 yaş ve üzeri düşük eğitimli çiftçiler için gelirin tatmin edici bulunmamasının sebepleri arasında; tarımsal üretimde yeniliklere yaklaşım, girişimcilik ve risk alma tutumları gibi davranışsal faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Faktör 6. Tarımdan elde edeceğim gelirin değişken olması beni ekonomik olarak etkilemez.

✓ 34 yaş ve altı:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,011$). Katılmayanların oranı Antalya'da %96 iken, Iğdır'da %80'dir.
- Medeni durum: Bekarlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,033$). Bekarlarda katılmayanların oranı her iki ilde de çoğunlukta olup Antalya'da %94,3 Iğdır'da %76,7 seviyesindedir.

- Eğitim: Orta seviyede eğitimli çiftçilerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p=0,007). Orta seviyede eğitimli gençler arasında Antalya'daki çiftçilerin %97,6'sı, Iğdır'da ise %78,9'u katılmadığını bildirmişlerdir.
- Gelir: 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p=0,000). 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda Antalya'da çiftçilerin tamamı katılmadığını belirtirken, Iğdır'da ise %54,5'i yargıya katılmaktadır.

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Cinsiyet: Erkeklerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p=0,000). Katılmayanların oranı Antalya'da %97,1 iken, Iğdır'da %71,2'dir.
- Medeni durum: Hem evlilerde (p=0,001) hem de bekarlarda (p=0,044) illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p=0,001). Evli çiftçilerin Antalya'da %97,3'ü Iğdır'da %77,8'i, bekar çiftçilerin ise Antalya'da tamamı Iğdır'da ise yarısı yargıya katılmamaktadır.
- Eğitim: Düşük eğitim seviyesinde (p=0,008) ve orta seviyede eğitimli çiftçilerde (p=0,002) illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Düşük eğitimli Antalya'daki çiftçilerin tamamı, Iğdır'da ise %78,6'sı katılmadığını bildirmişlerdir. Orta seviyede eğitimli genç çiftçiler arasında katılmayanların oranı Antalya'da %95,7 Iğdır'da ise %71,8'dir.
- Gelir: 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p=0,000). 10.001-20.000 TL arasında geliri olanlarda Antalya'da çiftçilerin tamamı katılmadığını belirtirken, Iğdır'da ise %54,5'i yargıya katılmaktadır.

Tarımdan elde edilecek gelirin değişken olması her yaşı grubunda düşük yaşam memnuniyetine neden olacağı öngörülmektedir. Yaşı grupları cinsiyet, medeni durum ve eğitimle birlikte incelendiğinde iller arasında benzer sonuçlar görölmesine rağmen, yaşı grupları gelir ile birlikte incelendiğinde iki il arasında farklılık görölmemektedir. Bulgulara göre Antalya'da tarımdan elde edilecek gelirin değişken olması çiftçileri ekonomik olarak etkilerken, Iğdır'da etkilemediği görölmemektedir. Bu durum Antalya'daki çiftçilerin ana geçim kaynağının tarım olduğu, tarım dışı gelir getirici kaynaklarının kısıtlı olduğu ya da hiç olmadığı, Iğdır'daki çiftçilerin ise ana gelir kaynağının tarım olmadığı ve tarım dışında gelir getirici imkanlara sahip olduğunun bir göstergesi şeklinde yorumlanabilir.

Faktör 7. Yaşadığım evden genel olarak memnunum.

✓ 34 yaş ve altı:

- Medeni durum: Evlilerde illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,012$). Evlilerde katılanların oranı Iğdır'da %88,9 ile çoğunlukta iken, Antalya'da %58,3 oranında olup Iğdır'a göre daha düşüktür.
- Gelir: 20.001 TL'nin üzerinde geliri olanlarda illere göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p=0,046$). 20.001 TL'nin üzerinde geliri olan çiftçilerden Antalya'da katılanlar ve katılmayanların oranı birbirine eşit olup, Iğdır'da ise tamamının memnuniyet seviyesi yüksektir.
- Cinsiyet ve eğitim seviyesi bakımından illere göre bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p=0,212$).

✓ 35 yaş ve üzeri:

- Bu yaş grubunda cinsiyet, medeni durum, eğitim ve gelir seviyesi bakımından illere göre bir ilişki beklenmesine karşın, aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır ($p=0,396$).

Yaşadığı evden ve eviyle ilgili sahip olduğu imkanlardan memnuniyet seviyesi genellikle yaş grubu, medeni durum ve gelire ilişkilidir. Bu durum 34 yaş ve altındaki evlilerin görece yeni evli olmaları, bu sebeple yaşadıkları evle ilgili fiziksel koşulların istek ve beklentilerle uyuyor olması; 34 yaş ve altındaki yüksek gelirli gençlerin ise yaşadıkları evle ilgili gerçekleştirmek istedikleri değişiklikleri yapabilecek maddi yeterliliğe sahip olmaları ile açıklanabilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm dünyada kırsal alanların terk edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalması, kırsal alanlardan kentlere göç, çiftçi yaş ortalamasının yüksek olmasının doğurduğu ve gelecekte yol açacağı sorunlar, genç çiftçi konusunu bugüne kadar birçok bilimsel araştırmanın öznesi haline getirmiştir. Genç çiftçiler üzerine yapılmış çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen literatür taramalarında çok boyutlu bu soruna getirilen önerilerin daima aynı ekseninde olduğu görülmektedir. Tarımın doğası gereği doğal koşullara bağlılığı, risk ve belirsizliklerinin fazla olması, üretimin mevsimselliği gibi özelliklerinin yanında emek yoğun bir iş olması, fiziksel çalışma ortamının zorlayıcılığı, çalışma saatlerinin uzunluğu, elde edilen gelirin düzensizliği gibi özellikler barındırmaktadır. Özellikle Türkiye’de tarım sektöründe iş ve aile yaşamının bir bütün olması durumu da çiftçiliğe profesyonel bir meslek olarak bakılmasını engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu özelliklerine rağmen çiftçilik toplumda hak ettiği saygınlığı görmemekte, gençlerden ise kırsal alanların tüm yetersizliklerine katlanmalarının yanında çok fazla sayıda zorlayıcı ve olumsuz faktörü bünyesinde barındıran çiftçiliği sürdürmeleri beklenmektedir. Bu amaçla genç çiftçilere yönelik getirilecek önerilerin bugüne kadar yapılmış çalışmalardan farklı bir bakış açısı sunması gerekmektedir.

Kırsal alanlarda yaşayan gençlerin problemlerine, isteklerine ve ihtiyaçlarına, kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan gençler arasında fırsat eşitsizliğinin giderilmesi adına odaklanılacak konulara, çiftçiliğin toplumsal karşılığına değinilmeli, bir meslek olarak çiftçiliği devam ettiren gençlerin anlaşılması sürdürülebilir bir kırsal kalkınmanın hedefleri arasında olmalıdır. Bu tez çalışması da bu hedef temelinde hazırlanmış ve tarımda sürdürülebilir bir üretim için gençlerin kırsal alanlardan göç etmesi üzerinde etkili olan faktörler yaşam memnuniyeti kavramıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Yaşam memnuniyeti birçok bilim dalı tarafından araştırılmaya değer bulunan ancak subjektif niteliği nedeniyle ölçülmesi zor bir konudur. Tarım sektöründe yaşam memnuniyeti kavramıyla genç çiftçilerin problemlerine, isteklerine ve ihtiyaçlarına odaklanan herhangi bir çalışma bulunmaması bu çalışmayı daha önce yapılmış benzer çalışmalardan farklı

kılmaktadır. Tez çalışması kapsamında elde edilen bulgulardan yola çıkılarak genç çiftçilerin sorunları, istekleri, ihtiyaçları ve beklentileri ve göç etme eğilimleri üzerine değerlendirmeler şu şekildedir.

Genç çiftçilerin yeniliklere açık olması beklenen bir durumdur, ancak yenilikçilik açısından iller arasında oransal olarak büyük farklılıklar vardır. Iğdır'daki genç çiftçilerin Antalya'daki çiftçilere göre yeniliğe daha açık olmasının sebepleri arasında toprak verimliliği ile ilgili yaşanan birtakım sorunlar gösterilebilir. Nitekim görüşülen çiftçiler toprak tuzluluğu sorunu nedeniyle tarımsal üretimde sorun yaşadıklarını, bu sorunun giderilebilmesi için çözüm önerisi arayışında olduklarını belirtmiştir.

Genç çiftçilerin tarımsal üretimde en sık karşılaştıkları sorunların ekonomik sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Bu duruma gerekçe olarak tarımsal üretimden elde edilen gelirin düzensizliği olduğu söylenebilir. Çiftçilerin parasal kaynaklara en fazla ihtiyaç duyduğu yetiştiricilik ve hasat dönemi iken, gelir ancak hasat sonrasında elde edilmektedir. Dönemsel olarak elde edilen gelir sebebiyle girdi maliyetleri ve nakdi sermaye ihtiyacının bir önceki üretim döneminden gelen gelire karşılanması soruna yol açmaktadır. Bunun yanında ihtiyaç duyduğu dönemde yeteri kadar nakdi sermayeye sahip olmayan çiftçiler borçlanma yoluna gitmektedir. Genç çiftçiler büyük ölçüde borçludur. Bankaya, yakın çevresine, fide, ilaç, gübre bayilerine, komisyoncu ve tüccarlara borcu bulunan genç çiftçilerin, tarımdan yeteri kadar gelir elde edemedikleri ve elde ettikleri gelirin düzensizliği nedeniyle nakit ihtiyacının karşılanamaması gibi durumların sonucunda bu durumla karşı karşıya söylenebilir.

Yaşadığı yerde rahatça geçinmeye yeter gelir elde etmediğini bildiren çiftçiler çoğunluktadır, ancak kendilerini düşük gelirli olarak gördüğünü ifade eden çiftçilerin oranı bu kadar yüksek değildir. Son beş yılda gelirin ve refahının daha kötüye gittiğini aktaran genç çiftçilerin oranı da yüksektir. Bireylerin rahatça geçinebilmek ve refah kavramına yüklediği anlamlar değişkendir. Bu sebeple bireylerin hayatlarını yaşayabilmeleri için kendi belirlediği kriterlere göre gerekli standartları içeren subjektif yoksulluk kavramı bu noktada ayrıca araştırılması gereken önemli bir konudur.

Yaşam memnuniyeti ve iyi olma hali çalışmalarında gençlerin yaşadıkları ev, çevre, eğitim, sağlık, ulaşım, kültürel tüketim imkanları gibi konular gösterge olarak kabul edilmiştir. Bu konularda yaşanan birden fazla sorun olmakla birlikte en önemli sorunlar her iki ilde de yaşayan gençler için benzerlik göstermektedir. Gençlerin yaşadıkları evi ısıtma veya serinletme sorunu, boş zaman geçirebilecekleri yerlerin yetersizliği, altyapı sorunları, eğitimin kalitesi, hastanelere ulaşım, bazı branşlarda uzman hekimlerin yetersizliği ya da bulunmaması, pahalı tedavileri yaptırabilecek maddi yeterliliğe sahip olmamaları, toplu ulaşım araçlarının ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi, yol güvenliği gibi sorunlar öne çıkmaktadır. Bu sorunların neredeyse tamamının kırsal alanların bir gerçeği olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Kır ve kent arasındaki eşitsizliğin kırsalda yaşayan gençler için önemli sorunlar olarak karşımıza çıkması kalkınma çalışmalarının yoğunlaşması gereken alanlara ışık tutacaktır.

Kır ve kent arasındaki eşitsizlik gençlerin kırsal yaşam tarzını ilgi çekici bulmaması durumuyla sonuçlanabilir. Araştırma bulguları da bunu destekler niteliktedir. Nitekim yaşam şartları ve sahip olunan imkanlar bakımından yüksek şehirleşme oranına sahip Antalya kırsalı ile Iğdır kırsalı birbiriyle kıyaslanamayacak kadar farklılık bulundurmaktadır. Bu sebeple kırsal yaşam tarzını ilgi çekici bulmayan gençlerin oranı beklendiği üzere Iğdır'da daha yüksektir. Kırsal yaşamı ilgi çekici olmaktan uzaklaştıran faktörler arasında kırsalda yaşam şartlarının zor olması, şehir yaşamının cazibesi ve köyde sosyal olanakların kısıtlı olması gibi nedenler öne çıkmaktadır.

Genç çiftçilerin çok büyük çoğunluğu geleceğe dair endişelidir. Geçim sıkıntısı, hayat pahalılığı, yüksek enflasyon, gelirler ve giderler arasındaki dengesizlik olarak aktarılan ekonomik endişeler en fazla öneme sahip sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Gençlerin ekonomik endişeleri bu denli yoğun hissediyor olmaları gelirlerinin yetersiz olduğu ya da gelecekte gelirlerinin yetmeyeceğine yönelik kaygılarla açıklanabilir. Geleceğe dair belirsizlik durumunun da gençlerin endişe sebepleri arasında ikinci sırada öneme sahip olması bu yargıyı desteklemektedir.

Genç çiftçilerden hayatından ne derece memnun olduğunu genel olarak değerlendirmesi istendiğinde memnun olanlar ve olmayanların birbirine yakın oranlarda olduğu, ne memnunum ne de memnun değilim, idare eder diye yorumlayanların ise oranının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin hayatlarından duydukları memnuniyet öznel bir değerlendirme olup, içsel sebeplerin yanında çevresel etkilere ve içinde bulunulan birtakım koşullara göre değişiklik gösterebilir. Ancak her ne kadar yaşam memnuniyetini arttıracak önlemler herkes için aynı olmasa da kırsal yerleşimlerin eksikliklerinin giderilmesi gibi kırsal yaşam kalitesini artırmaya yönelik uygulanacak eylem planlarının yaşam memnuniyetini arttırmada önemli bir rol oynayacağı söylenebilir.

Genç çiftçiler arasında çocuğu olanlar gelecekte çocukları için beklentilerinin iyi bir eğitim alıp saygın bir meslek sahibi olmaları olduğunu söylemiştir. Bu noktada görüşülen çiftçiler çiftçiliği saygın bir meslek olarak görmediklerini bildirmiştir. Çiftçilik saygın bir meslek olarak değerlendirilmediğinde gelecek nesillere aktarımı da zaman içerisinde azalarak bitecek olup araştırma bulguları bu yargıyı desteklemektedir. Aile büyüklerinin çiftçilik yapma konusunda destek olmama nedenleri arasında en önemli faktörün çiftçilikten daha saygın bir meslek sahibi olmasını istemeleri olduğu görülmektedir. Yine araştırma bulguları arasında “Gelecekte çocuklarım tarımda çalışmak isterse onları desteklerim.” yargısına katılıyorum yanıtı verenlerin düşük çıkması da bu sonucu destekleyen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genç çiftçilerin göç etme isteği beklendiği gibi Iğdır’da Antalya’ya göre daha yüksek orandadır. Bulgulara göre göç etme isteğinin en önemli sebebinin yeteri kadar gelir elde etmemek olduğu, bunu daha iyi koşullara sahip bir yerde yaşama isteğinin takip ettiği, göç etmekten vazgeçmek için ise daha fazla gelir elde etmek ve kırsalda şehirlere yakın ve benzer koşullar olması gibi koşullarının olduğu görülmektedir. Ancak göç etme isteği bu çalışmanın temelini oluşturduğundan farklı yaş gruplarında detaylıca incelenmesi gereken bir olgudur. Bu sebeple göç isteği ile ilişkili faktörlerin mikro boyutta incelenmesinin yapılacak çalışmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Göç etme isteğinin yaş gruplarına göre farklılık göstereceği araştırmanın temel hipotezlerinden biridir. 34 yaş ve altında göç etmeyi düşünenlerin oranı çiftçilerin geneline kıyasla daha yüksek seviyelerdedir, bu durum 35 yaş ve üzerindeki gençlerin aile kurma ve iş sahibi olma gibi adımları tamamlamış olması ve çeşitli sebeplerle düzenini değiştirmek istememesi ile açıklanabilir. Bulgulara göre göçün negatif etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik oluşturulacak politikalarda odak grup 34 yaş ve altındaki İğdır'daki gençler olmalıdır. Bu gruptaki gençlerin özelliklerine bakıldığında ise orta gelirli, karma tarımsal üretim yapan 34 yaş ve altındaki çiftçilerde göç etmek isteyenlerin oranı istemeyenlere göre daha fazladır. Yaşadığı yerde sahip olduğu eğitim olanaklarından ve sosyal olanaklardan memnun olmayan, güvende hissetmeyen, bir meslek olarak çiftçilikten ve çiftçiliğin sağladığı olanaklardan memnun olmayan, çiftçiliği severek ve isteyerek yapmayan, köyde yaşamaktan memnun olmayan ve kırsal yaşamın istek ve beklentilerine uymadığını belirten, genel olarak yaşantısından memnun olmayan gençlerin göç etme isteği fazladır. Bu faktörler arasında en fazla öne çıkan ise kırsal yaşamın istek ve beklentilerle uyması faktörüdür. Göç etme isteğinde rol oynayan bu faktörlerin büyük kısmının kırsal alanların nitel özelliklerinden kaynaklandığı gözden kaçırılmamalıdır. Bu sonuçların ortaya çıkmasında daha önce bahsedildiği üzere tarımdan elde edilen gelirin yetersiz olması, kır-kent eşitsizliği, çiftçiliğin saygınlığına dair algılar gibi kırsal yaşamın ve çiftçiliğin itici faktörlerinin göç etme isteğinde temel rol oynadığını söylemek mümkündür.

İş doyumunda ve yaşam memnuniyetinde etkili olan unsurların saptanması faktör analizi yöntemiyle yapılmış, ikinci aşama olarak elde edilen faktörlerin içerisinde faktör yükü en fazla olan değişkenler ki-kare analizi aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeleri kısaca açıklamak gerekirse,

- ✓ İş doyumunda analize 20 değişken dahil edilmiştir. Bu değişkenler analiz sonucunda faktör yüklerine göre 4 faktöre indirgenmiş olup bu faktörlerin açıklayabildiği varyans %61,8 olarak saptanmıştır. İş doyumunda öne çıkan değişkenler yapılan iş karşılığında takdir edilme, daima meşgul etme, işini yaparken kendi yöntemlerini kullanabilme ve yapılan iş karşılığında alınan

ücrettir. Bu çalışmada yapılan iş karşılığında takdir edilme ve yapılan iş karşılığında alınan ücret çiftçiliğin düşük iş doyumuna yol açan değişkenleri, daima meşgul etmesi ve işini yaparken kendi yöntemlerini kullanabilme ise çiftçiliğin yüksek iş doyumuna yol açan değişkenleridir.

- ✓ Yaşam memnuniyetinde analize 30 değişken dahil edilmiş, faktör yükleri birbirine çok yakın olan bir madde analizden çıkarılarak 29 değişkenle analiz tekrar edilmiştir. Bu değişkenler analiz sonucunda faktör yüklerine göre yedi faktöre indirgenmiş olup bu faktörlerin açıklayabildiği varyans %60,8 olarak saptanmıştır. Yaşam memnuniyetinde öne çıkan değişkenler kırsal yaşam tarzının istek ve beklentilerle uyuşması, çiftçiliğin bireye uygunluğu, kültürel olanaklardan memnuniyet, tarım dışı bir işten daha fazla gelir edebilecekleri düşüncesi, elde edilen gelirin tatmin ediciliği, gelirin değişkenliği ve yaşanan evden duyulan memnuniyettir. Bu çalışmada özellikle öne çıkan unsurlardan gelirin değişken olması ve düşük gelir seviyesinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi fazladır.
- ✓ Her iki durumda da açıklanan varyansın yüksek olması iş doyumunun ve yaşam memnuniyetinin iyi ölçüldüğünün bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Kırsal gençliğin problemleri ve ihtiyaçları tüm dünyada benzer nitelik taşımaktadır. Ancak araştırma bulgularından ve bugüne kadar yapılmış literatürden yola çıkılarak gençlerin kırsal alanlardan kentlere göç etmelerinin ortaya çıkaracağı olumsuz sonuçların giderilebilmesi için her yaş grubundan gençlerin ihtiyaçlarını dikkate alan, sorunlarının giderilmesinde aktif yol izlenen akılcı politikaların oluşturulması gerekir. Bununla beraber küreselleşen dünyada ve dijital çağda, kendi içerisinde 18 ile 40 arasında geniş bir yaş aralığına sahip genç çiftçilerin Y ve Z olmak üzere iki farklı kuşakta yer aldığı ve her kuşağın farklı özellikler taşıdığı unutulmamalıdır. Tarımın bir iş olarak zorlayıcı doğasına her kuşağın vereceği tepkiler farklılık gösterecek, problemleri benzer olsa da istekleri ve ihtiyaçları birbirinden farklı nitelikte olacaktır. Bu sebeple genç çiftçiyi konu edinen bilimsel çalışmalarda, ulusal ve uluslararası politika belgelerinde ve kalkınma

planlarında dikkate alınması gereken kriter bu kadar geniş bir aralıkta kendine yer edinen genç çiftçilerin göç etmemeleri için yaş gruplarına göre eylem planlarının oluşturulması hususudur.

Çalışma kapsamında görüşülen genç çiftçiler arasında tarımsal konularda öğrenilen yeni bilgi ve tekniklerin uygulanması konusunda isteksiz olanların oranı azımsanamayacak ölçüdedir. Özellikle Antalya'daki çiftçilerin arasında yeniliklere kapalı olan gençlerin oranı çok fazladır. Tarımsal yenilikler gelir getirici imkanlar sunar, mevcut geliri artırmaya yönelik bir dizi uygulama getirir, bazı kolaylıklar sağlar. Gelirinin düşük olduğunu ifade eden ama bunu gidermeye yönelik adımları atmakta çekimser ya da isteksiz davranan, tarımın zorlayıcılığından yakınan çiftçiler için yeniliklerin kendilerine sağlayacağı faydalar veya kolaylıklar konusunda daha açık fikirli olmaları önerilmektedir. Ayrıca bu bölgede yapılacak yayım çalışmalarında daha etkili araçlar kullanılması fayda sağlayacaktır.

Genç çiftçilerin kooperatiflere üyeliği sınırlıdır. Kooperatifler varlığını etkin olarak sürdürdüğünde ürün fiyatlarındaki belirsizlik, üretim maliyetleri ve gelişmiş tarım alet ve ekipmanlarını temin etme ve benzeri konularda çiftçilere avantajlar sağlayıp rekabet gücü kazandırır. Türkiye'de var olan kooperatiflerin ve birliklerin etkinliği tartışılrsa da, çiftçilerin temel sorunlarının çözümünde birlikte hareket edecekleri örgütlü bir yapıya sahip olmaları oldukça önemlidir. Bu noktada değinilmesi gereken bir diğer husus görüşülen çiftçilerin kooperatif ya da birlik üyeliği sorularına kendisi yerine aile büyüklerinin üye olduğu şeklinde verdiği yanıtlardır.

Özellikle aile büyüklerinin işlerinin idaresini yeni nesillere devretme konusundaki isteksizliğinin olumsuz bir duruma yol açtığı söylenebilir. Tarımsal üretimde aile büyüklerinden bağımsız hareket edebilen genç çiftçiler oldukça kısıtlıdır. Çiftçilik mesleğini sürdürecektir olan gençlerdir, bu sebeple aile büyüklerinin işlerinin yalnızca fiziksel boyutunu değil tüm boyutlarıyla genç nesillere aktif olarak devretmesi önerilmektedir. Bununla birlikte aile büyüklerinin çiftçilik konusunda çocuklarını desteklememesi ve çiftçiliğin saygın bir meslek olarak görülmemesi, çiftçiliğin

kendinden sonraki nesle aktarımını tehlikeye atmaktadır. Zira genç çiftçiler arasında işini severek ve isteyerek yapanların oranı düşük, mecbur olmasaydım çiftçi olmazdım diyenler fazla, ileride çocuklarını tarımla uğraşmak isterse onları desteklerim diyenlerin sayısı azdır. Bu noktada çiftçiliğin hak ettiği değeri görmesi ve toplumsal saygınlığı kazanması adına televizyon yayınları ve kamu spotları gibi farkındalık düzeyini artırmaya yönelik çalışmalar yapılabilir.

Özellikle tarımda ve ev içinde çalışan kadınların çok büyük bir kısmının ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı bilinmektedir. Tarımda kadının görünmez emeği özellikle genç kadınların çiftçiliği devam ettirme konusundaki isteksizliğine yol açmaktadır. Burada aile büyüklerine veya idari işleri yürüten aile reisine düşen görev kadın-erkek, genç-yaşlı fark etmeksizin bir işe emek harcayan her bireyin emeğinin karşılığında hak ettiği ücreti sağlamalarıdır.

Sosyal ve kültürel olanakların kısıtlılığı genç çiftçilerin karşılaştığı en önemli sorunlardandır. Hayatı boyunca sinema, tiyatro, konsere gitmemiş, spor müsabakası izlememiş, hiç şehir dışına çıkmamış, müze gezmemiş olan gençlerin oranının bu denli yüksek olması üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur. Yerel yönetimlerin kırsal gençler için bünyesinde oluşturacağı gençlik ve spor müdürlükleri aracılığıyla gençlerin çeşitli kültür, sanat ve spor etkinliklerine katılımı sağlanabilir. Bu konuda İstanbul'da yapılan çok sayıda iyi örnek bulunmaktadır; örneğin Gezi İstanbul projesiyle İstanbul'un mekanlarını rehber eşliğinde gezdirilmesi, Koltuk Senin projesiyle kültür sanat etkinliklerinden ücretsiz faydalanma fırsatı sunması, Tematik Otobüsler projesiyle sportif, kültürel ve eğitici farkındalık yaratmak amacıyla fırsat eşitliği sağlayan tematik otobüslerin şehrin en uç noktalarında gençlerin hizmetine sunulması gibi çok sayıda proje yerel yönetimler tarafından örnek alınabilir.

Genç çiftçilerin kendilerine ait arazilerinin olmaması karşılaşılan önemli sorunlardan biridir. Çiftçilik yapmaya niyetlenen bir gencin aile arazilerinden bağımsız hareket edebilmeleri mümkün değildir. Arazisi olmayan gençlere başlangıç sermayesi oluşturmak adına hazineye ait tarım arazilerinin bedelsiz ya da düşük bedelle kullanılması

önerilebilir. Hazineye ait tarım arazilerininin 4706 sayılı Kanununun Ek-6'ncı maddesi ve 387 sıra sayılı Millî Emlak Genel Tebliği hükümleri çerçevesinde topraksız ya da yeterli toprağı olmayan çiftçiler tarafından kiralanabilmesi mümkündür. Bu arazilerin kiralanma kriteri köy nüfusuna kayıtlı olup ikamet eden veya köy nüfusuna kayıtlı olmayıp en az üç yıl süreyle o köyde ikamet eden veya köy nüfusuna kayıtlı olup köyde ikamet etmeyen topraksız veya yeterli toprağı olmayan çiftçiler olarak belirlenmiştir. Böyle bir uygulamada tek kriterin ikamet yeri ya da nüfusa kayıtlı olunan yer olması kaynakların adil dağılımı açısından kör noktalara sahiptir. Uygulama fırsat eşitliğı sağlaması bakımından önemli olsa da, eşitlik adalet anlamına gelmez. Nitekim bu şartlardan herhangi birini yerine getirmek çiftçi olarak tanımlanmaya yetmez. Sosyal devlet anlayışıyla yola çıkılan bu tür uygulamalarda kriterlerin belirleyici ve adil olması gözetilmelidir. Örneğın OTP'de bir bireyin genç çiftçi olarak tanımlanıp desteklenebilmesi için 35-40 yaşın altında olması, tarımsal işletmenin yöneticisi konumunda olması ve tarıma uygun eğitim almış olması ya da çeşitli tarımsal becerileri bulundurması şartı bulunmaktadır. Bu noktada önerilen, çeşitli kriterlerden oluşan bir puanlama sisteminin getirilerek dezavantajlı konumda olan gençlere ve kadınlara öncelik tanınmasıdır.

Bazı hibe ya da destek programlarında çeşitli başvuru kriterlerinin uygulandığı bilinmektedir. Belirlenen başvuru kriterlerinde ek puan getirmesi nedeniyle desteklerden yararlanmak için çiftçi olarak sisteme kaydedilen gençler ve kadınların esas yararlanıcılar olmadığı araştırma alanında tespit edilen durumlardandır. Kırsal kalkınma amacıyla belirli gruplara yönelik hazırlanan destekleme programlarının etkin olabilmesi için desteklerin her aşamasında kontrol ve izlenebilirliğın sağlanması gerekmektedir.

Kırsal alanlarda yaşanan önemli sorunlardan bir diğeri de sigortalılık oranının çok düşük olmasıdır. Sigorta primlerinin yüksek olması düzenli gelire sahip olmayan çiftçiler için önemli bir zorluktur. Primlerini yatıramadığını söyleyen ve bu nedenle düzenli gelir getirici sigortalı bir işte çalışmak isteyen çiftçilere araştırma alanında sıklıkla karşılaşılmıştır. Gençlere sigorta primleri konusunda sağlanacak destek tarımda kalmayı sağlayabilir. Ayrıca primlerini yatıramadığı için emekli olamayan yaşlı çiftçiler konusu

da göz önünde bulundurulduğunda, prim gün sayısının azaltılması, prim tutarlarının düşürülmesi, emeklilik yaşının düzenlenmesi gibi tarım sektöründe yapılacak sigorta düzenlemelerinin sorunun çözümünde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çiftçiliğin sürdürülebilirliğini sağlamanın bir yolu da eğitimden geçer. Tarımsal konularda yeterli eğitimi almamış gençlerin tarıma başlayabilmesi pek mümkün değildir. Örneğin ABD’de kırsal alanlarda yaşanan nüfus sorununun önüne geçmek ve bu sayede tarımsal üretimin devamlılığını sağlamak amacıyla gıda ve tarım bilimlerinde orta öğretimi ve daha yüksek bir dereceyi tamamlamaya teşvik etmek amacıyla yararlanıcılara hibe veren SPECA gibi programlar gençleri erken yaşta tarıma ve tarım bilimlerine teşvik etmesi, tarımda istenen nitelikli işgücünü sağlaması ve sektörün sürdürülebilirliği bakımından genç çiftçi problemi yaşayan tüm ülkeler için örnek teşkil edebilecek niteliktedir. Türkiye’de de mesleki ve teknik anadolu liseleri bünyesinde açılacak tarım bölümleri ve tarım liselerinin yaygınlaştırılması önerilebilir. Yerel yönetimlerin bölge şartlarıyla uyumlu tematik tarımsal eğitim ve sertifika programları olanağı sunması da etkili olabilir.

Özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarınca geliştirilecek eğitim ve sertifika programları da gençleri tarıma teşvik etmek ve gençlere çiftçiliği sevdirek göç ve işsizliğin önüne geçmek için etkili birer araç olabilir. Ziraat Bankası tarafından 2018 yılında hayata geçirilen Genç Çiftçi Akademisi, Vodafone tarafından hayata geçirilen Akıllı Köy ve Tarımın Kadın Yıldızları, Buğday Derneği’nin Gençler İçin Agroekoloji Eğitimi projesi bu alanda uygulanan başarılı örnekler arasındadır.

Kırsal gençlerin göçünün azaltılmasına yönelik geliştirilen politikaların tüm ülke kırsalını genel bir yaklaşımla ele almaması gerektiği dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Bu zamana kadar getirilen çözüm önerilerinin karşılık bulmamasının en önemli sebeplerinden biri tüm kırsal alanların birbirinden farklı özellikler taşıması ve homojen bir yapıda olmamasıdır. Tüm dünyada kır-kent ve bölgeler arası-bölge içi farklılıkların yarattığı olumsuz sonuçlar günden güne artmaktadır. Bu olumsuz sonuçların ortadan kaldırılması kamu, yerel yönetim, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve kırsal

toplulukların dahil olduğu tüm aktörlerin iş birliği ile çözüme kavuşabilir. Kırsal kalkınma politikalarının kırsal gençleri buldukları yerde tutma hedefinin başarılı olabilmesi için kır-kent ve bölgeler arası-bölge içi farklılıkların farkında olunması ve politikaların hazırlanması sürecinde merkezi bir yaklaşım yerine özellikle gençleri ve diğer aktörleri sürece dahil eden bir yaklaşımı benimsemesi gerekmektedir.

Son söz olarak Antalya ve Iğdır'da genç çiftçilerin göç etme eğilimini ve yaşam memnuniyetini inceleyen bu çalışma sınırlı bir alanda yürütülmüştür. Araştırma bulgularının tüm genç çiftçiler için genelleştirilmesi mümkün olmasa da bundan sonraki çalışmalara yol gösterici olması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Akgül, A. ve Çevik, O. 2003. İstatistiksel Analiz Teknikleri, Emek ofset, 456, Ankara.
- Akkaya, M. A. 2020. Kırdan kente göçün azaltılmasında genç çiftçi desteğinin rolü ve etkisi: Ankara ili Polatlı ilçesi araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 139, Ankara.
- Akkaya, M. A. ve Gülçubuk, B. 2018. Kırsal Gençliğin Girişimcilikle İmtihanı: Genç Çiftçi Desteği Uygulaması Üzerine Bir İnceleme. 4th International EMI Entrepreneurship and Social Sciences Congress, 29-30 November, Proceedings Book, 1007-1015.
- Aktaş, E. ve Şahin, A. 2019. Harris-Todaro göç modeli: Türkiye örneği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 28(1), 222-234.
- Alkire, S. 2002. Dimensions of human development. World Development. 30(2), 181–205.
- Almagro, R. E., Flores, L. C. ve Bauyot, M. M. 2024. Examining the impact of job satisfaction, organizational commitment, and innovative work behavior on organizational effectiveness: a structural equation model. Twist, 19(2), 458-470.
- Altıntaş, G., Altıntaş, A., Bektaş, H., Çakmak, E., Oruç, E., Kızılaslan, H. ve Birol, D. 2019. Effects of young farmer project support on the tendency of young farmers to stay in agriculture: Case of TR83 Region. Turkey. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 7(10), 1682-1693.
- Anonim. 2006. Tarım Kanunu. Resmî Gazete, Ankara.
- Anonim. 2013. Gençlik ve Spor Bakanlığı. Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi. Ankara.
- Anonim. 2016. Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ. Resmi Gazete, Ankara.
- Anonim. 2017. İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, SEGE 2017. Web Sitesi: <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/il-sege-raporlari> Erişim Tarihi: 21.02.2023
- Anonim. 2018. Resmî Gazete. Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ.
- Anonim. 2019a. III.Tarım Şurası Sonuç Bildirgesi.

- Anonim. 2019b. 11.Kalkınma Planı (2019-2023). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.
- Anonim. 2019c. Tarım ve Orman Bakanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara.
- Anonim. 2019d. Resmî Gazete. Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ.
- Anonim. 2023. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Entitüsü. Ürün Raporu- Kayısı. Ankara.
- Anonim. 2024a. 12.Kalkınma Planı (2024-2028). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.
- Anonim. 2024b. TÜİK. Web Sayfası: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Erişim Tarihi: 25.05.2024
- Anonim. 2024c. TÜİK. Web Sayfası: <https://cip.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25.05.2024
- Anonim. 2024d. Iğdır Ticaret ve Sanayi Odası. Web Sayfası: <https://www.igdirto.org.tr/cograf-i-isaret/> Erişim Tarihi: 25.05.2024
- Anonymous. 2011. Organisation for Economic Co-operation and Development. How's life? Measuring Well-Being. OECD, Paris.
- Anonymous. 2014. Research for AGRI Committee-Young farmers-Policy implementation after the 2013 CAP reform. Brussels: EU Policy Department B Structural and Cohesion Policies, European Parliament's Committee on Agriculture and Rural Development.
- Anonymous. 2015. Web Sitesi: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs>. Erişim tarihi: 24.01.2023
- Anonymous. 2019a. European Council of Young Farmers. Web Sitesi: <https://www.ceja.eu/press-releases/200> Erişim tarihi: 08.07.2024
- Anonymous. 2019b. World Farmers' Organization. Young Farmers' Manifesto. Rome, Italy.
- Anonymous. 2020a. Web Sitesi: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farmers_and_the_agricultural_labour_force_-_statistics#Agriculture_remains_a_big_employer_in_the_EU.3B_about_8.7_million_people_work_in_agriculture Erişim tarihi: 24.01.2023

- Anonymous. 2020b. Web Sitesi: <https://www.nass.usda.gov/Publications/Highlights/2020/young-producers.pdf> Erişim Tarihi:24.01.2023
- Anonymous. 2021a. Web Sitesi: <https://www.un.org/en/global-issues/youth#:~:text=Who%20Are%20the%20Youth%3F,of%2015%20and%2024%20years> Erişim tarihi: 24.01.2023
- Anonymous. 2021b. Web Sitesi: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/young-farmers_en#supportforyoungfarmers Erişim Tarihi: 24.01.2023
- Anonymous. 2022. Food and Agriculture Organization of United Nations. Rural Youth Action Plan. Rome, Italy.
- Anonymous. 2023a. <https://www.agriland.ie/farming-news/ireland-needs-young-well-trained-farmers-warns-eu/> Erişim tarihi: 25.09.2024
- Anonymous. 2023b. Web Sitesi: <https://www.bbc.com/future/bespoke/follow-the-food/the-ageing-crisis-threatening-farming/> Erişim tarihi: 25.09.2024
- Anonymous. 2023c. Web Sitesi: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/young-farmers_en Erişim tarihi: 24.01.2023
- Anonymous. 2023d. Web Sitesi: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_en Erişim tarihi: 24.01.2023
- Anonymous. 2023e. Web Sitesi: https://www.nifa.usda.gov/search?search_api_fulltext=young&f%5B0%5D=result_type%3A%20funding_opportunity Erişim tarihi:25.01.2023
- Anonymous. 2024a. Web Sitesi: <https://ilostat.ilo.org/topics/youth/> Erişim tarihi: 12.06.2024
- Anonymous. 2024b. Web Sitesi: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/young-farmers_en#young-people-in-farming Erişim tarihi: 07.07.2024.
- Anonymous. 2024c. WHO. Web Sitesi: <https://www.who.int/tools/whoqol/whoqol-bref> Erişim tarihi:07.06.2024
- Anonymous. 2024d. FAO, 2024. <https://www.fao.org/policy-support/tools-and-publications/resources-details/en/c/449283/> Erişim tarihi: 12.06.2024
- Aslan, M. ve Boz, İ. 2004. Kırsal alandan kentlere göçü etkileyen faktörler: Adana örneği. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat.

- Aşkın, E., Yayar, R. ve Oktay, Z. 2013. Kırsal göçün ekonometrik analizi: Yeşilyurt ilçesi örneği. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 14(2), 231-252.
- Ataseven, Y. 2016. Türkiye’de tarımsal destekleme politikaları: genel bakış ve güncel değerlendirmeler. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi, 375, 54-59.
- Aydın Boylu, A. 2007. Ailelerin yaşam kalitelerini etkileyen bazı objektif ve sübjektif göstergelerin incelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile ve Tüketici Bilimleri Anabilim Dalı, 224, Ankara.
- Aydın Boylu, A. ve Paçacıoğlu, B. 2016. Yaşam kalitesi ve göstergeleri. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 8(15), 137-150.
- Barutçugil, İ. 2016. Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi. Kariyer yayıncılık, 499, İstanbul.
- Başaranoğlu, C. ve Yılmaz, H. 2020. Genç çiftçilerin çiftçilik yapma eğilimlerinin ve çiftçilik özelliklerinin belirlenmesi: Isparta ili örneği. Tarım Ekonomisi Dergisi, 26(1), 19-28.
- Baştemur, Y. 2006. İş tatmini ile yaşam tatmini arasındaki ilişkiler: Kayseri emniyet müdürlüğünde bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, 139, Kayseri.
- Baybaş, Z. ve Boz, İ. 2023. Kırsal alandan kente göçü etkileyen faktörler: Sivas ili Gürün ilçesi örneği. MAS Journal of Applied Sciences, 8(2), 374-383.
- Bednarikova, Z., Bavorova, M. ve Ponkina, E.V. 2016. Migration motivation of agriculturally educated rural youth: The case of Russian Siberia. Journal of Rural Studies, 45, 99-111.
- Berk, A. 2018. Factors affecting the exit from farming of young farmers in Turkey: the case of Niğde province. Ciencia Rural, 48(8), e20180471.
- Bernsen, R.B., Crandall, M.S., Leahy, J.E., Abrams, J.B. ve Colocousis, C.R. 2022. Do rural youth want to stay rural? Influences on residential aspirations of youth in forest-located communities. Community Development, 53(5), 566-584.
- Bezu, S. ve Holden, S. 2014. Are rural youth in Ethiopia abandoning agriculture?. World Development, 64, 259-272.
- Bhandari, P. ve Ghimire, D. 2016. Rural agricultural change and individual out-migration. Rural Sociology, 81(4), 572-600.

- Blood, M.A. ve Hulin C.L. 1967. Alienation, work characteristics and worker responses. *Journal of Applied Psychology*, 51(3),284-290.
- Borjas, G. 1979. Job satisfaction, wages and unions. *The Journal of Human Resources* 14(1), 21-40.
- Bretz, R. D. ve Judge, T. A. 1994. Person-organization fit and the theory of work adjustment: implications for satisfaction, tenure, and career success. *Journal of Vocational Behavior*, 44, 32-54.
- Bülbül, Ş. ve Giray, S. 2012. İş ve özel yaşam (iş dışı yaşam) memnuniyeti arasındaki ilişki yapısının doğrusal olmayan kanonik korelasyon analizi ile incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 101-114.
- Büyüköztürk, Ş. 2002. Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Campbell, A., Converse, P. E., ve Rogers, W. L. 1976. *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. Russell Sage Foundation, 583, New York.
- Carling, J. ve Collins, F. 2018. Aspiration, desire and drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 909-926.
- Chacko, T.I. 1983. Job and life satisfaction: a causal analysis of their relationship. *Academy of Management Journal*, 26(1), 163-169.
- Chatzitheodoridis, F. ve Kontogeorgos, A. 2020. New entrants policy into agriculture: researching new farmers' satisfaction. *Revista de Economia e Sociologia Rural*, 58(1), e193664.
- Chen, R., Ye, C., Cai, Y., Xing, X. ve Chen, Q. 2014. The impact of rural out migration on land use transition in China: past present and trend. *Land Use Policy*, 40, 101-110.
- Chisholm, R.F. 1978. The web of work for technical and managerial employees. *Journal of Vocational Behaviour*, 13, 161-172.
- Clark, A. ve Oswald, A. 1996. Satisfaction and comparison income. *Journal of Public Economics*, 61, 359-381.
- Csikszentmihalyi, M. 1990. *Akış: Mutluluk Bilimi*. Buzdağı yayınevi, 412, Ankara.
- Çevik, E. 2020. Tokat ilinde kırsal gençlerin göç etme eğilimleri ve göçlerin tarım sektörüne etkileri. *Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 75, Tokat.*

- Çevik, N. K. ve Korkmaz, O. 2014. Türkiye’de yaşam doyumu ve iş doyumu arasındaki ilişkinin iki değişkenli sıralı probit model analizi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 126-145.
- Çukur, T. 2016. Milas ilçesinde süt sığırcılığı yapan çiftçilerin tarımda kalma eğilimlerinin belirlenmesi. XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27 Mayıs, Isparta.
- De Brauw, A. 2014. Migration, youth, and agricultural productivity in Ethiopia. International Food Policy Research Institute, Washington.
- De Brauw, A. 2019. Migration out of rural areas and implications for rural livelihoods. Annual Review of Resource Economics, 11, 461-481.
- Demir, S. 2022. Genç nüfusun tarımda kalma eğilimlerinin belirlenmesi; TR81-82 Bölgesi örneği. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 45, Tokat.
- Diener, E. 1984. Subjective well-being. Psychological Bulletin. 95(3), 542-575.
- Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J. ve Griffin, S. 1985. The satisfaction with life scale. Journal of Personality Assessment, 49, 71-157.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. ve Smith, H. L. 1999. Subjective well-being: Three decades of progress. Psychological Bulletin, 125(2), 276-302.
- Diener, E. 2000. Subjective well-being: the science of happiness and a proposal for a national index. American Psychologist, 55(1), 34-43.
- Dodge, R., Daly, A.P., Huyton, J. ve Sanders, L.D. 2012. The challenge of defining wellbeing. International Journal of Wellbeing, 2(3), 222-235.
- Dolan, P., Peasgood, T. ve White, M. 2008. Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. Journal of Economic Psychology, 29, 94-122.
- Eğimli, A. T. 2009. Çalışanlarda iş doyumu: Kamu ve özel sektör çalışanlarının iş doyumuna yönelik bir araştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3), 35-52.
- Ferreira, S., Akay, A., Cunado, J., Martinsson, P., Moro, M. ve Ningal, F. T. 2013. Life satisfaction and air quality in Europe. Ecological Economics, 88, 1-10.

- Folefack A.J.J. 2015. The rural exodus of young farmers and its impact on the shortage of labor and food crop production in Cameroon: a computable general equilibrium model's analysis. *Journal of Human Ecology*, 49(3), 197-210.
- Gechman, A. S. ve Wiener, Y. 1975. Job involvement and satisfaction as related to mental health and personal time devoted to work. *Journal of Applied Psychology*, 60, 521-523.
- Gökçe, R. 2022. Genç nüfusun tarımda kalma eğilimlerinin belirlenmesi: Şanlıurfa ili örneği. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 65, Tokat.
- Gülçubuk, B. ve Yasan, Z. 2009. İşsizlik yoksulluk ve göç kıskacında kırsal alanda kadın emeği. Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi, 13-16 Ekim, Dokuz Eylül Üniversitesi, Bildiri Kitabı, Cilt 3, 90-97, 861, İzmir.
- Güllülü, U., Karabulut, K. ve Polat, D. 2007, Ağrı alt bölgesi'ndeki göç eğilimi ve sosyo-ekonomik nedenleri. Atatürk Üniversitesi Yayınları No:962, 128, Erzurum.
- Güngör, M. 2008. Ki-kare testi üzerine. Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 7(1), 84-89.
- Güreşçi, E. ve Yurttaş, Z. 2008. Kırsal göçün nedenleri ve tarıma etkileri üzerine bir araştırma: Erzurum ili İspir ilçesi Kırık Bucağı örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14(1-2), 47-54.
- Hackman, J., R. ve Oldham, G., R. 1975. Development of job diagnostic survey. *Journal of Applied Psychology*, 60(2), 159-170.
- Hulin, C.L. 1969. Sources of variation in job and life satisfaction: the role of community and job-related variables. *Journal Of Applied Psychology*, 53(4), 279-291.
- Judge, T. ve Watanabe, S. 1993. Another look at the job satisfaction-life satisfaction relationship. *Journal of Applied Psychology* 78(6), 939-948.
- Kahneman, D. ve Krueger, A.B. 2006. Developments in the measurement of subjective well-being. *Journal of Economic Perspectives*, 20(1), 3-24.
- Kahyaoğlu, O. 2008. Yaşam memnuniyeti ve yaşam memnuniyetini etkileyen değişkenler ile ekonometrik uygulama: Türkiye örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, 68, İzmir.
- Kan, A., Kurt, G., Özmen, K. ve Sezik Ş.N. 2016. Kırsal göçün sosyo ekonomik etkileri: Konya ili Hüyük ilçesi örneği. XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27 Mayıs, Isparta.

- Kan, A., Kan, M., Doğan, H.G., Tosun, F. ve Solmaz, C. 2018. Evaluation of young farmers project support program in terms of agri-entrepreneurship in Turkey. *Pakistan Journal of Agricultural Sciences*, 55(4), 1021-1031.
- Kan, M., Tosun, F., Doğan, H.G., Uçum, İ. ve Solmaz, C. 2019. Young farmers in agriculture sector of Turkey: young farmers support program. *Journal of Agricultural Science and Technology*, 21, 15-26.
- Kan, M., Kan, A. ve Yaman, M. 2021. Young women farmers in the scope of the young farmers grant support project: the case of Kırıkkale province in Türkiye. *Journal of Global Innovations in Agricultural Sciences*, 9(4), 201-208.
- Kantak, D. M., Futrell, C. M. ve Sager, J. K. 1992. Job satisfaction and life satisfaction in a sales force. *Journal of Personal Selling and Sales Management*, 12(1), 1-7.
- Kharaishvili, E. , Chavleishvili, M., Lobzhanidze, M., Damenia,N. ve Sagareishvili N. 2017. Problems of youth employment in agricultural sector of Georgia and causes of migration. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 11(10), 2116-2121.
- Kocaman, B. ve Yanık,R. 2012. Kırsal yerleşimlerde göç isteğinin belirlenmesine yönelik bir çalışma. *Alinteri*, 23, 29-34.
- Kontogeorgos, A., Sergaki, P. ve Chatzitheodoridis, F. 2017. An assessment of new farmers' perceptions about agricultural cooperatives. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 22(1), 1-13.
- Kosec, K., Ghebru, H., Holtemeyer, B., Mueller, V. ve Schmidt, E. 2017. The effect of land access on youth employment and migration decisions: evidence from rural Ethiopia. *American Journal of Agricultural Economics*, 100(3), 931-954.
- Koustelios, A. D. 2001. Personal characteristics and job satisfaction of Greek teachers. *International Journal of Educational Management*, 15(7), 354-358.
- Kvartiuk, V., Petrick, M., Bavorova, M., Bednarikova Z. ve Ponkina, E. 2020. A brain drain in russian agriculture? migration sentiments among skilled russian rural youth. *Europe-Asia Studies*, 72(8), 1352-1377.
- Leavy, J. ve Hossain, N. 2014. Who wants to farm? Youth aspirations, opportunities and rising food prices. *Institute of Development Studies*, 439, Brighton.
- Lee, E. S. 1969. A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Leonard, B., Kinsella, A., O'Donoghue, C., Farrell, M. ve Mahon, M. 2017. Policy drivers of farm succession and inheritance. *Land Use Policy*, 61, 147-159.

- Lewis, G. J. 1982. Human Migration A Geographical Perspective. Croom Helm, 220, London.
- Locke, EA. 1969. What is job satisfaction. Organizational Behavior Human Performance, 4(4), 309-336.
- Luechinger, S. ve Raschky, P. 2009. Valuing flood disasters using the life satisfaction approach. Journal of Public Economics, 93(3-4), 620-633.
- MacKerron, G. 2012. Happiness economics from 35000 feet. Journal of Economic Surveys, 26(4), 705-735.
- Martin, I., Nori, M. ve Bacchi, A. 2017. Effects of youth migration on agricultural production and employment in the rural areas of origin in Tunisia. 6th Conference of the Italian Association of Agricultural and Applied Economics, 15-16 June, Piacenza, Italy.
- Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J.E. 1998. Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium. Oxford University Press, 362, New York.
- May, D., Arancibia, S., Behrendt, K. ve Adams, J. 2019. Preventing young farmers from leaving the farm: Investigating the effectiveness of the young farmer payment using a behavioural approach. Land Use Policy, 82, 317-327.
- Meriç, Ş. N. 2024. İş tatmini, yaşam kalitesi ve tükenmişlik kavramları arasındaki ilişki: alışveriş merkezi çalışanları üzerine bir araştırma. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 1-12.
- Mihi-Ramirez, A. ve Kumpikaite, V. 2014. Economics reason of migration from point of view of students. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 109(8), 522-526.
- Mills-Novoa, M., 2011. Sustaining family farming through mentoring: a toolkit for national family farm coalition members. National Family Farm Coalition, 126, USA.
- Morais, M., Binotto, E. ve Borges, J.A.R. 2017. Identifying beliefs underlying successors' intention to take over the farm. Land Use Policy, 68(2), 48-58.
- Mottaz, C. J. 1985. The relative importance of intrinsic and extrinsic rewards as determinants of work satisfaction. Sociological Quarterly, 26, 365-385.
- Muchinsky, P.M. 2000. Psychology Applied to Work: An Introduction to Industrial and Organizational Psychology. Wadsworth, 551, Ohio.
- Nag, A., Kumar Jha, S., Mohammad, A., Maiti, S., Gupta, J., Gosain, D.K., Datta, K.K. ve Mohanty, T.K. 2018. Predictive factors affecting Indian rural farm youths'

- decisions to stay in or leave agriculture sector. *Journal of Agricultural Science and Technology*, 20(2), 221-234.
- Near, J.P., Rice R.W. ve Hunt R.G. 1987. Job satisfaction and life satisfaction: a profile analysis. *Social Indicators Research*, 19, 383-401.
- Near, P.J. 1984. Relationships between job satisfaction and life satisfaction: test of a causal model. *Social Indicators Research*, 15, 351-367.
- Neugarten B.L., Havighurst R.J. ve Tobin S.S. 1961. The Measurement of Life Satisfaction. *Journal of Gerontology*, 16(2), 134-143.
- Okun, B. ve Richardson, R. W. 1961. Regional income inequality and internal population migration. *Economic Development and Cultural Change*, 9(2), 128-143.
- Orpen, C.1978. Work and nonwork satisfaction:a causal correlational analysis. *Journal Of Applied Psychology*, 63(4), 530-532.
- Özdamar, K. 2009. Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi. Kaan Kitabevi, 609, Eskişehir.
- Papadopoulou, D.G., Papadaki-Klavdianou, A., Michailidis, A. ve Partalidou, M. 2019. The level of job satisfaction of young farmers subsidized by European rural measures: evidence from Northern Greece. *Asian Journal of Agriculture and Rural Development*, 9(2), 147-163.
- Pavot, W. ve Diener, E. 1993. Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164-172.
- Pazarlıoğlu M.V. 2007. İzmir örneğinde iç göçün ekonometrik analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(1), 121-135.
- Pearson, A. D. ve Seiler, E. R. 1983. Environmental satisfiers in academe. *Higher Education*, 12(1), 35-47.
- Peker, K. 2004. The causes and results of internal migration from rural areas: case of Eastern Anatolia. *Agricultural Economics – Czech*, 50(10), 471-476.
- Polat, D. 2007. Ağrı Alt Bölgesi'nde (Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars) gelir dağılımı ve göç (bir uygulama). Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 188, Erzurum.
- Ravenstein, E. G. 1889. The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.

- Rehdanz, K. ve Maddison, D. 2005. Climate and happiness. *Ecological Economics* 52, 111-125.
- Rice, R.W., Near J. P. ve Hunt R.G. 1979. Unique variance in job and life satisfaction associated with work related and extra work related variables. *Human Relations*, 32, 605-623.
- Robbins, P. S. 2013. Attitudes and job satisfaction. In *Organizational Behavior*. Robbins, P. S., Judge, A. T., Millett, B. ve Boyle, M. (eds.), Pearson Education, 69-88, USA.
- Salvago, M.R., Phiboon, K., Faysse, N. ve Nguyen T.P.L. 2019. Young people's willingness to farm under present and improved conditions in Thailand. *Outlook on Agriculture*, 48(4), 282-291.
- Sav, O. 2021. Antalya ilinde üreticilerin tarımda kalma eğilimi ve etkileyen faktörlerin analizi. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 167, Antalya.
- Setiawan, I., Nuhraga, A. ve Rasiska, S. 2018. Go urban or stay rural:determinants of young farmers staying in or leaving agricultural field (a case study in Cisondari, West Java, Indonesia). *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 306(1), 012033
- Shin, D. ve Johnson, D.M. 1978. Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life. *Social Indicators Research*, 5, 475-492.
- Shrestha, N. 2021. Factor analysis as a tool for survey analysis. *American Journal of Applied Mathematics and Statistics*, 9(1), 4-11.
- Spector, P. E. 1997. *Job Satisfaction: Application, Assessment, Causes, and Consequences*. SAGE Publications, 96, California.
- Stones, M. J. ve Kozma, A. 1986. "Happy are they who are happy...": A test between two causal models of happiness and its correlates. *Experimental Aging Research*, 12, 23-29.
- Şahin, A., Aktaş, E. ve Tüzün Rad, S. 2021. Türkiye’de kırdan kente göç-işsizlik: Todaro paradoksu. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 27(1), 9-14.
- Şahin, H. 2015. Türkiye’de iç göçün sosyo-ekonomik dinamikleri: Ağrı ili örneği. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, 198, Sakarya.
- Tait, M., Padgett, M. Y. ve Baldwin, T. T. 1989. Job satisfaction and life satisfaction: A reexamination of the strength of the relationship and gender effects as a function of the date of the study. *Journal of Applied Psychology*, 74, 502-507.

- Thissen, F., Fortuijn, J. D., Strijker, D. ve Haartsen, T. 2010. Migration intentions of rural youth in the Westhoek, Flanders, Belgium and the Veenkolonien, The Netherlands. *Journal of Rural Studies*, 26(4), 428-436.
- Todaro, M.P. 1969. A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *The American Economic Review*, 59(1), 138-148.
- Uyguç, N., Arbak, Y., Duygulu, E. ve Çıraklar, N. 2016. İş ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin üç temel varsayım altında incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 193-204.
- Uzunsakal, E. ve Yıldız, D. 2008. Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 16-28.
- Van Praag, B. M. S. ve Ferrer-i-Carbonell, A. 2008. *Happiness Quantified: A Satisfaction Calculus Approach*. Oxford University Press, 352, Oxford.
- Van Praag, B.M.S. ve Baarsma, B.E. 2005. Using happiness surveys to value intangibles: the case of airport noise. *The Economic Journal*, 115, 224-246.
- Veenhoven, R. 1984. *Conditions of Happiness*, D. Reidel Publishing Company, Springer, 478, Dordrecht.
- Veenhoven, R. 1996. The study of life satisfaction, In: *A comparative study of satisfaction with life in Europe*. Saris, W. E., Veenhoven, R., Scherpenzeel, A. C. ve Bunting B. (eds.), Eötvös University Press, 11-48, Budapest.
- Veenhoven, R. 1996a. Developments in satisfaction research. *Social Indicators Research*, 37, 1-46.
- Veenhoven, R. 2009. How do we assess how happy we are? tenets, implications and tenability of three theories. In: *Happiness, Economics and Politics: Towards a Multi-Disciplinary Approach*. Dutt A.K. ve Radcliff B. (eds.), Edward Elgar Publishing, 384.
- Vieira, J. A. C. 2005. Skill mismatches and job satisfaction. *Economic Letters*, 89, 39-47.
- Voukelatou, V., Gabrielli, L., Miliou, I., Cresci, S., Sharma, R., Tesconi, M. ve Pappalardo, L. 2021. Measuring objective and subjective well-being: dimensions and data sources. *International Journal of Data Science and Analytics*, 11, 279–309.
- Weiss, D.J., Dawis, R.V., England, G.W. ve Lofquist, L.H. 1977. Minnesota satisfaction questionnaire-short form. *Educational and Psychological Measurement*.

- Welsch, H. 2007. Environmental welfare analysis: a life satisfaction approach. *Ecological Economics* 62, 544-551.
- Welsch, H. ve Kühling, J. 2009. Using happiness data for environmental valuation: issues and applications. *Journal of Economic Surveys*, 23, 385-406.
- Yalçın, G.E., Munis, T., İpekçioğlu, Ş. ve Birol, D. 2020. A tendency to maintain agriculture of farmers benefiting from the grant support of a young farmer in Gaziantep and Sanlıurfa. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 8(3), 526-530.
- Yaşar, B.N., Öztürk, M. ve Türk, A. 2022. Hastanede karşılaşılan şiddetin sağlık çalışanlarının iş doyumuna etkisi, In: *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Güncel Araştırmalar*. Hiper Yayın, 117-140, İstanbul.
- Yulafcı, A. 2014. Samsun ilinde kırsal göçün sebepleri ve tarıma etkileri. Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 119, Tokat.
- Zagata, L. ve Sutherland L.A. 2015. Deconstructing the young farmer problem in Europe: Toward a research agenda. *Journal of Rural Studies*, 38, 39-51.